FAMILIA

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Fondată în 1865 de
IOSIF VULCAN

DIRECTOR:
IOAN MOLDOVAN

Revista apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Nr. 5 • mai 2014
Oradea

Responsabilitatea opiniilor, ideilor şi atitudinilor exprimate în articolele publicate în revista *Familia* revine exclusiv autorilor lor.

Acest număr al revistei conține reproduceri ale lucrărilor artistului fotograf **Ionuț Ovidiu**

Seria a V-a
mai 2014
anul 50 (150)
Nr. 5 (582)

FAMILIA

REVISTĂ DE CULTURĂ
Apare la Oradea

Seriile Revistei *Familia*
- Seria Iosif Vulcan: 1865 - 1906
- Seria a doua: 1926 - 1929 M. G. Samarineanu
- Seria a treia: 1936 - 1940 M. G. Samarineanu
- Seria a patra: 1941 - 1944 M. G. Samarineanu
- Seria a cincea: 1965-1989 Alexandru Andrițoiu din 1990 Ioan Moldovan

REDACȚIA:

Traian ŞTEF - redactor şef
Miron BETEG, Mircea PRICĂJAN,
Alexandru SERES, Ion SIMUȚ

Redactori asociați:
Marius MIHEȚ, Aurel CHIRIAC

REDACȚIA ŞI ADMINISTRAȚIA:

Oradea, Piața 1 Decembrie, nr. 12
Telefon: 40-259-41.41.29; 40-770-850068
E-mail:
revistafamilia1865@gmail.com
(Print) I.S.S.N 1220-3149
(Online) I.S.S.N 1841-0278

www.revistafamilia.ro

TIPAR: Imprimeria de Vest, Oradea

Revista figurează în catalogul publicațiilor la poziția 4213

Idee grafică, tehnoredactare şi copertă: Miron Beteg

Responsabil de număr:
Traian Ştef

Revista este instituție a Consiliului Județean Bihor

ABONAMENTE LA FAMILIA

Revista Familia anunță abonații şi cititorii că la abonamentele efectuate direct la redacție se acordă o reducere semnificativă. Astfel, un abonament pe un an costă 60 de lei. Plata se face la sediul instituției.
De asemenea, se pot face abonamente prin plată în contul:
RO80TREZ0765010XXX000205, deschis la Trezoreria Oradea. Abonamentul pe un an costă 72 de lei. Redacția va expedia revista pe adresa indicată de către abonat.

CUPRINS

Editorial
Traian Ştef - *Omul cu ţăpoiul* 5
Asterisc
Gheorghe Grigurcu - „*Succesul şi ratarea*” 8
Replay @ Forward de Ioan Moldovan 11
Carnet cultural
Ion Simuţ - *Arghezi în oraşul lui Brâncuşi* 13
Fusion jazz & blues de Daniel Vighi 17
Magistr(u)ale de Luca Piţu 21
Cronica literară
Viorel Mureşan - *Groază şi lirism* 25
Lucian Scurtu - *Agonie, încet* 29
Marius Miheţ - *Un killer sentimental* 33
Proza
Bedros Horasangian 38
Marian Ilea 46
Alexandru Vakulovski 52
Sonia Elvireanu 58
Varga Gábor 60
Eseul
Florin Ardelean - *Evreii din Oradea...* 72
Poeme
Arcadie Suceveanu 84
Ana Kalianko 90
Şerban Chelariu 94
Lecturi după lecturi
Toma Grigorie 99
Ioan F. Pop. 103
Radu-Ilarion Munteanu 106
Silviu Guga 109
Croniquette de Mihai Vieru 112
Istorie literară
Valentin Chifor - *Despre Stelian Vasilescu* 116
Muzica de Adrian Gagiu 121
Plastica 125
International Painting Triennial
of Carpathian Region *Silver Quadrangle*, 2015 127
Revista revistelor 133
Confirmare de primire 135

Editorial

Traian Ştef

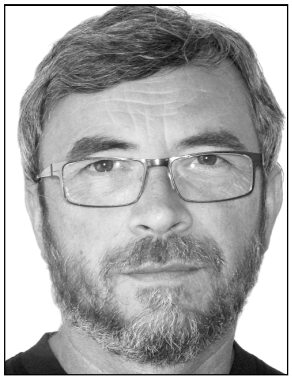

Omul cu țăpoiul

*De aici, drumețul nostru, **mai numărând un nătărău**, merse tot înainte, până ce ajunse iară la o casă. Acolo, ce să vadă! **Un om, cu-n țăpoiu în mână, voia să arunce niște nuci din tindă în pod.***

*"**Din ce în ce dau peste dobitoci**", zise drumețul în sine.*

— Da' ce te frământi așa, om bun?

*— Ia, vreu să zvârl niște nuci în pod, **și țăpoiul ista, bată-l scârba să-l bată, nu-i nici de-o treabă...***

— Că degeaba te trudești, nene! Poți să-l blastămi cât l-ei blăstăma, habar n-are țăpoiul de scârbă. Ai un oboroc?

— Da' cum să n-am?!

— Pune nucile într-însul, ie-l pe umăr și suie-le frumușel în pod; țăpoiul e pentru paie și fân, iar nu pentru nuci.

Omul ascultă, și treaba se făcu îndată.

*Drumețul nu zăbovi nici aici mult, ci plecă, **mai numărând și alt neghiob.***

Dar ce este țăpoiul? În gospodăria familiei mele erau diferite feluri de furci, furci de fier cu patru colți pentru gunoiul de grajd, tot niște furci de fier cu opt colți, și mai deși, cu o bilă cît un bob de mazăre în vîrf, pentru lucrul cu pietrișul, furci de lemn cu trei colți, dar mai mari, pentru lucrul cu iarba și finul, și furcoiul, o furcă tot din lemn, dar cu două sau trei brațe în formă de V și coada mai lungă pentru datul finului la înălțime mai mare, pe vîrful căpiței sau în podul șurii. Se pare că țăpoiul omului nostru acesta din urmă era și cu el voia să arunce nucile în pod. Despre unealta asta nu putem spune că era la îndemînă, pentru că nu se ține țăpoiul în tindă. Se pare că a fost o alegere, sau o fi fost sprijinit de steașina casei, pe aproape, după altă întrebuințare.

Era toamnă, cu siguranță, chiar mai tîrziu. După ce cădeau nucile, toamna, după ce băteau nucii, iar copiii le curățau de coaja uscată, erau urcate în pod să se usuce. Stratul era și la bunicii mei pînă în genunchi pe podul casei. Pe podul

şurii era finul, erau merele şi perele acoperite cu fîn să nu înghețe. Nucile erau coborîte iarna "cu oborocul" , după ce se uscaseră, cu sacii sau cu coşerile din nuiele, erau umezite, sparte, şi se adunau babele la ales miezul şi la povestit.

De ce Creangă a ales, totuşi, țăpoiul, şi nu o furcă obişnuită? Țăpoiul nu lasă nici un dubiu în ce priveşte priceperea omului nostru în a-şi alege unealta. Cu el era chiar imposibil să prindă vreo nucă şi s-o arunce în pod. Doar dacă ar fi fost cît dovlecii. Pentru prima oară autorul îl chiar gratulează cu două etichete: e şi *dobitoc*, şi *neghiob*. Trebuie să-l fi mirat mai mult decît putea el înțelege şi ierta în sinea lui. Un bărbat adică să tot dea cu țăpoiul, să vadă că nici o nucă nu se prinde între coarnele lui, să-l blesteme că nu-i de nici o trebuință, dar să nu se oprească... Asta e chiar mai mult decît prostie, e minte de dobitoc, adică lipsă, e lucru de neghiob. Omul nostru dă vina pe unealtă, de parcă ea l-a ales pe el, şi nu el a ales-o ca potrivită pentru ce avea de făcut. Avem de-a face cu o situație tipică de inadecvare a scopului cu mijloacele, cu o desăvîrşită lipsă de rațiune.

Am descoperit pe blogul psihologului clujean, Daniel David, unul dintre cei mai buni cunoscători ai manifestărilor minții umane, un articol intitulat ***Despre Prostie. Omul între Homo Sapiens şi Homo Stupidus.*** Acesta mărturiseşte că l-a scris "exasperat de debandada societății în care trăim, care se generalizează la nivelul grupurilor şi experiențelor personale". Mai constată Daniel David că *"modelul cultural ideal, care ar trebui să genereze coeziune socială şi să tragă civilizația înainte, este contaminat astăzi de prostie, contaminare exprimată plenar prin câțiva indicatori cheie: (1) la nivelul cunoaşterii: apar acțiuni care fac concesii pseudo şi nonştiințelor; (2) la nivelul moralei: asistăm la o relativizare a valorilor, în care cultul trupului, asociat cu prostia, tupeul şi obrăznicia bate cultul spiritului, raționalității/logicii şi bunului simț.*

Îngrijorător ar fi faptul că toate acestea se manifestă *"acum când omenirea se confruntă cu probleme majore (ex. schimbarea climei, suprapopularea, epuizarea resurselor, foametea şi mortalitatea infantilă uriaşă în anumite zone de pe glob, amenințările meteoriților etc.), iar societatea românească este serios afectată de criza economică şi de cea axiologică".*

Întrebarea legitimă, în această situație, este " suntem proşti? Dacă da, cât de proşti suntem şi de ce?", iar ca să răspundem la aceste întrebări va trebui să definim mai întîi prostia.

După aceste premise, iată cum este definită prostia: "*Etimologic vorbind, în limba engleză, limba în care a fost scrisă cea mai mare parte a bibliografiei acestui text, termenul de prostie (stupidity) provine din latinescul „*stupere" *care înseamnă stupefiere (ex. mirare, uimire, uluire, toate într-o lentoare până la încremenire). Într-o definiție de lucru, prostia se referă la capacitatea scăzută de a realiza concordanța între scopurile pe care ni le propunem şi mijloacele de atingere a lor; aşadar, ea apare la interacțiunea dintre scopuri şi mijloacele de atingere a lor."*

Întreg materialul ar merita citat, dar mă opresc la această definiție care poate fi exemplificată prin întîmplarea noastră. Pentru englezi, aşadar, prostia, sau stupiditatea este dată de o nepotrivire între scop şi mijloacele alese pentru a-l atinge, atît de nepotrivite încît stîrnesc stupefacție, mirare, uluire. Omului nostru îi scapă nucile, dar tot foloseşte țăpoiul ca să le arunce în pod, cum ar duce apa cu ciurul, cum ortacul lui de dinainte voia să ducă soarele în bordei cu oborocul. El nu este unul fără experiență, un copil, un novice, el munceşte inutil pentru că nu-şi alege bine unealta. Şi nu numai că n-o alege bine, dar nici nu stă o clipă în cumpănă să judece cum ar fi mai bine. Munca lui se transformă într-un automatism ilogic. El este de un ridicol absurd, care nu mai stîrneşte rîsul, ci mirarea stupefiată.

Dacă ar fi să reducem totul la cei doi termini, Homo Sapiens şi Homo Stupidus, după Daniel David, omul nostru ar fi un Homo Stupidus prin definiție: *„Homo Sapiens înseamnă omul înțelept/inteligent a cărui minte este orientată spre adevăr şi rațiune, are scopuri diverse şi mijloace adecvate pentru atingerea lor. În plus, el poate înțelege şi accepta lucrurile şi evenimentele analizându-le sau văzându-le la alții, spre deosebire de prost care adesea trebuie să le trăiască/experiențieze el însuşi - uneori cu costuri foarte mari – pentru a se convinge de realitatea lor, a le înțelege şi accepta. Homo Stupidus are mintea orientată spre mituri şi iluzii, scopuri minimale sau prea diverse şi ambițioase pentru cât îl duce capul şi mijloace inadecvate şi/sau insuficiente pentru atingerea scopurilor."*

Dar ce suntem noi, se întreabă Daniel David.

*Noi suntem oameni, unii mai aproape de „*sapiens*" alții mai aproape de „*stupidus*". Este adevărat că şi cei inteligenți se pot comporta prosteşte uneori, dar le trece repede. Cei proşti (ca trăsătură) au un comportament inteligent doar din greşeală, greşeală care se repetă rar. Cu proştii trebuie să fii foarte atent. Cei a căror prostie derivă dintr-o boală şi/sau au totuşi o înțelegere minimală a condiției lor, trebuie susținuți şi protejați pentru o calitate a vieții cât mai bună. Cei eruditi şi cu diplome trebuie să fie înfruntați, astfel încât impactul lor asupra mersului societății să fie minimal. Acest lucru se poate face doar într-o societate în care funcționează meritocrația. Lasă-l pe prost să fie fericit, dar nu îl aduce în poziții de putere în societate. Unii aleg să-i ignore pe proştii cu diplomă/eruditi, lăsându-i să se autoorganizeze. Mare greşeală! Aceştia nu au conştiința propriilor limite şi, fiind mulți, se vor întoarce cu forță să-şi implementeze propria viziune (sic!) asupra lumii şi societății; ideile mari ale civilizației umane vor deveni astfel liliputane şi maltratate, spunea Pavelcu, căci doar aşa pot încăpea ele în mintea prostului.*

Problema este a generalizării, adică a trecerii întîmplărilor de la nivelul experienței personale a omului care aruncă nucile în pod cu țăpoiul, la comportamentul unei societăți. Şi aici avem de gîndit.Mijloacele unei societăți nu mai sînt țăpoiul şi oborocul, ci figura lor.

Asterisc

Gheorghe Grigurcu

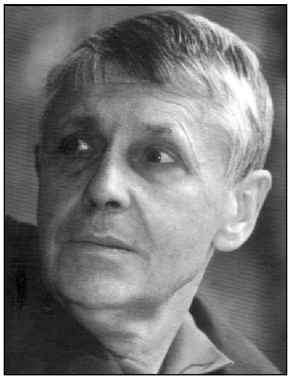

„Succesul şi ratarea”

Succesul şi ratarea alcătuiesc deopotrivă mediul moral al unui creator. Fiecare factor fiind primejdios în stare pură, numai amestecul lor e tolerabil.

*

Om este cel ce are emoția omului. Scriitor este cel ce are emoția Cuvîntului.

*

„În firea omului nu există nimic pe deplin statornicit şi hotărît, înspre bine sau înspre rău, decît în însuşi momentul executării acțiunii” (Nathaniel Hawthorne).

*

Acele mici şi pustii localuri de periferie, de-o intimitate enigmatică, unde ai impresia că-n orice clipă poate *începe* ceva. Un *început* pur, o revelație pe care n-o poți încadra în nimic din ceea ce ai trăit, şi totuşi avînd (cum?) un aer nespus de familiar, ca o regăsire.

*

Liniştea locuind, cel mai confortabil, în miezul taifunului.

*

„Mi-am spus de prea multe ori opinia în legătură cu faimoasa rezistență prin cultură şi despre calitatea clasei politice pe care a determinat-o pentru a o lua de la capăt. Nimeni nu poate impune ori sugera altcuiva cum să reziste unei epoci nebune. Fiecare o face cum găseşte de cuviință, fiecare o face după cum poate, fiecare are dreptul să-şi trăiască viața aşa cum crede că este mai bine. Nu cred că mi-am cîştigat vreun drept special

de a desena granița foarte bîlbîită uneori ce separă lașitatea de rezistența practicată exclusiv prin cultură. În acest moment mă rezum la a spune că nedumeririle mele față de practicanții rezistenței doar prin cultură apar numai atunci cînd unele dintre domeniile lor se dau drept altceva. Oricît de multă prețuire am pentru unii dintre membrii Şcolii de la Păltiniş, insistența cu care unul ori altul din aceşti intelectuali străluciți încearcă să acrediteze azi ideea că Păltinişul a fost centrul ori unul dintre centrele rezistenței la dictatura comunistă, mi se pare cam mult. Altfel spus, haida-de!" (Dorin Tudoran, în *Adevărul literar şi artistic*, 2004).

*

Istoria are nevoie de sacrificiile noastre ca de-o condiție *sine qua non* a ființării sale, aidoma unui zeu vorace care se hrăneşte cu oameni. În absența lor, ar sucomba.

*

„Nu cunoşteam *Études Critiques* ale lui Gobineau, pe care le găsesc în biblioteca lui Loup. Citesc în primul eseu: «orice s-ar spune împotriva secolului nostru (scris în 1844), literatura înaltă se poate mîndri cu nume ca Béranger, Lamennais, George Sand, Hugo, Lamartine; cu astfel de glorii, o epocă poate cunoaşte rătăciri; dar nu se poate spune, fără nedreptate, că şi-a pierdut simțul lucrurilor artistice». O astfel de judecată arată, dimpotrivă, cît de tare se pierde «simțul» acesta; căci Gobineau nu face decît să reproducă, aci, opiniile epocii lui. Nu un gust personal ne împărtăşeşte el: primele trei nume pe care le citează ne pot surprinde azi, dar se bucurau atunci, şi mai ales primul, de o prețuire universală. Goethe vorbeşte de mai multe ori despre Béranger în termeni ditirambici ce ne fac să ne întrebăm dacă nu cumva sîntem, la rîndul nostru, nedrepți şi dacă, într-adevăr, nu rămîne nimic dintr-o operă care părea atunci atît de administrabilă. Am răsfoit în ultima vreme culegerea de *Cîntece* a lui Béranger, fără să fi găsit nimic care să nu mi se pară penibil de vulgar, banal şi respingător. Înseamnă că epoca noastră are un gust mai bun, sau pur şi simplu alt gust?... Mi se întîmplă adesea să mă întreb dacă, printre literații pe care-i tămîiem, printre artiştii ce reunesc azi toate sufragiile, nu sînt şi unii cărora generația următoare le va întoarce spatele. În schimb, sînt şi dintre aceia de care cei de mîine se vor mira că noi nu am ştiut să-i recunoaştem deîndată drept importanți, cărora nu vom fi ştiut să le aducem cinstirea meritată cu care vor fi copleşiți în viitor, cum s-a întîmplat cu Baudelaire şi cu Rimbaud. Pe vremea lui Renan era tendința de a socoti drept cea mai durabilă literatură pe cea mai serioasă; ceea ce-i arată pe oameni destul de prostănaci! Dar sîntem mai pricepuți, azi, în preferințele noastre? Nu vor ului şi ele pe cei de mîine?" (Gide).

*

Credința presează din interior, căci e mai curînd viață emoțională decît gînd, o magmă fierbinte a sufletului. Gîndul constituie forma ei ajunsă la suprafață, răcită, închegată. Fideiştii au dreptate.

*

Poate că, pentru a crede, trebuie să te simți din cînd în cînd părăsit de credință. Ca şi cum pentru limpezirea şi fortificarea conştiinței ai nevoie de pierderea ei prin somn.

*

Cineva spunea: o unică vîrstă, cea a sincerității.

*

Uneori păcatul e mai uman prin zbuciumul căinței pe care-l produce decît virtutea pură, care, nepusă la încercare, riscă a se vida emoțional.

*

Nimic mai dezolant decît o poezie care ți se povesteşte.

*

Aforismul: bobul de rouă ce răsfrînge lumea, de fiecare dată altul, în vreme ce lumea rămîne aceeaşi.

*

Culmea psihologiei: să reconstituie ansamblul vieții sufleteşti a unei persoane pornind de la un singur aforism ce l-a emis, aşa cum Cuvier îşi propunea reconstituirea unui animal pornind de la un singur os.

Ioan Moldovan

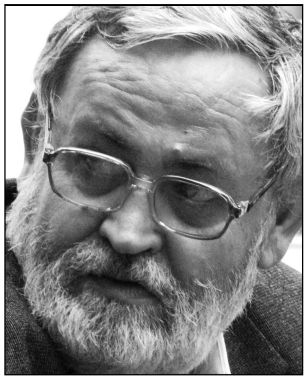

✍ **Despre Daniel Bănulescu.** Pune pe oricine, inclusiv pe autor, să aleagă un număr *n* de cele mai bune creații ale sale şi vei vedea câtă ezitare în a opera o asemenea alegere. Daniel Bănulescu a luat asupra sa dificila sarcină de a selecta cele mai bune poeme ale sale, în număr de 35. Aşa s-a făcut volumul *În Şerpărie* (Bucureşti : Tracus Arte, 2013). Odată dispărută angoasa selecției, lectura e strict plăcută. Cartea începe cu un bonus: poemul de întâmpinare, poemul din afara clasamentului: *La „Barul Rănii Mele”*. La rându-i, poemul începe cu un câine care se apropie de „eul liric” (ca să folosim o expresie de celebritate didactică), îl adulmecă şi gustă din ceea ce, generos, milos, curios, poetul îi oferă, rana sa. Fireşte, e un „Câine vagabond. Câine de luptă. Cățel.// Care ca într-un iad intra şi se tolănea pe Tejghele. / La mine în suflet. În hrubele sângelui. În „Barul Rănii Mele”. Urmează poemele în ordinea notelor hotărâte de autor, de la 7,5 la 9,9. Poem de nota 10 nu apare deocamdată la judecata de sine a poetului. Acela e, înțelegem, poemul *à venir*. Bine şi aşa, chiar foarte bine. Daniel Bănulescu este un poet cu care nu eziți să mergi la război, la războiul poetic, unul tare, pe viață şi moarte, pe trofee lirice minunate.

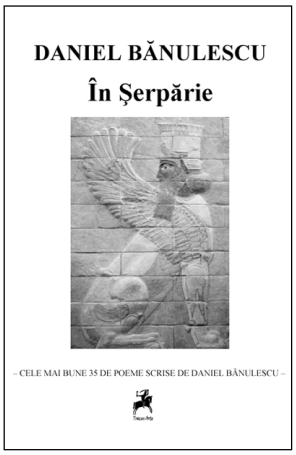

O forță rară a imaginării spațiilor intimității dă poemelor lui Daniel Bănulescu senzația perpetuată a locuirii unei gropi cu lei, a infernului şi dam-

nării. Curenții lăuntrici ai confesiunii parcurg trasee abstruze, demențiale, provoacă vertij, zgomotul şi furia domină (un poem se intitulează *Sunt cel mai furios din oraşul acesta*, parafrază după Radu Stanca): mila e năprasnică, strigătul şi urletul sunt repetitive, gesticulația emoțională e mereu în alarmă. Erotica – erosul e domeniul cel mai întins şi cel mai fertil poetic la Daniel Bănulescu – e paranoică şi schizoidă, înfierbântată şi de regulă sfâşiată. Convulsia lăuntrică e starea definitorie a poemului, dimensiunea agonală e ubicuă şi creatoare.

Exasperarea reală, veselia simulată, ironia – cât reală, cât simulată – şi, mai ales, imaginația inteligentă şi vie a formulărilor memorabile asigură poeziei lui Daniel Bănulescu o originalitate autentică, alimentată, aceasta, şi de o conştiință gravă a asumării existențiale, de o raportare mereu implicată moral la aventura unei sperate convertiri: de la ambiguitatea inepuizabilă a individuației la certitudinea imens dificilă a redempțiunii, a ieşirii din lumea real-simbolică a Şerpăriei şi a intrării în „insula" grației inalterabile. Iată finalul cărții, partea a patra a poemului *În Şerpărie*: „Numai tu eşti născută pe insula mea, iubita mea./ Numai mie şi ție nu ne suflă nici măcar în tălpi/ Vântul din Şerpărie.// Vom mai trece prin multe/ Vom fi țintă pentru jaf trădare măcel// Vom fi zdrobiți ți înviați/ Vom fi şirul celor două furnici care traversează/ Dintr-o viață în altă viață.// Vom mai fi scoşi la cosit prin lanurile de şerpi/ Uneori până şi nouă ni se vor preschimba fețele/ În fețe de animale// Dar totdeauna/ Chiar înainte de a fi cu desăvârşire pierduți/ Ne vom reaminti aceste adevăruri:// Când eşti pur/ Zbori, fără să se vadă că zbori./ Când eşti fără vină/ Înfloreşti, fără să se vadă că înfloreşti.// Iar eu voi simți şi atunci/ Că tu, iubita mea/ Eşti mâna pe care Dumnezeu mi-o ține pe umăr/ Pentru a mă îmbărbăta."

Carnet cultural

Ion Simuţ

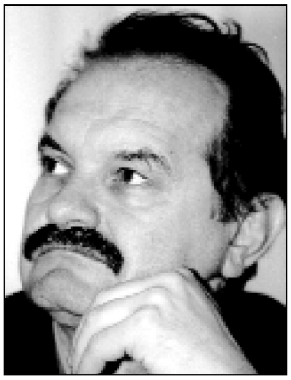

Arghezi în oraşul lui Brâncuşi

Nu am mai fost din anii de liceu la Târgu-Jiu, când, prin 1971-1972, am făcut o excursie de o săptămână prin sudul țării. Am de atunci o fotografie cu colegii şi colegele la Poarta sărutului. Nu-mi mai aminteam nimic de oraş. În mintea mea, sculpturile lui Brâncuşi văzute la fața locului au fost înlocuite de fotografiile şi imaginile altora, cele cunoscute din cărți, din albume şi din mass-media. S-a ivit ocazia să mai plec o dată, după patru decenii. Reperul meu imediat era criticul Gheorghe Grigurcu, locuitor acolo, unde s-a retras după plecarea de la Oradea, din redacția revistei „Familia". Drumul de la Oradea la Târgu-Jiu e greu de imaginat, dacă nu l-ai mai făcut de atâta vreme. Toate referințele erau negative. Defileul Jiului e în lucru, cu un orar imprevizibil de acces. Mai erau şi alte dificultăți de trecut. Cu trenul ar fi durat mult prea mult. Singura soluție era cu maşina. Noroc cu prietenul Ştefan Melancu, de la Cluj, originar din Gorj. Cu el am plecat.

Am primit invitația cu mai mult de o lună înainte. În zilele de 29 mai-1 iunie 2014 urma să aibă loc Festivalul Internațional de Literatură „Tudor Arghezi", ediția a XXXIV-a, la Târgu-Jiu şi Târgu-Cărbuneşti. Organizator principal: Centrul Județean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiționale Gorj (CJCPCT), instituție finanțată de Consiliul Județean Gorj. Responsabili de program: Viorel Surdoiu şi Teodor Dădălău, angajați ai CJCPCT. Director de festival: Ion Cepoi, directorul Centrului. Director onorific: Horia Gârbea, din partea Institutului Cultural Român şi a Uniunii Scriitorilor, instituții colaboratoare în organizarea festivalului. Totul a decurs firesc: şi drumul, datorită lui Ştefan Melancu, bun cunoscător al traseului şi foarte bun partener de dialog, şi primirea la Târgu-Jiu, şi organizarea programului, datorită excelenței gazdelor, în principal Ion Cepoi, Viorel Surdoiu şi Teodor Dădălău, dar şi celorlalți din jurul lor.

Programul de trei zile a fost bine gândit şi la fel de bine pus în aplicare. Am un foarte bun termen de comparaţie: Festivalul „Lucian Blaga" de la Cluj-Napoca. Pot găsi cu uşurinţă puncte comune în modul de a gândi cele două festivaluri, care articulează o viziune culturală cuprinzătoare şi se bazează pe o experienţă organizatorică de câteva decenii. Marile idei directoare sunt cam aceleaşi. Nu intenţionez să fac aici prea multă teorie, nici să compar, ci să relatez sintetic un eveniment cultural important.

Festivalul „Tudor Arghezi" şi-a consolidat prestigiul pe câteva principii, pe care le presupun, le enunţ laconic şi le definesc pe scurt în modul lor de punere în aplicare: 1. Valorificarea tradiţiei culturale locale, extinse în jurul lui Tudor Arghezi, ca principal reper, ocazie fericită a festivalului; 2. Afirmarea unui eşantion reprezentativ al creaţiei poetice actuale într-un forum public; 3. Stimularea interpretărilor critice ale operei argheziene într-un simpozion special; 4. Internaţionalizarea festivalului prin participarea unor invitaţi dinafara ţării, poeţi, traducători şi alţi oameni de cultură, care au contribuit sau pot contribui la difuzarea şi cunoaşterea mai largă a operei argheziene; 5. Introducerea posterităţii atât de fertile a creaţiei argheziene într-un dialog al artelor (muzică, pictură, sculptură). Deşi aceste principii nu au fost enunţate într-un program teoretic explicit, ele pot fi deduse cu uşurinţă din modul de organizare şi de desfăşurare a programului, a cărui temeinicie poate fi argumentată pe baza lor.

Tradiţia culturală a Gorjului vorbeşte de la sine, prin ceea ce are de arătat şi este imediat vizibil şi recognoscibil ca amprentă durabilă a locului şi ecou al lui în plan naţional şi universal: cultura populară, Maria Tănase, Brâncuşi, alături de numeroase alte valori. Geografia îşi are şi ea de înfăţişat minunile, ca şi istoria şi credinţa. Am vizitat mănăstirile Crasna şi Tismana şi, în acest fel, ne-am pus în legătură cu tradiţia profundă. Am vizitat Hobiţa, satul lui Brâncuşi. Aceste itinerarii culturale pot da călătorului sugestii de aprofundare a cunoaşterii. Arghezi s-a fălit adesea cu originea lui gorjenească, invocându-şi bunicul de la Târgu-Cărbuneşti. Acolo, lângă primărie, există astăzi un muzeu Arghezi, datorită strădaniilor întemeietoare ale lui Ion Mocioi şi a contribuţiilor Mitzurei Arghezi. Sunt lucruri interesante de văzut acolo (obiecte, colecţii de reviste, o bibliotecă, fotografii, picturi), de pus de către vizitator într-o viziune de ansamblu asupra poetului.

Ar fi de discutat în ce măsură preia poezia actuală elemente ale poeticii argheziene. Nu exprim acum şi aici o opinie, pentru că întrebarea, vizând toată poezia actuală, comportă un răspuns mai larg. Pot risca să spun că nu mi s-a părut arghezian niciunul dintre poeţii care au citit în recitalul festivalului, ceea ce nu e relevant. Important e că, sub emblema marii creaţii argheziene, poeţii contemporani poartă un dialog şi îşi exprimă

originalitatea într-un forum. Au citit poeții invitați, din țară și din străinătate, alături de poeții din Târgu-Jiu și din împrejurimi: Hanane Aad (Liban), Peter Waugh (Marea Britanie), Eliza Macadan (Italia, membră a Filialei București a USR), Balász F. Attila (Ungaria, mebru al Filialei din Cluj a USR), Marian Drăghici, Paul Aretzu, Mircea Bârsilă, Cristian George Brebenel, Nicolae Dragoș, Adrian Frățilă, Horia Gârbea, Ștefan Melancu, Ion Popescu-Brădiceni, Spiridon Popescu, Lazăr Popescu, Valentin Talpalaru, Mihai Amaradia, Viorel Surdoiu și alții. Au lipsit scriitorii craioveni. Din păcate, publicul a fost alcătuit numai din scriitorii participanți la festival. E de meditat dacă se poate face ceva pentru a stimula audiența poeziei și receptarea ei de către un public mai larg, dincolo de profesioniștii scrisului.

Interpretările critice ale operei argheziene au fost prezentate în cadrul unui colocviu, desfășurat la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Târgu-Jiu. Nu au fost multe comunicări: Ion Cepoi (despre cadrul general al Festivalului Arghezi), Mircea Bârsilă (despre relația poeziei argheziene cu gândirismul), Ștefan Melancu (despre psalmi), Ion Popescu-Brădiceni (despre traducerea lui Arghezi în franceză), Ion Mocioi (despre realizarea Muzeului Arghezi la Târgu-Cărbunești), Lazăr Popescu (comentariul aplicat al poemului *Când iese vatra..*) și eu. M-am referit la fondul de inedite Arghezi de la Universitatea „Vasile Goldiș" de la Arad, am prezentat și am comentat textul câtorva dintre aceste poeme inedite, constatând că este

foarte puțin cunoscut acest aspect al creației argheziene. Fără îndoială că poezia argheziană are resurse de renaștere și revigorare. Din păcate, nici aici nu am fost decât noi înșine spectatori, cei care am vorbit, plus câțiva dintre invitați și dintre scriitorii gorjeni.

Internaționalizarea Festivalului „Tudor Arghezi" este partea lui tare, fertilă şi constantă. Anul trecut au fost prezenți şi premiați ca scriitori de prestigiu internațional, care au contribuit la cunoaşterea operei argheziene: poeții Eric Sarner (Franța), Stephen Watts (Anglia), Mircea M. Pop (Germania), Vasile Tărâțeanu (Ucraina), Adam Puslojic şi Dragoliub Firulovici (Serbia). În mai 2014, au primit premii speciale pentru promovarea operei argheziene: Balász F. Attila (poet, Ungaria), Ognean Stamboliev (traducător, Bulgaria), Ivan Kancev (pictor, Bulgaria), poeții Peter Waugh (Marea Britanie), Hanane Aad (Liban) şi Eliza Macadan (poetă şi traducătoare în italiană). Aceasta din urmă a realizat volumul *Tudor Arghezi, 11 poeme*, în ediție bilingvă româno-italiană, ilustrată de Ivan Kancev. Acelaşi artist plastic bulgar a deschis o expoziție.

Alături de premiile acordate scriitorilor invitați din alte țări, au mai fost acordate premii pentru Marian Drăghici (Premiul „Opera omnia" pentru poezie, acordat de USR), Livius Ciocârlie (Premiul „Opera omnia" pentru critică, acordat de ICR) şi Mircea Bârsilă (Premiul „Opera omnia", atribuit unor scritori de origine gorjenească). Mie mi-a revenit premiul pentru arghezologie. Au mai primit premii debutanți în volum şi elevi care au prezentat la concurs poezii în manuscris. Ca orice festival care se respectă, Festivalul Arghezi s-a încheiat cu această festivitate de acordare a premiilor şi cu speranța că o tradiție atât de fertilă va continua şi va întreține emulația din jurul marelui nostru poet modern.

Daniel Vighi

Oricum, dom'le, nu dau în cap la nime'

- amintiri de frontierist -

Bă, şi plecând eu de acasă de la Puiu, ingineru' agronom, pe când ajung la Kiutl, în piață, pe cine crezi că văd? Pe maică-mea! Chiar pe lângă biserică mă întâlnesc cu ea.

— Hopa! Ea nu ştia nimic!

— Cum Dumnezeu! Ştia, că venea de la Poliție!

— Aha! A dat declarație!

— Da' bun înțeles! Asta era după vreo cinci, şase ore după ce deja în cartier toată lumea era în fierbere... eu ştiam că n-am voie să mă duc la maică mea că era urmărită... da, am putut?

— Omeneşte!

— Mă duc la ea, zic: „mami!" Când mă vede: „ioaai, du-te, fugi repede, acum vin de la ei, m-au tras de păr, au zis că te aduc în coşciug în fața mea". Şi o început să plângă. Zic: „lasă, du-te acasă că am un plan şi mă țin de el". Şi o iau din loc repede. Eh, din clipa asta ştiam că sunt urmărit. Cunoşteam treaba, de ei nu scapă nicio persoană.

— Clar! Fără dubii!

— Ei, am făcut nişte fente, m-am urcat în tramvai, înțelegi? Am coborât în centru şi, înainte de a se închide uşile, pac!, m-am băgat înapoi, şi în Libertății m-am dat jos, n-am mers mult, că şi aşa trebuia să ajung la Engi. Na, şi ajung la el, şi nevastă sa nu venise de la cumpărături şi când ajunge, zice: „mă, nu ştiu ce Dumnezeu e atâta miliție aici jos..." Era clar, pentru mine erau... şi ştiu şi cine, practic m-a filat: unu' dintr-o Dacie, în față la Hotel Timişoara, că am trecut pe acolo şi mi-au luat urma, au văzut că am intrat în bloc, da' miliția nu ştia la cine. Am ieşit pe balcon şi m-am uitat, erau numa' chipie pe trotuar, îți dai seama?

— Ce-ai zis? E clară treaba!

— I-am spus lui Engi: „uite care e treaba, ăia pe mine mă caută, trebuie să ies de aici de la tine". „Da' ce-ai făcut?" îi spun: „uite, am făcut un avion şi am vrut să trec dincolo cu el". S-a speriat săracu' Engi: „băăă, da' trebuia să-mi spui cum stă treaba, că io am mai făcut puşcărie..." „Stai, lasă, stai să vedem cum scap acuma d-aici, să nu te bag şi pe tine, că ei nu ştiu la cine m-am ascuns. Nu ştiu în ce apartament sunt, m-au văzut că am intrat în curtea asta, nu ştiu mai mult, da' pentru că nu există altă ieşire decât tot p-acolo, de-aia stau şi pândesc! Hai să vedem, mă, Engi, pe unde pot s-o tai? Prin pod? Pe acoperiş? Pe unde draci? La acoperiş uşa de fier era închisă... pe unde se putea trece? Ideea era ca să scape Engi, şi să scap şi eu din capcană, înțelegi? Am tot analizat situația şi nu aveam nicio şansă, cheia de la pod nu o aveam, era un'şpe noaptea de-acuma.

— Cheia era la adminstrator.

— Îți dai seama că nu mergea treaba! La un moment îmi vine o idee. Zic: „ai nişte izolirband?"

— Ce-i aia izolirband? Ce să fie, bandă din aia de izolat la curent. „Am", zice Engi. Na, foarte bine, adă aici, fii atent ce facem... ai o foarfecă? îmi dă foarfeca şi i-am tăiat nişte păr... eu pe atunci n-aveam ca acuma barbă şi nici mustață. Eram ca tine! I-am tăiat nişte şuvițe... avea păr lung, negru, şi mi-am făcut o mustață pe izolirband, înțelegi tu? Erste klasse! La marea artă! Zic aşa: dimineață îmi dai patru sticle de lapte, îmi dai basca asta a ta, că el umbla tot cu bască din asta cu şnur, îmi dai haine de-ale tale că într-ale mele m-ar fi prins. Le las pe ale mele haine aicea, şi dimineață ca orice taică, înțelegi, aşa, la coadă la lapte, că ei n-o să mă recunoască!

*

— Asta e! Dacă mă prind, gata, asta e: am terminat-o! Oricum, dom'le, nu dau în cap la nime' şi dacă mă înhață, declar că am încercat să-i fentez şi cu asta, basta! Dimineața, la ora cinci, ca orice om gospodar, ies şi văd în curte o femeie la vreo cincizeci şi ceva de ani. Grasă, dom'le, grozav! Spiona. Se uita prin curte, pe acolo, am trecut pe lângă ea şi a văzut că nu-s persoana vizată şi şi-a văzut de şpațir. Îți dai seama, la cinci dimineața grasa se plimba prin curte pe sub bătătoarele de covoare! Trec pe lângă ea şi o apuc prin gang spre ieşirea din bloc. Poarta aia mi s-o părut infern, atâta era de lungă, şi vizavi, la capătul porții, peste drum, pe scările de la Clubul CFR: Miliția

— Un milițian era?

— Nu, trei erau. Pe unul l-am văzut mai bine, avea ochii cât ceapa cum a stat acolo toată noaptea. Am început să umblu prin plasa cu sticle: zdranc, zdranc! Le aranjam, îmi făceam de lucru, m-am oprit ca să priceapă boul cu

ochii cât cepele că-s un nene care merge la coadă pentru lapte, înțelegi? Da' nu-ți spun ce bâțâia curu' la mine, mi s-a părut că stau acolo un veac, şi pe cum stăteam mai tare cloncăneam la sticle, şi aşa am trecut pe lângă ei şi fiecare pas era o minune... nu mă uitam nici aşa, nici aşa, numai înainte, şi am apucat-o pe lângă grădina de vară Cina, la stânga, şi când am văzut că nu vine nimeni după mine: ia-o, frate pe străzi dosite, dă-i drumu' pe Iosif Rangheț, pe malul Begheiului: dă-i, dă-i, dă-i, dă-i... până când am trecut de Fabrica de tramvaie, prin Freidorf, pe câmp şi tot paralel cu şoseaua până în Şag şi n-am dat jos nici mustață, nici nimic!

— Ce lună era atunci. Vara?

— 25 iulie, şi erau patruzeci de grade! Vară, timp senin... vezi că nici momentul nu a fost cel mai bine ales, că nu ăsta e timpu' cel mai bun de zbor, că era portanță foarte mică.

— Aha, aha! N-ai ştiut!

— Vezi, n-am ştiut nişte lucruri, densitatea aerului era mică... nu le ştiam pe toate, mai ales astea cu zboru', nici nu aveam de unde, dom'le! Cel mai bun de zburat e atunci când e aerul încărcat, nu vânt, nu nimic, şi aeru' e încărcat! Na, în sfârşit! Şi ajung la Şag şi ajung la prietenul ăla al meu care mi-o furat țevile de irigații, nu era acasă, că era la lucru, era maică sa. Şi zic: „mami, sunt uite aicea cu un grup de turişti, n-ai o pâine să-mi dai şi mie?" „Da' cum nu! Dă-mi o pâine şi vezi dacă are Vasile o haină ceva pe acolo". Şi-mi zice: „da' tu ai auzit ce s-o întâmplat la Parța, că o venit unu' din Germania cu avionu' şi cu două sute de litri de benzină". Aşa s-a răspândit povestea. Şi io făceam pe miratu'... băi, şi nu crezi, mă, că femeia se prinde că io am fost ăla.

— Da' după ce oare?

— Păi îți spun care-i treaba că băiatul ei ştia de treabă şi i-o fi spus lu' mamă sa: „Nebunu' ăsta de un an de zile îşi face un avion... vrea să fugă! Chiar când vorbeam i-o căzut fişa, da' eu am negat: „cum Dumnezeu să fie eu, că-s cu excursioniştii ăştia aici... aşa că am luat pâine, am luat haina, da' ea s-o prins! Şi dă-i pe digul Timişului către frontieră: dă-i, şi dă-i, şi dă-i, şi dă-i... mamă ce ardea soarele, te termina, nu alta... test de rezistență... treizeci şi ceva de kilometri pe căldura aia, am mers vreo cinşpe, douăzeci de kilometri, bă tată eu îs foarte rezistent la apă, extraordinar de rezistent îs, nici n-am ştiut, şi m-am zis: „nu beau apă până nu ajung la podu' de la Cebza. De pe acolo începe primejdia. La pod am trecut Timişul şi am stat şi m-am adăpat şi parcă nu mi-o ajuns tot Timişu', să-mi bag picioarele că nu mă mai opream.

— De căldurile alea. Ce vorbeşti!

— Na, şi am trecut dincolo, şi grupurile de turişti era tot mai rare, pe măsură ce te apropiai de frontieră.

— Erau din ăştia cu cortul pe malul Timişului, la un peşte, o bere, un grătar...

— Exact! Şi erau tot mai puţini. Na, zic, aicea mă odihnesc şi pe urmă o iau tare din loc. Pe la ora şapte am luat-o puternic din loc şi dă-i drumu, dă-i drumu, dă-i, dă-i! încet, încet s-a-ntunecat... dă-i, dă-i, dă-i... mă gândeam eu că undeva Timişul intră la sârbi, da' nu ştiam pe unde draci trece... mă, frate şi era o noapte fără Lună, fără nimic. O beznă totală.

— Totală!

— Ţin minte că am intrat într-un cal, şi abia după ce am dat de el o fornăit, o dat din picior, io m-am tras deoparte, l-am ocolit... da' nu vedeai nimica, nimica!

— Te-ai speriat! Clar!

— Şi la un moment dat am rătăcit drumu', nu mai ştiam nimic... erau tot felul de afluenţi, de canale, şi m-am luat după un afluent, şi mi-am dat seama că nu-i Timişu' ... m-am întors înapoi, am trecut de canalu' ăla, nu mai ştiu ce ora era deja, poate trei, patru dimineaţa, nu ştiu că n-aveam ceas... m-or alergat câini, că ăştia era cei mai periculoşi... cantoanele, domnule, de la diguri, că erau cantoane!

— Ştim că ne-am instruit, la marginea digului, îngrijesc acolo, astea-s de la Austro-Ungaria...

— Ăştia mi-au făcut necazuri că nu-ţi pot spune,' ultimu' m-a fugărit grozav, că o ieşit afară din canton şi a început să strige la câine: „Prindee-l! Prindee-l!" Am sărit într-un canal d-ăsta că mirosea a dejecţii, apă nămoloasă, greu de traversat, şi aşa am scăpat că erau câinii mai gata la picioarele mele. Am ieşit pe partea cealaltă. Aveam un punct de reper, nici acum nu ştiu ce era, un fel de sondă mare, era cu patru becuri până sus, şi după ăia m-am ţinut toată noaptea şi nu ştiam: era la noi, era la sârbi ?

— Ăla a fost reperu' pe care l-ai ţinut ca să te orientezi.

— Ăla, şi Timişu'. Era o situaţie când mă depărtam de Timiş mai mult, mergeam aşa după instinct, măi domnule, şi se crapă de ziuă şi eu dă-i, dă-i, pe la cinci şi ceva dă-i, dă-i, dă-i, văd bine tot, şi la un moment dat ajung la un pod, da' identic cu ăla de la Cebza, exact era cu ăla de l-am lăsat cu o zi mai înainte în urmă. I-d-e-n-t-i-c! Ştii ce-i aia identic: na, aşa era! Bă, zic, ce Dumnezeu, mă, doar nu m-am întors înapoi!

Luca Piţu

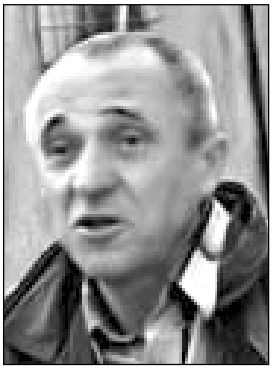

Ţucalul cel mic al lui Arvinte

O hi adevărul *adaequatio rei et intellectus*? O hi.

O hi adevărul grec, *a-letheia*, dezuitare, deschidere ce se închide, închidere ce se deschide şi.... aşa mai departe? O hi.

O voce familiară, care seamănă îngrozitor cu a mea, îmi şopteşte însă altceva sub urechea stîngă, aceea cu care captez inaudibilul: A d e v ă r u l e s t e b o r t a c o v r i g u l u i!

Greu nu mi-i să caut întăriri culturale. Unde? In literatura sapienţială ori în gâlcevile de ieri şi de azi.

Astfel, în *Povestirile lui Hasid*, aşa cum le-a rescris Martin Buber, se află una, *A cinzecea poartă*, la care ne împinge gîndul din vreme-n vreme. Eroii săi: discipolul căutător, prins în vălmăşag de incertitudini, şi rabinul Baruch din Mesbiz, carele habar are de ce e aia o iniţiere sau cum să pătrunzi prin cele cinzeci de porţi ale cunoaşterii.

Cum? «Incepi cu o întrebare, îţi baţi capul, îi smulgi răspunsul şi prima poartă ţi se deschide într-o altă întrebare. Şi din nou cercetezi, îi afli dezlegarea, împingi o a doua poartă şi te găseşti înaintea unei noi întrebări. Şi tot aşa mai departe, tot mai adînc. Pînă ce formezi cea de-a cinzecea poartă. Ajuns aici, priveşti încremenit întrebarea al cărei răspuns nu l-a aflat nici un om, căci unul singur de l-ar cunoaşte nu ar mai exista alegere. De te încumeţi a merge mai departe, cazi în prăpastie.»

Ce-i de făcut? «Ar trebui să mă întorc şi să o iau de la capăt, nu-i aşa?» se nelinişteşte discipolul. «Nu însemnează să faci cale întoarsă dacă revii», protestează învăţătorul; «stai dincolo de ultima poartă, atunci, şi te afli în credinţă».

Ce prăpastie? Ce credinţă? Vedem deîndată.

Dacă eşti André Breton, stai înaintea ultimei porţi, încredinţat; nu şi cînd eşti Roger Caillois, cum se va zări mai la vale. Stai înaintea porţii, intimi-

dat şi încredinţat asemenea personagiului din *Vor dem Gesetz*, parabola kafkiană, deşi poate la capăt nu e nemica. Doar portarul întîiei intrări te avertizează că, pe măsură ce treci dintr-o încăpere în alta, uşierii îs tot mai puternici, Dacă nu stai locului, dacă îţi iei elan şi sari, te trezeşti în barca împotmolită fără rost, fără cârmă, dusă de vîntul din «regiunile cele de jos ale morţii». Strădania ta e inutilă cît a soliei împărăteşti ce mai luptă şi acum «să-şi facă loc prin sălile din interiorul palatului; nu va izbuti să iasă din ele, şi chiar dacă ar izbuti tot ar fi degeaba, fiindcă ar trebui să străbată curţile; şi, după curţi, al doilea palat, cel care-l înconjoară de jur împrejur pe primul; şi iar va da peste scări şi curţi; apoi vine un alt palat şi aşa mai departe vreme de sute de ani; şi dacă în cele din urmă ar da buzna pe ultima poartă, ar mai avea de străbătut capitala, centrul lumii, clădită pe un teren de aluviuni».

În cutare piesă ionesciană este aşteptat un orator; îi aşteptat ca să ţină un discurs, pentru a dezvălui formula. Cînd vine, nu spune nimic: e mut de-a binelea. Vladimir + Estragon aşteaptă şi ei pe cineva – God, Tod, Godtod, Godot? –, carele, nici el, nu soseşte. Mondor, pe de altă parte, povesteşte că Mallarmé ar fi fost surprins într-o zi lucrînd la misterioasa-i Carte, manipulînd adicătelea nişte fişe. A ezitat la început să le exhibe vizitatorului intempestiv, sub pretextul că domnii contemporani nu le merită. Cînd s-a decis a-i arăta una, pe ea figura, nud, unicul vocabul c a r e.

Lista exemplelor nu se mai termină.

Emblematică pentru ele mi se pare povestea fasolelor săltăreţe, cu scandalul generat printre avangardiştii interbelicoşi ai Hexagoneriei + atitudinile, opuse, iscate la, respectivamente, Breton şi Caillois. O narează Alexandrian în *Suprarealismul şi visul*: André Breton ar fi exhibat într-o zi lui Jacques Lacan şi lui Roger Caillois săltăreţele fasole mexicane spre a le testa reacţiile. Ultimul s-ar fi pronunţat pentru deschiderea imediată a boabelor, Lacan împotrivă, iar marele pontif al mişcării, auctor al Manifestului din 1924, taxînd atitudinea lui Caillois drept pozitivism îngust, ar fi acceptat să fie deschise numai după ce toate celelalte soluţii ar fi fost epuizate. In volumenul *Întîlniri,* revine asupra episodului, cu date noi, Roger Caillois însuşi: astfel, pe 27 decembrie 1934, după disputa privind fasolele fâşneţe, iată-l notificându-şi ieşirea din grupul suprarealist. Intr-adevăr, convins că sînt mişcate din interior de o larvă, propusese deschiderea boabelor ca să se vază ce şi cum. Evident, Breton va fi considerat propunerea lui Caillois sacrilegie şi i-a sărit muştarul. De aici ejectarea celui din urmă. Lacan, pe de altă parte, nu ar fi fost de faţă la scandal deoarece, cununîndu-se religios cu nevastă-sa (fostă soţie a lui Georges Bataille), fusese exclus ceva mai înainte din mişcarea suprarealistă.

Buuun. Buuun. Buun. Ai două atitudini baziale în faţa fasolelor săltăreţe. Mereu învăţătorul din Mesbiz şi ucenicul său André Breton propovă-

duiesc prezervarea misterului, anxioşi că dincolo s-ar putea să nu hie nemica. Spaima de striptizare. Cunoaşterea nu se modulează altminteri ca desvăluire, des-coperire, des-golire, de-nudare, des-ţolire, ridicare a vălului? Cunosătorul nu-i, pînă la un punct, asemeni unui simplu Julien Popesco, mixoscopist, *voyeur, guardone, mirón, peeping Tom*, *Giuliano-Gingirică Spârcaciu*? Aidoma lui Caillois, el îndeamnă la deschiderea porţii, la înlăturarea voalului, la secţionarea boabelor jucăuşe, la dezvelirea adevărului, care se monstrază, gol-goluţ, ca lingam absent din poala Ofeliei, nimic tulburător, yoni de prăpastie. De ăst lucru mă va fi lămurit demultişor poemul, rarisim al Magistrului din Ţicău, cunoscut profanilor, şi mai cu seamă fanilor, drept Mihai Ursachi:

Arvinte are
Nouă ţucale
În care îşi ţine ideile sale.
El are şi un ţucal mai mic
In care
Însă
Nu ţine nimic.

Castele de nisip

Cronica literară

Viorel Mureşan

Groază şi lirism

Nicolae Coande
VorbaIago
Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2012

După ce s-au format în câteva spații destul de clar delimitate, a căror amprentă s-a simțit în primele lor volume, cei mai reliefați dintre poeții de azi, s-au desprins în chipuri diferite, în individualități creatoare cu profiluri inconfundabile, însă cu anumite inflexiuni regionale în voce, care dau diferența specifică. Aşadar, putem vorbi ca de una din cele mai dinamice grupări, despre o falangă oltenească a poeziei, ce cuprinde nume precum: Gabriel Chifu, Patrel Berceanu, Marian Drăghici, Mircea Bârsilă, Ionel Ciupureanu, Nicolae Coande, pentru a ne limita doar la cei care, deşi apropiați ca vârstă, refuză a se încadra în seria optzecistă. Ținutul acesta a trăit întotdeauna „în chip poetic"înalt, de la Macedonski, la Arghezi şi de la Marin Sorescu, la Virgil Mazilescu, dar într-un evantai de formule mirobolant.

Urmează să ne ocupăm în rândurile de față de o antologie a lui Nicolae Coande, *VorbaIago*, editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2012. Extrem de exigent, alcătuită culegerea se rezumă doar la patru dintre volumele autorului, din al căror sumar au fost excerptate fascicule reprezentative, la care se adaugă un ciclu de inedite. Acestea din urmă schimbă într-un fel sau mai bine zis, fixează perspectiva poetului asupra creației proprii, căci ultima dintre ele împrumută titlul întregului. *VorbaIago* e un titlu de o vagă transparență shakespeareană, componenta *Iago* dezvoltând semnificații pentru care e emblematic personajul din tragedia *Othello*: perfid, intrigant, gelos, răzbunător. Cu alte cuvinte, un reprezentant alegoric al răului, un succedaneu al molohului biblic. Înțeleasă unitar, în urma antologării, peste poezia din volumele *În margine, Fundătura homer, Vînt, tutun şi alcool* şi *Femeia despre care scriu*, pluteşte un vag satanism de substanță, aflat în acord cu o revoltă stilistică, întreținută chiar şi la nivelul lexicului. Ne-am înşela însă dacă am vedea numai pitorescul lexical. *Groază şi li-*

rism, cu formula altui oltean, Eugen Ionescu, astfel am putea caracteriza poezia lui Nicolae Coande din această antologie de autor.

Din volumul de debut, *În margine* (1995), au fost reţinute douăzeci de piese. Insidios, socialul cucereşte prima poziţie între temele poetice de la început. De aici se naşte o poezie de atitudine, nervoasă, cu coloană vertebrală, polemică. Se iveşte un autor ce se autodefineşte printr-o apăsată antiteză cu „scapeţii": „Ce-i al lor e al lor au din plin/ eu sînt un simplu cerşetor cumva dramatic spus/ au lumea lor şi ca să intru în ea ar trebui să plătesc/ nu plătesc stau afară la porţi cu o sticlă de vin/ un ins obscur o monedă pe care nimeni nu-o vede/ au legea lor fac ce vor/ nu plătesc şi beau afară la porţi la care/ n-am bătut niciodată. "(p.7). De altfel, dacă versurile de mai sus tind spre un portret generic al artistului dintotdeauna, într-o „ars poetica"se rostesc câteva propoziţii esenţiale pentru poezia lui Nicolae Coande: „Nu pot să rîd în secolul ăstora nici mort/ ascuns în propriul meu creier/ sînt omul din pod/ lăsaţi şobolanii să vină la mine/ am la îndemînă zgura eşecul stilul pervers/ zile pline de o fragilă demenţă/ nu pot să rîd în secolul ăstora nici mort."(p.8) .Pe măsură ce înaintezi în selecţia volumului prim, se constată o tendin?ă descriptivă şi picturală, în amestec cu naraţiunea obiectivă. Iar poetul se simte atras, fascinat chiar, de absenţă, îl inspiră ceea ce lipse?te. Sunt germenii unui nou topos al unei opere poetice în devenire: „Absenţa ei cu picioare frumoase. Chiar aceste mîini/ care o descriu – nu există. "(*La fereastră* (I), p.10). Condiţia poetului şi a poeziei, cea care a terorizat umanitatea gânditoare de la Platon încoace, îşi află ecou într-un poem intitulat *Sînge de fulb.* În *Voanerghes* vocea poetului îşi descoperă şi o coardă profetică, în timp ce *Pretenţia mea discretă* e o confesiune nudă, condusă spre autoflagerare. Poemul final al ciclului, *În margine*, pluteşte undeva între elegie şi satiră, având scepticismul şi ironia lui Kavafis.

Titlurile poemelor din următorul volum, *Fundătura homer* (2002), sunt, cu puţine excepţii, propoziţii/enunţuri, ceea ce denotă o abia stăvilită sete de comunicare: *Mi-era sete şi am băut, Respir direct prin pereţi, Merg prin lume plecat, Vin din infernul muncii, Aş putea lăsa câteva nume* etc. O primă tendinţă descifrabilă e spre minimalizarea ego-ului poetic: „iubesc/ ce mi se acordă din inimă/ Sf. Francisc al găgăuţilor al ciorilor/ care-mi dau importanţă."(*Mi-era sete şi am băut*, p.33). Silueta poetului minimalizat traversează în fugă întreg sistemul de imagini al unui poem cum e acesta: „levitez în corpul de împrumut al unui sărăntoc/ îmi place să-l chinui când zîmbeşte/ cu ochii duşi în fundul capului "(*Aş putea lăsa câteva urme*, p.41). Un eu liric torturat, pus să joace toate rolurile, trecut prin toate ipostazele ce reprezintă urâtul, aşa cum l-a redefinit Umberto Eco: abominabilul, odiosul, obscenul, hidosul, coşmarul, schimonositul, apăsătorul ... ne întâmpină în *O profeţie nu se mai poate:* „nu mă satur oricît aş mînca şi mănînc toată ziua/şi noaptea îmi tremură gingiile după o bucată de

carne/ şi cînd adorm visez că mănînc ce-a rămas/ din ciotul cu care scriu pe zid/ stau în întuneric cum stă o cămaşă pe pieptul unuia mort/ încă-i păstrează căldura/ țeasta îmi intră în burtă şi de acolo rînjeşte/ dinții căzuți în beznă strălucesc ironici pe cer/ pînă ce furios îi calc în picioare. rămîne praful/ şi atunci cerul dispare. dispare greața/ în burtă țeasta se umflă şi crede c-ar putea/ de una singură să ducă război./ să scriu cu ciotul o profeție nu se mai poate./ nu-mi pot închipui decît un soare lins/ de poftele diavolului. (p.50).În poezia lui Nicolae Coande, urâtul se află în conținut (referentul), iar frumusețea e în formă, în expresie, aşa cum arată o poezie ca *Soarele pubelei noastre*. O simbioză între urât şi răul moral ni se pare poemul intitulat *Dacă mă hotărăsc*. Urâtul de aici seamănă cu un trup biciuit pe cruce. Senzația de retrăire a unor experiențe traumatizante e ca în fața *Guernicăi* lui Picasso: „următoarea lume ar putea fi sufletul dacă mă hotărăsc/ să scap de pielea asta putredă/ azi m-am trezit cu țeasta umflată/ ochii-mi ieşeau din cap ca la un bou/ tras în țeapă/ o mînă mi-atîrnă afară un firicel de pişu/ stăruie pe coapsa zdrobită/ tremură într-o băltoacă unde se oglindeşte cerul/ halesc linii drepte şi scuip spații curbe/ nu se văd stele soarele de muci clefăie o troacă/ de ochi./ mîncarea asta vede apusul în gură/ sînt un bătrîn supraviețuitor beau cu cimerienii/ în gropi întunecate gropi de inimă neagră./ atîția ani pierduți pe lume în frica prelungită/ că aici e totul./alta e nepăsarea mea. viața continuă la fel de bine/ şi sub cenuşă,/ << şi eu mă număr printre cei de jos>>." (p.38).

În selecția din volumul *Vînt, tutun şi alcool* (2008), Nicolae Coande lucrează la desolemnizarea poeziei, atinsă într-un sarcastic *Omagiu*, în care ființa poetului, o hidoasă hologramă, e încă exploatată social, ca în satirele eminesciene: „Cînd mă vor omagia la 70 (îmi va atîrna/ o sfoară de gît însuşi preşedintele/ în timp ce-mi va şuiera printre dinți/ du-te dracului boşorogule/ te aşteaptă groapa-ncălzită)/ îmi voi scoate placa din gură/ hîrtia de la piept cu discursul de-acasă/ cu degetul la tîmplă voi reține/ o avalanşă de idei/ solemna băşină în astfel de ocazii/ (oameni încordați de care nu-mi pasă/ atîta timp cît sunt în groapă ca acasă) "(p.76). Condiția poeziei pare să fie aici toposul recurent, din moment ce, prin procedeul paralelismului sintactic, poetul ajunge la simetria dintre funcția socială şi misiunea ei divină: „Spre sfîrşit/ Iisus a mîncat lăptuci, plăcinte calde şi/ dulceață de toporaşi./ Apa scoasă de o femeie la o fîntînă/ din Garizim/ i-a potolit setea./ Apă de baltă am băut şi eu/ am gustat lăptuci şi plăcinte calde/ oferite de o femeie din timpul meu./ Dar n-am mîncat dulceață de toporaşi - / oare cum o fi pe limba Lui?"(*Dulceață de toporaşi*, p.68). În acelaşi sens, al căutării de tip poetic, el scrie despre amănuntul cotidian, despre ființele şi lucrurile din jur, cele care ne compun-descompun existența, cu aceeaşi rigoare, însoțită de o umbră de mister, cu care alții au descris infernul, au pictat judecata de apoi sau au scris istoria marilor războaie: „Într-o seară atît

de îngîndurat fui/ vînt tutun alcool se anunța la meteo/ că i-am spus cîinelui care se uita stăruitor/ la mine/ îmi pare rău bătrîne n-am/ nici un ban/ o muscă se plimba decentă pe tavan/ mobila în bucătărie căsca plictisită/ a continuat să dea din coadă/ ca şi cînd nu m-ar fi auzit/ dar mi s-a părut că m-a privit/ cu un anumit înțeles"(*Vînt, tutun şi alcool*, p.69). O meditație asupra limbii şi poeziei, văzute în planul istoriei, se conturează în *Canon*, tocmai pornind de la sugestia unei cărți, ajunsă celebră, de critică literară, aşa cum este *Canonul occidental*.

În *Femeia despre care scriu* (2010) înregistrează o recursie, o luminare a imaginarului poetic, chiar dacă numai cu o lumină pauperă, împrăştiată peste tot. Nu mai simțim apăsarea încrâncenată şi nuanța întunecat-morbidă a tropilor din volumele anterioare. Toate textele din acest ciclu dobândesc un spor însemnat de tehnici şi elemente suprarealiste. În acest sens, în *Cîrtița cu cheiță*, poetul face portretul în versuri, aproape cubist, al unei absențe, revenind la un pattern mai vechi. Dezinvoltura stilistică de aici nu credem c-ar fi fost posibilă fără întâlnirea mirabilă cu pânzele pictorilor suprarealişti. Iar divinul şi misterul morții pot coborî şi în forme poetice extravagante: „Bei încet din cana cu ceai o amintire tăcută,/ ceva ce nu se poate spune decît pe întuneric,/ figuri încremenite ale celor ce s-au iubit cîndva,/ şoapte-ale pietrelor cu scalpuri de morți/ şi nu ştii cînd vor veni să te caute/ cu paşi de lînă pe zăpadă,/ cu sîngele asupra lor,/ nu vei apuca să-ți iei haina,/ nici ochelarii,/ vei privi o fotografie pe masă,/ frigul va intra pe sub uşă,/ luna – spun unii – nu va arunca lumina ei,/ norii pe care vor aduna timpul – un bătrîn adormit/ cu fața în sus,/ inima va ieşi prima din cameră/ în ghetuțele copilului de alături,/ un şiret se va prinde sub prag/ nu poți să iei cu tine pragul cînd pleci,/ roagă-te să nu se întîmple iarna/ cînd oamenii sunt mai rari şi mai singuri."(*Roagă-te să nu se întîmple iarna*, p.102).

Din ciclul celor şapte inedite, se remarcă *Morarul*, o parabolă a lumii care macină în gol. Un anume demonism ce vine dinspre poezia şi dinspre spațiul rusesc străbate *Fochistul nergru*. Dacă ar fi să căutăm o propoziție emblematică a întregii cărți, o găsim în *Maimuța roşie*: „Stafia unui porc cu rîtul negru duce-n spinare răsuflarea/ celei mai calde femei..."(p.111). Aşchie desprinsă dintr-un trunchi poetic impetuos. Cartea lui Nicolae Coande e însoțită de o postfață semnată Al. Cistelecan, care ține să aibă şi un titlu: *Poezia despre care scriu*. Aluzia la una din cărțile autorului comentat are ambiguitatea de-a levita între omagiu şi ironie. Postfața e o exemplară radiografie critică, nu doar a antologiei de față, ci a întregii poezii de până acum a lui Nicolae Coande.

Cronica literară

Lucian Scurtu

Agonie, încet

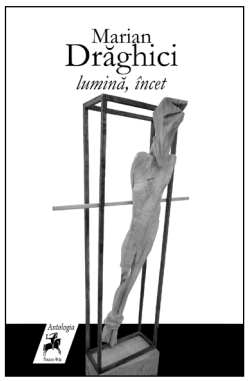

Marian Drăghici
lumină, încet
Editura Tracus Arte, 2013

Deşi este autor, şi nu unul oarecare, al mai multor cărți de poezie, mărturisesc că nu am citit niciuna (doar poezii risipite prin reviste), şi asta nu din ignoranță cât mai degrabă de circumstanță, căci volumele lui Marian Drăghici nu au ajuns la Oradea, doar poate la redacția *Familiei*.

Astfel, din aceeaşi redacție mi-a parvenit aproape „întâmplător" (ah, tu, seducătoare cleptomanie!) volumul *lumină, încet*, apărută la *Tracus Arte*, în cadrul colecției *Antologia Tracus Arte*, coordonată de Teodor Dună.

Prin urmare o antologie gândită ca un tot unitar, cu un *compositum* liric deoarece nu se specifică titlul şi anul apariției volumelor din care poemele fac parte, ceea ce avantajează un autor mai puțin interesat de evoluțiile sau involuțiile sale livreşti (nu şi în cazul autorului de față, căci toată poezia sa este de o valoare uimitor de constantă în timp), dar dezavantajează un cititor doritor în a repera temporal seismele axiologice pe plus sau pe minus.

Cei drept, *lumină, încet* a avut şi o receptare extrem de favorabilă, aproape surprinzătoare pentru aceia care, repet, nu au avut şansa parcurgerii unui volum *marca* Marian Drăghici, şi aici amintesc cronica entuziastă a lui Dan Cristea din *Luceafărul*, nr.2/2014, care scrie aproape apoftegmatic: *„Marian Drăghici este poetul care a reuşit, probabil cel mai bine, dintre autorii recenți, să dea greutate, consistență, amploare epică şi dramatică* credo-*urilor sale despre poezie, despre limbajul acesteia şi locul ei în lume"*.

Somnul, semitrezia şi trezia, acest triumvirat al stărilor mai mult cathartice decât extatice, (de)limitează lumi nebuloase, opace, angoasante, aflate mai mereu între obscur şi clarobscur, între umbre schimonosite şi

penumbre sastisite, veritabile distopii ale imaginației și utopii ale memoriei, toate făcând parte dintr-un trecut parcă mai viu decât prezentul amorf, împovărat de lehamite, greață, griji, mizerii cotidiene. Este un *mizerabilism* rafinat *avant la lettre* (forțând puțin termenii), mai mult metafizic decât referențial, jucat iar nu trucat, evanescent dar și evident, mai mereu mizînd pe o tehnică a scrierii impecabilă, Drăghici stăpânind elegant știința dozajului parcimonios, lipsit de prețiozități caline ori de redundanțe, știind că esențele tari (poezia bună) se păstrează în recipiente rare și pe măsura conținutului (prozodia aleasă).

Logica și legile după care aspiră, și (de ce nu?) respiră poetul sunt descrise și rescrise *„după altă natură”,* o natură numai a lui, consubstanțială existenței lui, una devastatoare/răvășitoare (moartea femeii iubite la maturitate), buimacă și abulică când, aproape în transă, daimonul îl (dez)vrăjește agonic dar și mărturisitor, agresiv și punitiv, în prelungirea acelor prăbușiri onirice (după Arghezi, *„prăbușirea veciei”*), salvate maieutic de singurele stări indispensabile: cititul și scrisul: *„Poemele din somn, a căror lectură o face spiritul/ ca pe-o îmbăiere clandestină în lumina unei alte lumi,/ sunt cele mai teribile, stranii, pur și simplu frumoase,/ din câte mi-a fost dat să citesc./ Pe lângă ele, acestea, scrise/rescrise, tipărite aici,/ au neajunsurile (ca să nu spun defectele)/ oamenilor în comparație cu presupusa, uluitoarea/ perfecțiune a zeilor”.*

Poetul își asumă cu o luciditate sclipitoare afectele refulate și fantasmele elevate, într-o dezordine a ordinii stăpânite numai de poeții rasați, recuzându-și cu abilitate rafinată paradisul pierdut în favoarea abisului recuperat prin interogații, gesturi, texte și pretexte revelatoare, asemenea unui puzlle care reflectă fidel și în sepia opțiunea reflectantului, încadrată constrângător de un passe-partout dezolant, decrepit, ancilar.

Balansând grav între idealitate (într-un poem scrie *„cel mai mult iubind în înserare/ aerul înserării beat de idealitate”*) și realitate, contactele vizuale, olfactive, senzitive, închipuite, pe cât sunt de evitate pe atât sunt de eterate, disimulate într-un topos nu de puține ori kafkian (*„de un kafkian agonic”,* recunoaște poetul), dominat de absurd, ilogic, deviații de luciditate, ingrediente necesare în construcția măiastră a fiecărui poem trăit la intensități extreme și mărturisit la tensiuni asemenea.

Dacă la Ioan Alexandru lumina este *lină*, coborâtă din frăgezimea crinilor mistici, la Marian Drăghici este difuză, de o paloare atroce și *încet, încet* muribundă, disipată treaptă cu treaptă până a nu mai putea lumina nici măcar microuniversul sepulcral al poetului, ca în final să se stingă definitiv și iremediabil, intuind haosul primordial transfigurat în acele stări de abulie, suspin, aiureală, spleen, specifice poeților adevărați, așa cum este

şi autorul acestei cărţi frumoase din toate punctele de vedere: conţinut, format, grafică, hârtie.

Refugiul în alcool este un paliativ de moment, sau de momente, care în loc să atenueze dispariţia *ei*, o amplifică dureros de dulce prin îngroşarea tuşelor existenţiale şi haşurarea suferinţelor colaterale, precum în poemul autoreferenţial *dublu portret cu mustăţi de motan faustic*, unde limesul dintre astral şi bestiar glisează anarhic, condiţionat de *„anii păhăruţului”*: *„singur, absolut singur/ cu Dumnezeu şi un scuipat de drac/ volatilizându-se în soare cu păhăruţ cu tot/ şi roza mentală în păhăruţ/ şi mâna mea pe păhăruţ/ ciocnindu-l prin aer cu exilaţii şi cu morţii”*. (Dacă luăm în considerare tema *păhăruţului* ca fiind recurentă în multe poeme, şi dacă ar fi fost datate volumele din care acestea fac parte, am fi avut certitudinea sau incertitudinea faptului că autorul *Cărţii alcool* este un precursor al lui Marian Drăghici. Dar aşa, ne abţinem).

Familiarizat cu moartea (*„moartea/ cu ochii ei violeţi/ lăsându-şi pe umărul meu greutatea”*), până la a-i recunoaşte virtuţile terapeutice, purificatoare şi protectoare, viaţa devine o simplă alternativă, banală prezenţă fantasmagorică pe fundalul căreia refuzul, mânia şi revolta amplifică stările de anxietate şi nihilism, singurătatea fiind unicul partener al unui dialog imaginar cu vidul din jur şi neantul dimprejur, în aşteptarea încordată a acelora (asemenea lui Kavafis) care vor demola din temelii vechile stări de lucruri şi pe ruinele lor fumegânde *tâmplarii* barbari vor înălţa grinzile noilor temple ale Armoniei, Frumuseţii şi Înţelepciunii: *„o casă pustie iarna/ o casă pustie indiferent de anotimp/ pe malul fluviului, o hardughie în fond/ în care un bărbat singur/ stă şi fumează până noaptea târziu/ privind pe fereastră în gol,/ aşezându-se şi ridicându-se de la masa de scris/ nemulţumit fără să cunoască măcar motivul/ nemulţumirii sale, poezia? viaţa?/ acest tărâm glorificat/ de venirea barbarilor? înveselindu-se/ cu barbarii am sta la masă,/ cu barbarii am băut vin (....)”*.

Poemele mai lungi din a doua jumătate a cărţii translează cititorul într-o lume puţin diferită de cea cu care ne obişnuise autorul, de o cromatică vie într-un mediu luxuriant şi exotic, veritabil *safari* imagistic la vânătoare de năluci şi himere, în care *mistreţului cu colţi de argint* i se substitue regele animalelor (poetul justifică: *„fiecare în africa lui”*), pretext de solilocvii şi colocvii incitante şi pe variaţiuni diverse, partener fiindu-i nu de puţine ori misterioasa *negresă*, (*„fiecare dintre noi are undeva o negresă”*), poeme care pierd puţin din intensitatea şi palpitul trăirismului tenebros de început, dar sunt compensate de o anume vitalitate şi spontaneitate care dă farmec aparte unei imaginaţii capabile de a, şi a-şi, pune

întrebări răscolitoare şi ademenitoare, departe de tumultul mundan, alienat, ostil, gregar.

Frazarea este amplă, retorica eficientă, poetul părând a încerca să (re)construiască, vizionar dar şi structural, tot ceea ce a demolat în prima parte a cărţii (impropriu spus *prima parte*, ea neexistând), fanând aproape brutal de la implozia exclamativă la explozia declamativă (a se vedea consistentele poeme *lunetistul* şi *caracal sighişoara mea*), chiar din molozul şi ruinele conservate în memoria flagelată, paradoxal, pe o fundaţie identică cu cea originală, onirică, magică, de nu chiar adăugită şi consolidată prin spovedanii la vedere şi clamate cu voce tare. Şi aceasta pentru că poetul nu evită suferinţa, nu ocultează recluziunea, ba mai mult, le caută, le pipăie le doreşte cu o voluptate atroce, fiind asemenea unui fluture de noapte care se simte atras instinctiv de flacăra care îl va devora, încercând şi reuşind a le poseda în plenitudinea amărăciunii lor carismatice, conştient de faptul că salvarea sufletului chinuit (adică mântuirea) este iminentă doar prin durere şi înlăcrimare, penitenţă şi renunţare la plăcerile omului „*fără însuşiri*", pentru ca ea, purificarea (adică supravieţuirea) să se înfăptuiască într-un final numai şi numai prin intermediul Poeziei: *„cât priveşte poetul,/ după o noapte albă el scrie:/ ceea ce persistă/ este un sentiment verde iarna -/ sentimentul de iarnă, şi:/ sunt fericit, Dumnezeu mi-a dat de lucru/ Dumnezeu, nu omul".*

Pentru Marian Drăghici, care a dat „ *tenebrei ce era al tenebrei",* canonul poetic românesc necesită modificări urgente.

Antologia *„lumină, încet*, justifică.

Cronica literară

Marius Miheţ

Un killer sentimental

Marin Mălaicu-Hondrari
Lunetistul
Editura Polirom, Iaşi, 2013

Se pot număra pe degetele de la o mână autorii de azi care scriu mereu *o singură carte* despre viață şi literatură. În această identitate structurală se simte confortabil Marin Mălaicu-Hondrari. El trăieşte dependența cu pasiunea celui incapabil să nu literaturizeze până la capăt orice fărâmă de interogație.

Şi în cel mai recent roman, *Lunetistul*, avem de-a face cu o biografie comună a protaginiştilor, un trecut labirintic reactivat într-un prezent lipsit de perspective. Povestea se urneşte de la un anume moment, simbolic pentru resemnări prelungite în deznădejde. Doar cea din urmă activează țesuturile unor ființe încremenite. Ea, deznădejdea, enclavizează personalitățile, iar apoi le diluează, până ce rămân deoparte esențele lor. În acest sentiment nodal îşi construieşte scriitorul, întotdeauna, adevărata istorie. De aici începe romanul. Constantin şi Cristina au parte de o copilărie comunistă, se iubesc confuz şi indefinit, iar după ce, la 20 de ani, în 1989, ei părăsesc țara, identitățile lor vor suferi mutații profunde. El devine un asasin plătit, ea soția unui magnat. Sunt cetățeni ai lumii, departe de o România a trecutului, în care se întorc doar ca să-şi îngroape morții. Când depresia e insuportabilă, Cristina divorțează şi continuă munca alături de părinții săi în țară; numai că sentimentul eşecului rămâne un stigmat de care (ca şi ceilalți) nu se poate elibera.

Sub pretextul destinului spectaculos, aproape neverosimil, Marin Mălaicu-Hondrari provoacă, cu intensitate crescândă, *implozii livreşti*. Căci eroii lui, fără excepție, sunt prizonieri ai literaturii, singura viață autentică.

În adolescență, Constantin şi Cristina participă la Clubul Trimbulinzilor, citesc şi îşi cultivă imaginarul. Iubirea lor, cu toate aceste alimentări,

suferă de fragilitate. E ceea ce urmăresc ei la maturitate: să redefinească - fireşte, din perspectiva celui *învins de destin*.

Povestea lor e prinsă într-o altă narațiune, scrisă de Carlos Murillo Ponti, fiul chilian adoptat de la distanță de Cristina. La maturitate, cei doi devin amanți, şi fiecare scrie. El ajunge să fie un autor vândut în întreaga lume şi deranjează politic/erotic – va fi condamnat la moarte, însă, asasinul, surpriză!, este chiar Constantin, un ucigaş ce refuză să execute scriitori, copii şi femei... M.M.H. jonglează cu strategii narative, instalează adâncimi, dar ce rămâne este ideea regăsirii sensului vieții prin literatură.

Marin Mălaicu-Hondrari imprimă personajelor conştiința literaturii ce absoarbe orice realitate toxică, subestimată altădată. Odată cu deznădejdea, ea revine brusc, detonează noimele ştiute şi fixează polii noi ai lumii abandonate cândva. Sub cupola ficțiunii, resurecția totală este posibilă, adevărul țâşneşte în afara comodităților îmbrățişate, iar destinele se reglează misterios pe un făgaş al firescului vitalist, fără nimic imprevizibil. Constantin, chiar dacă este un asasin plătit – carevasăzică o formă extremă de dezumanizare, de vidare interioară, chiar pervertit la crima profesionistă, Constantin, deci, redescoperă în sine cititorul pierdut. Din regizor al crimei, el ajunge unul al destinului refăcut, un autor simbolic, căci, deşi e martor al trecutului ramificat, din care identitățile s-au aneantizat, topite într-un misterios *joc al tăcerilor*, dramatic totodată, el trebuie să elucideze ceea ce a rămas suspendat. Scena reîntâlnirii erotizante cu Cristina şi resemnarea lui aduc cu o eliberare. Adevărata eliberare. Vindecarea de iubirea indecisă, constant mistuitoare. Aici Marin Hondrari e specialist: ambiguizarea şi *resemnarea ca eliberare* sunt artificii la care recurge adeseori.

Ce mi se pare că aduce nou acest roman M.M.H. este construcția unor *oglinzi melancolice*, din care rezultă *psihologia supunerii*. Fiecare protagonist se supune unei experiențe nelămurite, unei imagini idealizate. Aşa gândind, *Lunetistul* este un roman de *suspans poetic*, ce pulverizează, la tot pasul, sofisticate miresme livreşti.

Din alt punct de vedere, interesant este Constantin ca autor, unul specializat în reconstrucția imaginarului. El obişnuieşte să exerseze pe fotografii, reale sau nu, o imaginație încăpătoare, dar captivă într-o ființă care şi-a ucis, cu bună-ştiință, umanitatea. Cu toate acestea, Constantin este *un killer sentimental,* tocmai pentru că e netămăduit de literatură, indiferent în ce profesie antiumanistă ar poza.

De cealaltă parte, Cristina pare cu adevărat profesionista scrisului. Adeptă a soluției lui Marguerite Duras - alcool şi scris -, confesiunea ei este o amplă declarație mascată de dragoste. „Am continuat să-ți scriu şi în vis", mărturiseşte ea în notițele din „Caietul Constantin". La persoana întâi,

M.M.H. pregăteşte plonjările poetice cu nesaţ: „Nimic nu rezistă coroziunii letale a tristeţilor mele", sună un început de jurnal - vers conservat, de bună seamă, multă vreme, şi adăpostit într-un incipit confesiv. Între Constantin, Jim (soţul) şi Carlos, Cristina cercetează sertare ale memoriei cu „gânduri despre dispariţie". Detaşată şi cinică, ea ştie că poate avea orice, dar se complică din mândrie. Poate de aici senzaţia de dialoguri cinematografice, previzibile. De mult déjà-vu. Fireşte, lipsa de autenticitate a vieţii vine din importanţa covârşitoare a literaturii. Spune ea: „în bibliotecă, mă întorc iar la morţii mei dragi, invizibili şi refractari".

Toată „viziunea" ei literară (şi a celor pe care-i formează – Carlos, în primul rând) are ca unică sursă pe Roberto Bolaño, maestrul infrarealităţilor, a visceralului, a rebeliunii paradoxale. De la el învaţă că părăsind o ţară câştigi un vis. Bovarisme, carevasăzică, dar ea le creşte cu lecturi, refuzând să reia cu adevărat trecutul comunist. În acest personaj, M.M.H. inaugurează acea tipologie împrumutată din poezia *Vipera* de Nicanor Parra: „Ani lungi am fost condamnat să ador o femeie demnă de dispreţ", spune un vers. Revelaţia lui Constantin e tardivă: „şi-a dat seama cât de mult îl blocase Cristina, cât de mult se închistase în trecut, într-un trecut iluzoriu, în nevoia e a da coerenţă unui trecut iluzoriu, în eforturile minţii de a lega lucrurile, de a continua ceva ce nu mai exista de mult". Marin Mălaicu-Hondrari excelează şi aici prin capacitatea sa de condesare poetică a vieţilor, fără stridenţe, într-o naraţiune dinamică. El comprimă pe spaţii mici istorii şi perspective narative cu o uşurinţă nealterată, nici atunci când e vorba de naratoare. Drama lui Constantin e veche. Proust o prevăzuse: „nimic nu e mai insuportabil decât un om ce iubeşte fără ca tu să-l iubeşti".

Întotdeauna în proza lui Marin Mălaicu-Hondrari poveştile de dragoste au ceva *caleidoscopic*: fireşti şi complicate, exotice şi fulgerătoare, tainice şi imprevizibile. Aşa sunt şi celelalte personaje feminine din roman: Carmen Mercedes – substitutul exotic, periculos, al Cristinei şi Clara – muza misterioasă a lui Carlos. Fără excepţie, femeile din proza lui M.M.H. sunt dârze şi capricioase, alunecoase, livreşti. Pasionale şi vulgarizând existenţele, ele sunt seduse de autodistrugere. Spre deosebire de bărbaţi, care, încurajaţi de favorizarea dispreţului şi de *deznădejdea creatoare*, au parte, totuşi, de recluziuni eliberatoare. Cu alte cuvinte, *personaje funcţii* ce-şi alinează destinele după şabloane literare. Asta înseamnă existenţă plenară la Marin Mălaicu-Hondrari.

O altă idee majoră a romanului priveşte relaţia individului cu *starea agonică*. Toate personajele agonizează sau prezintă forme ale acesteia: există, deopotrivă, un timp agonic şi o lume ce pare că se deformează exclusiv după croiala protagoniştilor. Ei agonizează şi caută a o transforma,

starea, prin tăcere, într-o desfătare masochistă. Chiar şi atunci când au şansa resurecției, a ordinii interioare, a înălțării convingătoare de la o condiție carceală, ei aleg tot farmecul agoniei. Sau când se eliberează – Cristina întoarsă la magazinul de carne, Constantin statornicit în căsnicia cu Mercedes – ei, de fapt, se prăbuşesc. Toți ştiu asta, dar numai aşa este posibil scrisul ca aventură existențială. Laolaltă cu autorul, naratorii sunt conştienți de strania indeterminare. De aceea vorbesc la fel, cu excepția socrului Cristinei, deşi el e construit mult prea evident ca personaj negativ. La fel, soțul Cristinei, Jim, lipsit de orice contur, rămânând un personaj decorativ - cum, de altfel, obişnuieşte M.M. H. -, un individ ce aştepată tortura predictibilă.

Cea mai frumoasă poveste din carte, în ciuda numeroaselor trimiteri sau susțineri livreşti, a filoanelor speciale, dincolo de toate rămâne povestea celor doi frați săraci, ce-şi conservă afecțiunea reciprocă, una nealterată, ei fiind legați tainic de autenticitata tăcerii şi suferinței, fără nimic siropos ori spectacular. Dacă, în relația cu ceilalți, Constantin şi Cristina cultivă o răzbunare a aşteptării, cu asupra de coincidențe şi prevestiri, în dialogul fraților există cea mai intimă poezie a exilului, a despărțirii şi a trecutului. Cu părinți incompatibili, prinşi în singurătăți ireconciliabile, frații au naturalețea confirmării singurătăților unul altuia, până la capăt. ?i când îşi îngroapă părintele. Comunicarea lor e singura autentică, pentru că refuză orice literaturizare. De aceea e şi incompletă. Dar îndeajuns de poetică. Până la urmă, în *Lunetistul*, coincidențele vieții vor fi, sau sunt, numaidecât, şi coincidențele literaturii. Cititorul decide ce anume învinge starea asiduă de alteritate.

Lunetistul este manualul unei aventuri poetice a tăcerii şi melancoliei vindecătoare, cu largi deschideri în singurătățile dezrădăcinaților captivi, indiferent de distanțe, în viața literaturii.

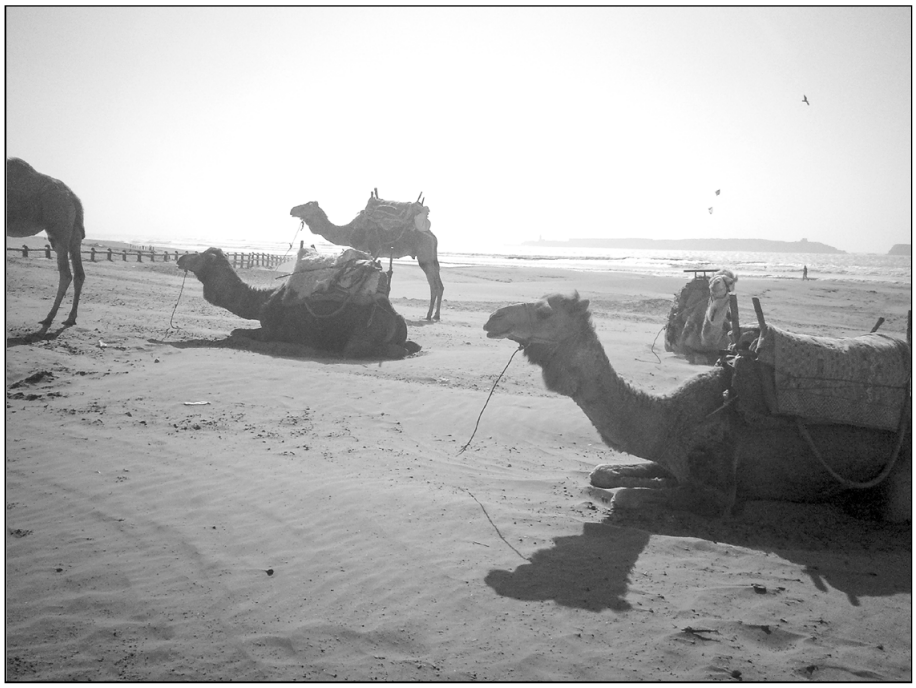

Cu fața spre Mecca

Proza

Bedros Horasangian

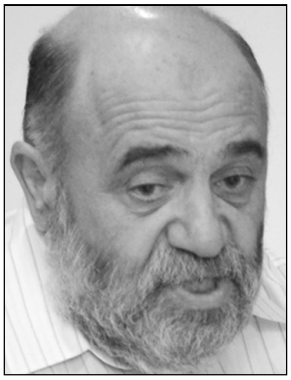

Marseieza

Lui Mihai Sin

Peste două zile urma să se ducă în vizită la familia Franasovici. Prieteni vechi. Acolo îşi petreceau ei în fiecare an seara de crăciun. Acolo se refugiază el de cînd i-a murit soția. S-au înțeles bine de la început. Ce frumoase zile. Călătoria în Egipt, verile de la moşia de la Albeşti, iernile la Monte Carlo, cîte o săptămîna la Viena la mătuşa Eliza. Şi cînd se lăuda că şi el e în sfîrşit un om fericit, Ninette s-a îmbolnăvit pe neaşteptate şi în patru săptămâni s-a stins ca o lumânare.

Au îngropat-o în cimitirul de la Albeşti. Era o zi frumoasă, rece, cu cerul străveziu, cum să ți se şteargă din memorie aşa ceva? Cum să nu te apuce disperarea cînd ai auzit cu urechile tale acel zgomot sinistru, pocnetul bulgărilor de pământ pe lemnul geluit? La ce bun atîta lume adunată, de la Iaşi şi Bucureşti, de la Suceava şi Viena, a venit şi Tanti Eliza, care era plecată acolo de ani buni. Lacrimi, condoleanțe, compasiune, vorbe, şuşoteli, încurajări, o amăgire şi viața asta, accepți deseori şi ceea ce e de neacceptat. Dar dacă Ninette nu mai este, ce te faci? Şi nici tînăr nu eşti ca să iei viața în piept de la început? Copii n-a fost să fie să aibă, nici cu Yvonne, nici cu Ioana, nu-i vorbă, cu dînsa n-a convieţuit decît şase luni. Şi apoi douăzeci şi şase de ani bătuți pe muche cu Ninette. Ce rost ar mai avea să trăiască? Banii, moşia, colecția de fildeşuri, bijuteriile vechi de la Tante Alice şi unchiul Pascal, la ce bun toate astea?

Mai ales de sărbători este cel mai greu. Toți se adună în jurul unui brad împodobit, îşi dăruiesc cadouri, mici atenții, cîntă, se sărută, glumesc cu prietenii şi copii, ascultă colinde, dansează, dar el ce să facă? La Club? Nu e lume în perioada asta, toți bărbații sunt pe la casele lor. La *Enescu*, unde are mereu o masă rezervată? Iar la țară singurătatea e şi mai greu de suportat.

Şi atunci cum să-l refuze pe Conu Alecu şi să nu meargă în seara de ajun, chiar şi singur? Ba chiar a şi insistat dumnealui cînd a văzut că se lasă greu. E deja al treilea an de cînd e invitat singur, s-a dus de fiecare dată şi s-a simţit bine printre nişte oameni atît de prietenoşi. „Să nu care cumva să-mi faci figura şi să nu te prezinţi, dragul meu, te asteptăm cu toţii...Ştii doar cît ţin la dumneata...Nu vreau să aud nici o motivaţie procedurală... Am şi o surpriză...", încheie şăgalnic bunul său prieten.

Zâmbeşte cu subînţeles.

Surîde şi el. A înţeles, ştie despre ce este vorba. Bubu Vlădoianu a divorţat. N-a avut de lucru să emită cu o ocazie oarecare, altminteri, că ar fi o femeie *remarcabilă*. Vorba s-a reţinut, s-a lăţit şi lungit pînă la cine trebuia.

Remarcabilă. Ca să vezi, unde dai şi unde crapă!

Acum descurcă-te dacă mai poţi!

Zîmbeşte iar. A promis că o să se ducă, de ce să facă atîtea mofturi. La ce bun să nu se ducă, acum, o să se termine şi războiul ăsta nenorocit, lumea o să fie iar fericită. Măcar de ar scăpa basma curată de alianţa asta cu nemţii şi să revină la sentimente mai bune faţă de aliaţi. Francezii şi englezii sunt amicii noştri, nu ruşii şi turcii, care, aşa cum zice amicul Neagu Djuvara, „ne-au belit mereu şi întotdeauna." El e mai circumspect în a face aprecieri. Bunicul a fost conservator, apoi tata, răposatul nea Costin, a fost filogerman, cu Politehnica lui de la Charlottenburg, dar şi cu pipiţele tale din Berlin, adăuga mereu mama lui. Iar el, el ce să zică, bine să fie Şărei şi Neamului, români au fost români vor fi. Şi, de ce nu, am tot avut de învăţat cîte ceva de la nemţii ăştia pe care acum îi înjură, printre dinţi, te miri cine. Dar e bine să nu fii auzit. Oamenii lui Cristescu sunt peste tot. Bun, o să piardă nemţii războiul şi o să fie lumea fericită şi îmbelşugată? O să vină americanii să facă masiv investiţii în petrol şi gaze? Măcar nemţii plătesc în aur. Cine o să cumpere recoltele de grîu şi porumb, că o recoltă bună nu măreşte numărul celor care îşi fac vacanţele pe Riviera? Lumea începe să spere. El tace. E prudent. Aşa a fost întotdeauna. Vezi pe chipurile destinse ale celor din jur că încep iar să spere. Lumea vrea pace. S-a săturat de război. Şi de frică. Ce va veni? Nimeni nu ştie. O să scape şi de obsesia asta urîtă. Ce să ducă în dar nepoţilor unor prieteni dragi? Dar celor mari? Şampanie franţuzească? Coniac de Segarcea? De unde? Nici la *Dragomir* nu mai găseşti delicatese cu una cu două. Nemţi peste tot. Şi au mărci. Cumpără tot ce e bun.

O să găsească pentru fiecare cîte ceva drăguţ. Ştie să aleagă ceva potrivit pentru fiecare. A învăţat de la Ninette multe. Multe. Ea nu mai este. Să cumpere ceva drăguţ, să rămână o amintire frumoasă din seara de douăzeci şi patru decembrie o mie nouă sute patruzeci şi patru. Acum cinci ani

erau la Atena. Săraca Ninette, n-a apucat şi ea zilele astea, s-a topit de tînără şi nici la Paris n-au mai ajuns, nu a mai fost chip să se ducă. Degeaba se supără domnul avocat Răut. Războiul, ce sinistră porcărie, mă rog, el n-a ajuns pe front, dar fiecare cu norocul lui.

A ieşit în oraş cu gîndul neted să cumpere cîte ceva. Este o zi frumoasă de iarnă nu prea friguroasă, cu zăpadă puţină şi fără vînt. Paltonul lui e îmblănit şi are şi guler de vulpe. E ferit de orice surpriză neplăcută. De cînd e singur nu mai suportă frigul. Şugubăţul ăla de Bazil îi dădea să înţeleagă că în caz de îngheţ ar putea să-i trimită două radiatoare, „Ca şi electrice, foarte eficiente, *mon petit*...Ştiu să cînte şi la pian, fete de pension, nu fitecine de la Madame Rachel..."

Dar el nu e pregătit pentru astfel de escapade. Zăpada scîrţîie sub şoşonii de care nu se desparte niciodată. Ba chiar a avut o discuţie tehnică despre acest subiect cînd s-a întâlnit cu Dinu N. la Barbu B. acasă. Erau după o plimbare pe Dacia. Şoşonii îi dau un aer bătrînicios, dar aşa îi place lui. Să nu simtă frig la picioare, o fi , n-o fi elegant, el se simte bine cu urîţeniile astea ale lui Mociorniţa în picioare. Oare de unde o fi venind cuvîntul *ţurloaie*? Dă colţul şi de această dată spre Făgădău, săptămâna trecută a intrat şi el să vadă un film la Ateneul Dichiu, n-a avut stare să meargă pînă la ARO. Hm, un film nemţesc, slăbuţ, leşios, dinainte de război, nemţii se pricep mai bine la mecanică. Şi la muzică, desigur. El e mare amator de Mozart. Cine nu e ? Se mai găsesc şi din aştia care preferă muzica lăutărească. Mă rog, una-i una, alta-i alta, două-i două şi se face nouă, păi nu Grigoraş Dinicu l-a lăsat cu gura căscată pe Yasha Heifetz?

Se îndreaptă către Piaţa Gemeni. Cumpără nişte aspirine *Bayer* de la farmacia din colţ, sigur că e mai bine să ia pe *16* ca să se ducă pînă la *Nestor*, pe Calea Victoriei. Dacă ar merge pe jos ar trage şi o plimbare pe Dacia şi Grădina Icoanei, îi place traseul ăsta răsucit pînă la Bulevard. Dar nu are dispoziţie pentru atîta mers pe jos. Nici măcar departe nu ar fi. Dar miroase a frig, nu prea e lume pe străzi cu chef de flanat, hai hui, aşa, aşa se întîmplă mereu de sărbători. Toţi se agită cîteva zile de acolo-colo, mai cu rost, mai aiurea-n tramvai, apoi dispar ca la un semnal. Uite că vine şi domnul tramvai *16*. Thompson-urile astea leneşe, bine că mai funcţionează, săptămâna trecută au trebuit să pună plugul ca să curete linia. Cînd erau tramvaiele cu cai parcă era mai simplu, povestea bunicul Petre, conu Petrache. Ţinea mult la el. De la Obor la Piaţa Sf.Gheorghe. Linia de tramcare. Ce de magazine, cârciumioare, biserici, un oraş pitoresc, ce Paris, vorba vine.

În staţie doar cîteva persoane. El se oferă să ajute o coniţă mai voinică să urce la clasa-ntîia , se suie şi el, primeşte în dar un zîmbet larg, senin, „Merci, domnule... Ce să facem, la kilogramele şi anii mei nu e uşor... Cu

toate că am făcut şi patinaj şi hipism...", taxatoarea e nedumerită, n-a auzit de hipism, el surâde îngăduitor, nu te costă nimic să fii amabil şi drăguţ cu cei din jur, *Apres les beauté les hommes*..., zice el culant, aranjîndu-şi fularul, nu toată lumea ştie să facă un nod ca lumea, la fular sau la cravată, e esenţial, zicea săraca Ninette, ea l-a învăţat cum se face un nod ca lumea, şi să poarte o haină bine croită. Mă rog, chestii femeieşti, bărbăteşti, au fost ceva ani împreună. Dă şi el din cap surăzînd şi fără să mai adauge nimic, se răsfaţă conița, pînă la bulevard nu sunt multe staţii, kilograme o fi avînd, dar nu e dumneaei aşa de babă cît ar vrea să se înţeleagă, pînă în 40 să zicem, parcă mai contează, ce contează dacă îţi e indiferent ce este în jurul tău? Dar cine ştie asta? Aşa ceva. Cumpără un bilet, taxatoarea e roşie la faţă şi are nişte mănuşi cu vîrfurile tăiate, şi la clasa-ntîi e destul de frig, la Bucureşti nu e ca la Paris, mă rog, acolo iernile sunt mai blînde. Rămîne pe platforma din spate. Ce rost ar mai avea să se ducă în faţă dacă merge doar pînă la bulevard. Mă rog, coborîrea se face prin faţă, dar nu e el omul care să se plieze pe toate reglementările. Îşi desface nasturii de la palton şi scoate din buzunarul de la jiletcă vechiul *Longines* al tatii. O amintire de familie, nici măcar nu e de aur. E doar un ceas elveţian. Ninette tot voia să scape de el, ba i-a cumpărat şi un *Doxa* de mînă, mult mai frumos, şi o curea din piele de şarpe. Dar lui îi place să-l folosească pe ăsta vechi. A început să ţină la el, fără nici o explicaţie bine definită, apreciază fel de fel de prostii, vechituri de care e ataşat sentimental. Sau cum să spună ? Îmbătrîneşte? Să fie singurătatea de vină? Nu a fost el foarte guraliv şi sociabil nici cînd era împreună cu Ninette. Ce-ar mai rîde amicii lui dacă ar auzi că se plînge de solitudine, cînd el e prezent în atîtea locuri şi peste tot. Dar de ce să dai explicaţii, cînd e vorba de lucruri intime, ce ţin de viaţa lui doar, lucruri care-ţi aparţin doar ţie. E bine, e doar unşpe şi zece, îi plac dimineţile, e lumina mai altfel, el e un tip solar, ce mai rîdea de el Ninette cînd stingeau lumina în dormitor, o să dea o tură prin centru, o să găsească ceva potrivit pentru fiecare. Dacă nu, se duce pe Lipscani sau la Lafayette şi o s-o scoată la capăt. Sunt trasee în oraş care le făcea doar cu ea, partide de cumpărături, cum încerca să facă glume cu Ninette. Nu prea îi ieşeau glumele, ea avea răbdare pentru cumpărături, el nu. Se enerva, dar nu zicea nimic. Şi acum? Acum începe să-i placă, să-i facă plăcere ce altădată i se părea un calvar. O corvoadă. Nu are explicaţie pentru asta. Se gîndeşte că micile lui atenţii, cadouri, pot face fericit pe cineva. Pe toţi. Cui nu-i place să primească cadouri de sărbători? Nu apucă să ducă mîna cu ceasul în buzunărelul de la vestă – lanţ nu a folosit niciodată, prea ar fi avut un aer de la 1900, cînd cineva îi smulge *Longines*-ul din mînă. Un gest brutal, violent, rapid, neaşteptat. Ce s-a înîmplat? Un soldat cu boneta dată pe spate, faţa spălăcită şi ochi albaştri îi

surîde uitîndu-se ba la ceas, ba la el .Ce caută ăsta în tramvai? Cam miroase a băutură şi rîde cu dinţii lui pătaţi de mahorcă. Ha, ha, ha. Îşi trage boneta pe ochi, se uită la ceas şi mormăie. „*Haraşo!...Haraşo, spasiba!*," zice el, fără ca aceia din jur să înţeleagă ceva. Şi ce s-a petrecut? Nu sunt mulţi călători în tramvai. Rusul e mulţumit, proprietarul ceasului, nu. Cum adică să-i ia un necunoscut ceasul? Încă nu s-a dumirit bine ce s-a întîmplat, în timp ce noul posesor se depărtează spre mijlocul vagonului. „Alo! Domnu'!E ceasul meu! Daţi-mi ceasul înapoi! Ce glumă proastă mai e şi asta?"

Aproape că nu-i vine să creadă. Cum de a îndrăznit să-i smulgă acest necunoscut şi să-şi însuşească un obiect care nu-i aparţine. Nu-i vorbă că şi în '35, pe cînd se afla la Roma, i s-a furat un geamantan. De sub ochii lui, de lîngă el, ce mai. Dar aşa, să-ţi ia lucrul tău din mînă, acum, în ajun de Naşterea Mîntuitorului Isus Hristos, na, asta e prea de tot. Începe să privească în jur, să priceapă ce s-a întîmplat. E uluit. Rusul, căci acum realizează că e vorba de un rus, are pe braţul său stîng mai multe ceasuri. Tramvaiul înaintează încet spre bulevard. Cum să i se ia ceasul lui de la tata, „Ceasul meu...E o amintire de la tata...nu-l las să mi-l ia nenorocitul ăsta nici mort!"

Tramvaiul se clatină pe şine, abia acum călătorii pricep ce se petrece."Lasă-l, domnule, în plata Domnului, vrei să te împuşte! Ce să-i facem, asta-i viaţa...Nu te necăji...," încearcă un moşulică burtos cu aer de profesor pensionat să-l consoleze pe păgubaş."Sunt necazuri mai mari pe lumea asta decît un amărît de ceas, dă-l dracului de ceas", „Bine,domnule, înţeleg, dacă avea nevoie de bani îi dădeam, putea sa-mi ceară, sînt un om generos, dar de ce să-mi ia ceasul? I-aş fi dat bani, am toată înţelegerea?" Cine să-i răspundă acestei nedumeriri, cînd toţi sunt înfricoşaţi de soldatul cu automatul lui atîrnat de gît şi cu ceasul *Longines* care nu era al lui dar a devenit printr-un simplu gest şi a dispărut în buzunarul unui pantalon cam murdar. Ca să nu spunem mai mult. Cum o fi ajuns soldatul rus în tramvai, nimeni nu poate pricepe. Şi vorba aia, au fost atîţia ani nemţi prin România şi nu te izbeai de ei prin tramvaie. „N-o fi omul ăsta spion american...", surîde slinos ca un hoţ de buzunare un individ mic de înălţime pe care nu-l băgase nimeni în seamă. Lumea se uită urît la el, ce tîmpit, cum să faci astfel de glume. Toţi sunt cu ochii pe soldatul cu ceasul. Şi proprietarul ceasului face un pas hotărît către noul proprietar şi strigă pe neaşteptate cu o voce disperată:"Dă-mi, domnule, ceasul înapoi!?!"

Vocea e gîtuită. Omul îşi vrea ceasul înapoi, privirea lui e decisă, nu mai poate da înapoi, de ce să fie laş şi să îngăduie o nedreptate? Lumea din tramvai, nici nu şi-ar fi dat seama că sunt atîţia, cei de pe scaune s-au ridicat în picioare să vadă ce se întîmplă, vatmanul ar putea opri dacă i s-ar cere, poate să frîneze doar. Proprietarul ceasului *Longines* e decis să lupte pen-

tru dreptatea lui. Şi cînd e gata să-l tragă de mînecă pe soldatul rus, care surîde bovin privind în preajmă – e limpede că e băut bine şi în loc să se ducă la camionul care l-o fi adus s-a suit în tramvai – proprietarul de drept al ceasului simte o mînă pe umăr. Individul cel mic de înălțime, care avansase ipoteza cu spionul american zîmbeşte prietenos. Vorbeşte calm. Şi înțelept."Stai liniştit, domnule, gata, războiul e pe sfîrşite. De ce cauți gîlceavă taman acum? Zi mersi că n-ai fost pe front, ce-ți trebuie balamuc? Toate trec pe lumea asta, ai nițică răbdare că o să fie bine...Ai înțeles?" şi domnul care i-a vorbit atît de prietenos continuă să stea cu mîna lui protectoare pe umărul lui. Într-un fel te simți mai nu ştiu cum cînd vezi că ai pe cine să te bazezi şi nu eşti singur pe lumea asta."Dar este intolerabil, domnule..." continuă să peroreze indignată o coniță care priveşte disprețuitor spre soldatul rus. El rîde mulțumit."Haraşo, haraşo..., tot îngînă el unor oameni care nu au auzit limba asta pînă atunci. Rusul le arată călătorilor brațele sale pline de ceasuri şi se îndreaptă spre platforma din față, deschide uşa cu ambele brațe urmat de călătorul cu ideea cu spionul, care ar vrea să coboare şi el. Au ajuns la stația de la *Liceul Central*. În tramvai se produce rumoare, rusul coboară, vesel nevoie mare. Să-l înțelegem şi pe dînsul, vine de pe front şi are nevoie de mici atenții pentru rude şi familia lui, doar şi pentru ei este Crăciunul, ruşii serbează pe stil vechi. Adică de Bobotează, cum ar veni, parcă poți să ştii ce aduce ziua de mâine pentru fiecare?

Un moment de tăcere, doar o secundă nu se mai aude nimic. Apoi vocea gîtuită a păgubaşului, „Mai bine mă omora pe mine decît să-mi ia ceasul...", începe lamentarea sărmanul român păgubit de sovieticul căruia i-a dat girul şi Nicolae Titulescu. Mă rog, vorba vine proprietarul ceasului *Longines* poate acum să-şi dea frîu liber mâniei, dar şi disperării lui. Bine că nu mai e Ninette să-i povestească toată ruşinea asta îndurată. Începe să plîngă, e clar că nu stă bine cu nervii. Cine să-l înțeleagă şi pe el, a iubit-o mult pe soția lui şi atîția ani împreună şi să pățească ce-a pățit el, cum să nu-ți cedeze nervii?

„Chiar aşa, domnilor, de ce l-ați lăsat pe nespălatul ăsta să ia ceasul unui român?", se rățoieşte cucoana de pe partea dreaptă a vagonului la bărbații români care nu şi-au pus curajul la încercare şi au fost martori neputincioşi al unui furt."Mai mare ruşinea, parcă nu ați fi bărbați...E jenant domnilor...," îşi continuă bombăneala doamna cu pricina care mai încercase şi mai înainte să intervină. Priveşte sfidătoare şi cu dispreț la doi domni cu aer de funcționari de bancă şi la alți cîțiva cu diverse mutre de nu se ştie bine ce. Cine erau ei? Cu certitudine cetățeni români. Ei sunt nedumeriți, nu e limpede, cum a putut lua rusul ceasul domnului şi nimeni n-a intervenit?

Începe unul o explicație, altul îi răspunde, ce să facă ei într-o astfel de situație, fereasca Dumnezeu, dacă soldatul ăla beat trăgea cu automatul? Nu-i făcea ciur pe toți?" Atîta tevatură pentru un amărît de ceas," zice şi o bătrînică cu o sacoşă în mînă, rătăcită şi ea printre ceilalți călători, ca şi două eleve de la Regina Maria, sigur că sunt stînjeniți cu toții, dar ce să-i facem, asta-i viața, fiecare cu norocul lui, cine l-a pus pe domnul cu ceasul să scoată ceasul în văzul lumii, nu se ştie că e război şi hoții şi pungaşii s-au înmulțit, putea fi mai prudent şi distinsul domn care acum tace şi abia aşteaptă să coboare, să scape de ruşinea asta. Plînge încet, cu fața într-o batistă, i-au cedat nervii,doar nu e copil de grădiniță, mai mare ruşinea, să-i spună alții ce să facă, dacă era Ninette nu se întîmpla aşa ceva.

— S-avem pardon, madam, bărbați mai sânt în țara asta, să se ştie..., intervine domnul cel protector şi chiar cu guler de astrahan la pardesiul cu buzunare mari. Surîde mîndru. Şi plimbă pe sub nasul coniței rămasă cu gura căscată ca la dentist, *Longines*-ul supărării de mai acum cîteva minute al bucureştanului cel văduv. Stupoare o secundă, pentru moment, apoi o explozie de bucurie. Generală.

Propietarului reîmpropietărit cu ceasul lui nu-i vine să creadă.

— Nu e posibil, nu-mi vine să cred, murmură dînsul emoționat, în timp ce cîntăreşte ceasul în mînă de parcă ar fi vrut să se convingă că nu lipseşte nimic din el şi are aceeaşi greutate.

— Oameni suntem, ce naiba, ce-şi închipuia bolşevicul ăsta că se poate face aici orice?, surîde mîndru domnul cu pardesiu maro şi guler de astrahan privind în jur şi recoltînd instantaneu priviri admirative.

Tramvaiul s-a oprit. Mai e doar o stație pînă la Bulevard. În dreptul Bisericii Anglicane. La *ARO* va întoarce.

Propietarul se repede la pieptul celui care a recuperat ceasul din mâinile bolşevicului şi-l strînge cu putere.

Îți mulțumesc din inimă, frate!

Felicitări, domnule, eşti un erou adevărat, se ridică de la locul ei conița care tot bombănise şi vine să dea mîna celui care dintr-o secundă îi cresc acțiunile. Eroul îi săruta politicos mîna doamnei.

Toată lumea aplaudă.

Una dintre liicenele nu pricepe ce s-a întîmplat.

— Ce eşti toantă, Guți, dragă,domnul a recuperat ceasul domnului...Un adevărat bărbat, un om curajos, dragă, zău că sunt emoționată !

Toată lumea este emoționată şi-l felicită pe micul erou. Eroul nu e mare de stat, dar surîde mîndru de isprava lui. Este o zăpăceală generală, vatmanul manipulant frînează.

Nu ştie ce s-a întîmplat.

Este oare un început de incendiu?

O gălăgie nemaipomenită. Trecătorii care se îndreaptă spre Bulevard dinspre Icoanei şi Pitar Moş nu înțeleg ce se întîmplă cu tramvaiul oprit dincolo de Biserica Anglicană. Cam în dreptul intersecției cu Pitar Moş. Să fie la mijloc un accident, o crimă pasională, cum se întîmplă deobicei cu cei veniți pe neaşteptate de pe front? Sau o tîlhărie la drumul mare şi în văzul lumii, în miezul zilei, cum deunăzi scria în *Universul* ? Nimic nu mai surprinde pe bucureşteanul care în atîția ani de război a văzut multe şi s-a obişnuit cu destule.

Allons enfants de la patrie, se distinge cu greu parcă un cîntec cunoscut, pur şi simplu nişte călători sânt în culmea entuziasmului, *le jour de gloire est arrivé,* de ce nu, sîntem doar înaintea Crăciunului şi lumea e bine dispusă, cum să nu ți se umple inima de bucurie văzînd un domn lăcrimînd şi arătînd tuturor celor prezenți cît e ceasul. La ceasul lui *Longines*, „La mulți ani fraților!", strigi şi tu tare la rîndul tău, făcînd cu mâna „Sănătate şi bucurii!", ți se răspunde, primeşti un răspuns încurajator din partea acestor oameni înfrățiți sub semnul bucuriei. Şi te duci glonț la *Meinl* să cumperi o sticlă de şampanie şi o ciocolată pentru cea mică. Merită din plin să se bucure şi ea.

Marian Ilea

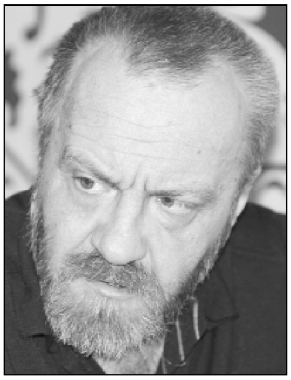

Scrisoarea lui Mircea către prietenul său Villi

Dragă Villi, cred că vei fi uimit primind această scrisoare de la prietenul tău Mircea, adică de la mine, dar m-am hotărât să-ți scriu ție. Şi asta fac. Aşa cum mă cunoşti de la cârciumă, ai văzut poate, că sunt un om serios. Ca mecanic de precizie la maşinile de la fabrica de textile sunt cel mai bun de vreo 30 de ani. După terminarea liceului şi a şcolii tehnice, dragă Villi, am crescut în categoriile care se dau în meserie ca Făt-frumos şi am ajuns la maximum încă de când eram tânăr. În 14 aprilie, anul acesta, 2013, am împlinit frumoasa vârstă de 61 de ani. Precum bine cunoşti am fost tot timpul om de casă. Am locuit şi locuiesc în apartamentul proprietate personală de pe Enescu, în acest oraş de sub Dealul Minei. Am moşia mea, unde mă duc să culeg fructele pentru ţuică în localitatea mea natală numită Vărai. Am două livezi, una de 20 de ari cu pruni şi-un păr şi alta de 10 ari cu meri şi-un păr. Ţuica o păstrez în butoaie de dud. Aia de prune pe care o voi lăsa moştenire familiei nu-mi place, aia de mere o beau eu că-mi place şi aia de pere e tare puţină şi o numesc medicament.

Dragă Villi, şi tu locuieşti în acest oraş tot pe strada Enescu, la două blocuri distanţă de blocul meu. Te întrebi de ce îţi scriu. În fiecare zi ne întâlnim la cârciumă. Aş fi putut să-ţi vorbesc. Îţi scriu precum chiar citeşti pentru că m-am hotărât să-ţi scriu acestă scrisoare pe care o voi timbra la poştă.

Când eram elev de şcoala generală, am aflat de la bunicu, care era gestionar la cârciumă în Vărai, că din beţie te poţi trezi - da din prostie niciodată. Am fost de acord cu asta până acum două luni de zile.

Dragă Villi, am aflat de atunci că din beţie poţi să dai în prostie şi că din prostie nu te mai poţi trezi niciodată. Asta mi s-a întâmplat mie şi de aia îţi scriu ţie, prietenul meu Villi.

Acum două luni de zile conduceam "Ursulețul" meu, c-aşa-i zic Fiatului cumpărat din târg acum trei ani. Mergeam zece metri. Opream. Din cauză de aglomerație. Eram la semaforul din centrul oraşului, am oprit pe roşu, când s-o-nverzit am pornit da n-am apucat să trec decât pe galbenul care dă să se-nroşească, în vreme ce din dreapta un pieton era pe trecere.

Draga Villi, m-am dus fără să văd maşina de poliție din spatele "Ursulețului" deoarece nu mă uit niciodată în oglinda aia când sunt la volan. Apoi am ajuns la Rompetrol unde poți trece pe o linie dublă continuă ca să nu faci un kilometru în plus. Am încetinit, am trecut şi-n dreptul meu a apărut maşina aia de poliție.

Sergentul-major s-a prezentat regulamentar. Mi-a cerut actele. L-am rugat să mă ierte. M-a chemat la maşina lui să-mi arate filmarea cu "Ursulețul" meu care călca pe trecerea de pietoni neregulamentar.

Sergentul-major mi-a spus: "Pentru că sunt un sergent-major de poliție bun şi omenos, te iert pentru că ai trecut pe linia dublă continuă, adică, nu-ți dau amendă de 600 de lei şi-ți rețin permisul pentru o lună de zile deoarece nu ai respectat semaforul.

Dragă Villi, atunci i-am mulțumit acelui sergent-major de poliție şi am rămas fără volan 30 de zile.

M-am apucat de băut câte o jumătate de litru de pălincă de mere în fiecare zi. Mergeam la serviciu, la fabrică, la şapte dimineața, mă opream din băut la şase după-amiază ca să pot fi bun mecanic pentru că eu îmi respect meseria. Şi tot aşa în fiecare zi.

Când s-au terminat cele 30 de zile m-am prezentat după permis. Sergentul-major de poliție m-a întrebat dacă am venit cu maşina. I-am arătat bicicleta mea Pegas din parcare. Sergentul-major de poliție, omenos ca-n-totdeauna, mi-a dat permisul şi mi-a spus: domnu' Mircea, dacă veneai cu maşina îți mai suspendam permisul încă 30 de zile.

Dragă Villi, am demonstrat organelor de poliție că sunt corect, că țin seama de legislație. Cu permisul de conducere în buzunarul de la haină am şofat două zile în continuu din cauză că mi-a fost tare dor.

Dragă Villi, când am urcat în casa scării, la etajul doi, unde locuiesc, m-am întâlnit cu Minodora, fetița vecinei de la etajul trei. Minodora are 34 de ani, a făcut o facultate în Franța, lucrează în Spania şi ştie trei limbi străine la perfecție. Mi-a sărit la gât, m-a strâns în brațe, m-a sărutat şi mi-a spus: Mircea, încă de când am 16 ani vreau să fac dragoste cu tine, acuma nu plec în Spania până nu-mi împlinesc dorința. Pe Minodora o cunosc de când era micuță şi eu eram tot mecanic la fabrica de textile.

Dragă Villi, nu te întreb în această scrisoare ce ai fi făcut tu într-o astfel de situație. La 61 de ani împliniți, o tânără să-ți spună aşa ceva. Pentru mi-

ne a fost o surpriză. Am acceptat. Am umblat prin baruri pe care nu le-am cunoscut în oraşul nostru. Eu sunt schior şi-mi place natura. Dar cu Minodora am colindat barurile. Am făcut dragoste, uneori, până dimineața. Alteori, până la orele douăzeci şi patru. Timp de o lună întreagă. Am fost invitat la vecina mea, mama Minodorei, în casă. Am băut coniac cu amândouă. Mama Minodorei a fugit la nevastă-mea şi m-a pârât că trăiesc cu fiica-sa.

Nevastă-mea şi-a făcut bagajul. M-a anunțat că pleacă la mama ei. Că mă părăseşte.

Dragă Villi, cum e şi normal nu am recunoscut nimic. Am spus că am umblat cu Minodora prin baruri şi am băut, că fata e bogată şi are bani mulți. Nevasta mi-a spus că-n aproape 30 de ani de când am fost împreună mi-a dat p... în fiecare zi. C-aşa-s eu doritor. Şi cum explic că de 30 de zile nu am mai avut nevoie.

Dragă Villi, nevasta mea a avut dreptate. Nu am forțat-o niciodată. Am convins-o în fiecare seară. Nu am avut ce să mai zic. Nu am avut cum să mă mai apăr.

Dragă Villi, îmi vine să plâng, am un nod în gât, lacrimile dau năvală, dar îmi revin imediat şi-ți scriu pentru că aşa am hotărât să-ți scriu şi asta fac. Nevastă-mea nu-mi mai răspunde nici la telefon. Stau în apartamentul de pe strada Enescu noaptea. Dorm trei ceasuri. Apoi, timpul trece greu. Ziua e mai uşor. Noaptea mă trezeam şi mă uitam la nevastă cum doarme. Îmi plăcea tare mult. La doctor m-am dus mai demult să-i spun despre acest somn al meu. M-a întrebat dacă-s obosit peste zi. I-am spus că nici vorbă. Mi-a spus că nu poate să mă ajute, că ăsta-i ritmul meu biologic.

Dragă Villi, m-am gândit zilele astea la Valico, o unguroaică, prima mea femeie pe când aveam optusprezece ani. Valico m-a iubit şi am iubit-o. Locuiam amândoi pe Coşbuc, în acelaşi bloc. Şi-a cumpărat odată cu mine Mobră. Am umblat cu Mobrele în toată țara asta, pe litoral, în Moldova, am fost şi-n Ungaria şi Cehoslovacia. Tata mi-a spus că Mobra merge douăsute de metri şi apoi gâfâie. Valico şi cu mine am mers cu Mobrele mii de kilometri. Tare mult am iubit-o. Am stat împreună opt ani de zile. Dar nu a rămas gravidă deşi nu am ferit-o niciodată. Eu am dorit copil, eu am vrut familie aşa că m-am despărțit de Valico. Două săptămâni am plâns amândoi la despărțire până am dat în depresie. Eu am ajuns la psihiatrie când aveam douăzeci şi şase de ani. Acolo am cunoscut-o pe nevastă-mea. Era în depresie după moartea lui taică-său. Am ajutat-o mult. Mi-a spus că are două bilete de la UTC, la Izvorul Mureşului şi că să mergem împreună.

Dragă Villi, am mers dar am pretins să-şi cumpere schiuri, bețe şi clăpari. Am învățat-o să stea pe schiuri. Când ne-am întors am rămas în relație cu ea. În februarie m-a sunat la telefon că e la Albina, la cofetăria aia, c-a dat-

o mama ei afară din casă. Când am întrebat din ce cauză, mi-a spus că e gravidă în trei luni. Am plecat ca o ghiulea până la Albina. Eram tare fericit. Am luat-o şi am mers la maică-sa. Am făcut scandal. Eu eram om serios. Om de casă. Am întrebat-o pe femeia aia de ce nu s-a interesat cu cine o rămas gravidă nevastă-mea. Mi-a spus că bunica fetei e vinovată. Am văzut-o pe bunică, o babă din Gherla la care am urlat. Altu nu am mai întâlnit-o c-o murit la câteva luni.

Dragă Villi, nunta a fost numai eu cu nevastă-mea şi un fotograf. Apoi s-a născut fetița care-i măritată în Satu Mare. A fost a mea că eu am vrut fată. Am fost două săbii, fata şi cu mine în casa aia. Da când mi-o spus nevasta că vrea şi un băiat, i-am spus că eu îs acolo în apartament şi-s gata de acțiune. După trei ani a apărut şi băiatul. Care a fost mai mult al nevesti-mi. Am fost o familie bună cu fată şi băiat care o făcut facultăți. Nici băiatu nu-mi mai răspunde la telefon. Am nodul ăla în gât, lacrimile astea în ochi, da-mi revin imediat şi pot scrie în continuare.

Dragă Villi, eu culeg ciuperci, la noi în familie sunt singurul care le cunosc. Am greşit o singură dată. Am ajuns la perfuzii. Când mi-am revenit le-am spus nevesti-mi, fetei şi băiatului că oițele bune au viermi, iară oițele rele cu otravă în ele nu au viermi. Eu am mâncat atunci o oiță fără vierme.

Dragă Villi, la fabrica de textile am atelierul meu de mecanică. După ce m-am otrăvit de la oița aia am lipsit două săptămâni de la serviciu. În rest am fost prezent peste treizeci şi cinci de ani. Acuma joi, m-am dus la şefa de fabrică, era printre femei, vorbea tare urât cu angajatele alea. I-am spus că e cea mai proastă femeie din lume, că nu am văzut, că nu am cunoscut o femeie aşa de proastă. Şi brusc am hotărât că am muncit destul şi nu mai merg la servici. Nici n-am mai mers de joi şi azi e marți. Stau şi beau câte o jumătate de pălincă de mere pe zi.

La şefa aia îi spuneam de luni de zile, în secret "mama dracului" şi m-o pârât femeia de servici. La mine în atelier a deschis uşa, acum vreo patru luni şi mi-o spus: "mama dracului îți spune, Mircea că nu mai munceşti decât cu jumătate de normă şi o plecat. Am ajuns să stau în fabrica de textile câte patru ore, de joi nu mai stau şi nu mai vreau să stau nici un minut.

Dragă Villi, Minodora a plecat în Spania tare supărată. Mi-o spus să merg cu ea că-mi găseşte de lucru. Dar eu am 61 de ani împliniți, ea are 34 de ani, o facultate în Franța, ştie trei limbi străine, are servici în Spania. M-am gândit că peste două-trei luni se satură de mine şi apoi la apartamentul de pe Enescu nu mă mai pot întoarce şi nici cu tine, la cârciumă, nu mă mai pot întâlni.

Dragă Villi, nu-mi pare rău că am făcut multă dragoste cu Minodora. Am trăit cu ea mai mult şi mai frumos decât în treizeci de ani cu nevastă-mea.

Dragă Villi, ți-am spus că bunicu din Vărai, gestionarul, zicea că din beție te poți trezi, dar din prostie niciodată.

Dragă Villi, vei înțelege în finalul scrisorii mele că e adevărat ceea ce am descoperit. Din beție am dat în prostie şi din prostie nu mă mai pot trezi niciodată.

Dragă Villi, merg la Poştă să-ți expediez scrisoarea. Apoi, mă întâlnesc cu tine la cârciumă, la noi în Medio-Monte.

Al tău amic, Mircea

În așteptare

Alexandru Vakulovski

Degetul preşedintelui

Îmi întind aripile, îndrept capul şi timpul îngheaţă când umbra mea se aşează pe drapelul României, apoi pe cel al Rusiei. Când sunt deasupra Rusiei, îmi întorc rapid capul dintr-o parte în alta, ca umbra mea să aibă două capete. Dar totul durează foarte puţin. Nu poţi compara aerul condiţionat cu vântul. Aterizez între bucăţile de carton de sub drapele. Pe ele sunt desenate stemele ţărilor. Înainte erau chiar pe drapel, apoi le-au scos, ca eu să-mi pot face scamatoria. La un moment dat, drapelul României avea o gaură, atunci mă băgam în ea şi stăteam ca pe gard... Oricum, scamatoria cu două capete pe drapelul Rusiei e una dintre preferatele mele.

Pe vremuri, aici era un drapel românesc cu un cap de zimbru cică, apoi a dispărut şi a rămas doar ăsta cu un singur cap, pe lângă care se lipesc tot felul, cel al Uniunii Europene şi, mai des, cel al Rusiei. Am în capul meu atâtea steme şi drapele, încât aş înnebuni dacă mi le-aş aminti deodată, mi-ar trebui nu două capete, ci vreo zece, cel puţin.

Cel mai adesea, când drapelele Rusiei şi al României se întâlnesc, unul dintre ele arde, în ultima vreme însă tot mai rar, flacăra concentrându-se pe alte pânze.

În afară de aerul greu, atmosfera e plăcută aici. Pot zbura în voie în imensa cramă, aici unde mai nou se iau cele mai importante hotărâri ale României. E mult spaţiu, poţi zbura ore, chiar zile, oamenii nu se pun cu mine, mă lasă în pace. Mâncare e câtă vrei, băutură la fel. Şi bună, şi aşa, ca pentru oameni. Trebuie să fiu însă atent la Iurii Vanâci, prim-ministrul României, care, deşi pozează în ocrotitorul tuturor, pe neaşteptate îţi poate sparge capul cu o piatră, te zdrobeşte cu fundul – încă are obiceiul să se cţere prin copaci, de parcă acolo ar fi fotolii sau de parcă ar fi cioroi – sau să-ţi sucească gâtul în aer, aşa cum a păţit un porumbel pe 7 aprilie 2009, când Iuri Vanâci a sărit de la etaj numai ca să prindă un porumbel. Pe care nu a vrut să-l împartă cu mulţimea adunată lângă preşedinţie şi parlament.

Deşi e la o vârstă în care majoritatea celor ca el stau toată ziua întinşi pat şi scapă pârţuri urmărind televizorul, Iurii Vanâci e încă periculos şi nu trebuie subestimat. Spre deosebire de Vladimir Nikolaici Voronin şi Traian – aduşi la întâlniri mai mult ca decor. Râd frumos împreună şi ştiu să spună toasturi frumoase. Lângă Iurii Vanâci e Victoraş Ponţiu sau din Pont, preşedintele partidului PEDRS – prietenul lui de cataramă. Cataramă la care stă agăţat degetul lui Ion Ilici – singurul român din Bucureşti căruia i se adăuga şi patronimicul la nume, ca la românii din Basarabia. Ion Ilici ar fi fost şi el la masă, dacă nu era asasinat chiar în momentul în care la Moscova s-a schimbat puterea, cu pace şi cu tunuri, ca de obicei.

Ilici participa la deschiderea unei uzine falimentate şi apoi resuscitate, colacul din care a rupt a explodat în momentul în care fostul preşedinte al României ducea la gură prima îmbucătură. Discipolul, Victoraş Ponţiu sau din Pont, i-a cules degetul, de care e nedespărţit de atunci şi când semnează vreun act mai important – pune şi amprenta lui Ilici, pe care o linge înainte de ştampilare.

Lângă Ponţiu e alt ochelarist, ai jura că-i frate-so, doar că e mai gras şi îşi drege vocea mai des, mişcându-şi fundul de pe o parte pe alta. E alt Ilici, Marian Ilici Lupu, zis şi Răzgândac, nu mai ştiu din ce partid, cred că nici el nu mai ştie, atât de des se răzgândeşte. Şi Mark Evghenici Tkaciuk, zis Markoman, nume dat de un preşedinte de colhoz sau de partid, unul gras şi bolfos care a dispărut de la orizont între timp.

Au venit cu toţii aici din Transnistria, trecând să-l ia pe cel căruia i se spune Sfântul Transnistriei, dar şi al Rusiei şi al României, cred că îl cheamă Slavikovici, dar nu-mi bag aripa-n foc, oricum şi-a schimbat de câteva ori numele, ca şi hainele lumeşti pe cele călugăreşti, apoi iar lumeşti ş.a.m.d. Transnistria continuă să fie a nimănui, deşi Moldova s-a reunit cu România. De fapt, Transnistria e cu Moldova, când îi convine, iar când nu-i convine – nu mai e. Toţi transnistrenii sunt cetăţeni UE, dar nu chiar toţi ar recunoaşte asta. După lovitura de la Moscova, nimeni n-a mai fost interesat de acest teritoriu, în acelaşi timp nimeni n-ar vrea să se lipească Transnistria de vreo ţară, atunci ar fi adio mărfuri de contrabandă, adio paradis fiscal şi coniac Belâi aist şi curve ieftine. Din cauza asta, Slavikovici a continuat să stea la Mănăstirea Noul Neamţ, faima de Sfânt al Transnistriei i s-a dus prin toată lumea ortodoxă, fără să fie verificată, fără ca nimeni să-l controleze.

Pe Slavikovici l-au găsit în faţa chiliei, cu vreo trei nepoţi în braţe, restul – mai mult de-o duzină, alergând în jurul lui. Chilia era, de fapt, un turn imens, aproape cât clopotniţa mănăstirii. Se spunea că şi sub pământ era cam la fel de lungă. De fapt, încă de când era călugăr tânăr, Slavikovici săpase o groapă în chilie, ca să-şi mai facă un nivel. Apoi altul şi altul. Când

devenise imposibil să mai sape, din cauza apei, Slavikovici s-a reorientat spre cer. Eh, vechea preocupare moldo-masonică: renovare, restaurare, dar cuvântul cel mai potrivit e, de fapt, stroika!

Slavikovici era numit neoficial sfânt pentru că avea darul prezicerii. A zis Slavikovici că monahii nu vor mai fi nevoiți să fie celibatari – uite că tot călugărul are acum în chilie câte-o nevastă şi copii, iar dacă e necăsătorit – o mândră-două. Deşi asta a fost prezicerea lui, Sfântul nu s-a putut hotărî să se căsătorească. Pentru că era cam conservator, chiar dacă era cu un pas înaintea tuturor monahilor. Sfântul s-a gândit că ar face o nedreptate muieritului dacă s-ar căsători doar cu una. Lasă să fie şi ele fericite! Iar Slavikovici să le toarne copii, în pauza stroicii! Ultima preocupare a lui Slavikovici consta în confecționarea unor steluțe pe hainele preoțeşti. Susținea că ar fi stelele de la Bethleem şi cu cât preotul e mai vrednic, cu atât stelele sunt mai mari.

Bomba întâlnirii de la Cricova însă nu era sfântulețul. Chiar dacă se zvonea că anume Slavikovici ar fi duhovnicul bombei. Bomba luată chiar de la intrarea în mănăstire – Vladimir Vladimirâci Putină. Pe acest Ă, Vladimirâci şi-l adăugă la nume după lungi cercetări ale savanților. Un Ă mare, în cinstea frăției româno-ruse. Căci în timp ce toate țările se bucurau de căderea lui din Kremlin, doar românii l-au primit cu brațele deschise în Transnistria.

Mai multe fete în costume populare, cu fuste mini şi decolteuri largi, aduceau grătare, răcituri, fructe, legume, bucățele de brânză care între timp mucegăiseră. Şi multă băutură. De la Cricova doar şampanie, care într-adevăr se face bine, în rest – vin de la o cramă mică din Antoneşti, coniac – din Transnistria, pentru Băsescu – whiskey de la mama lui, pentru Putină o putinică de țuică din Banat, pentru Nikolaici nişte Doktorskaia. M-am uitat de sus la masă şi mi-am dat seama că ar trebui să mă abțin, altfel vai de greabănul meu. Între timp şi Marcoman îşi pipăia pliculețul cu praf de la inimă, iar sfântulețul Transnistriei îşi umplea o pipă de cânepă crescută chiar sub zidurile mănăstirii – material ecologic pur. Iarăşi îmi voi face de cap. Îi voi reîntâlni pe mama şi tata, mă voi simți pufos în cuibar, printre pui, îmi voi revedea dragostea vieții. N-am fost prost când m-am luat după alai, chiar dacă tata mi-a zis nu o dată să nu mă țin de oameni, că nu poate duce la nimic bun prietenia dintre ciori şi oameni.

Cele mai bune drumuri din Moldova duc spre Cricova. De la aeroportul din Chişinău şi din Tiraspol. Pe mine nu mă interesează drumurile, dar dacă vreau să mai aflu ce se întâmplă prin zonă – trebuie să trag cu ochii spre ele. Ah, pe câți i-am văzut pe aici! Începând din 1947, imediat după foamete, când se puneau bazele cramei. Preşedinți de kolhozuri, de republici surori şi primi-secretari ai Uniunii Sovietice. Brejnev, Angela

Merkel, Elțin şi Iuri Gagarin! Eu eram impresionat de Iuri, îl urmăream cum dă peste cap paharele, cum adoarme cu fetele în brațe, cum se trezeşte şi-şi umple paharul. Îl vedeam în fundul pământului şi încercam să mi-l imaginez deasupra Pământului. N-am putut şi atunci am încercat să zbor cât mai sus, am încercat ca el şi puțin lipsea să mă pleoştesc ca o balegă pe asfalt, noroc că m-am pleoştit ca o balegă într-o scârtă de fân. Tata m-a certat şi atunci am hotărât că rămân la primul loc preferat al lui Gagarin după cosmos: cramele Cricova. Cei de la cramă sunt foarte mândri de faptul că Iuri a spus că mai uşoară i-a fost desprinderea de Pământ spre cosmos, decât plecarea din crame. Câte prostii n-o mai fi zis la beție. Ce-i drept, cam greu e să ieşi din Cricova, mai ales dacă ți se permite să deschizi butoaiele.

Oaspeții s-au apucat de mâncat şi de băut în linişte, doar Traian şi Vovik Nikolaici râdeau de-a proasta, cu gura plină. Din când în când, Iuri Vanâci ieşea din restaurant însoțit de paza lui de corp celebră: un ortodox, un baptist, un iehovist, un subotnic şi-un adventist. Slavikovici îl privea cu ciudă, dar nu comenta. Când Vanâci dispărea, eu îi luam locul. Ceilalți de la masă mâncau şi beau mai departe, de parcă eu aş fi fost prim-ministrul României. Markoman mi-a întins pe un şervețel o linie, ceea ce m-a făcut să proiectez umbre pe pereți vreo oră, după care m-am odihnit pe umărul sfântulețului, ce-şi umplea pipa cu cânepă ecologică pură, de sub zidurile mănăstirii.

Când Slavikovici a scos chitara şi a cântat trei strofe din Şufutinski, traduse pe loc în română – fetele au început să sară în sus, parcă aşteptând ca fustele lor mini să le țină în aer ca nişte paraşute. Atunci a intrat Iuri Vanâci, a ridicat un deget în aer, sfântulețul a lăsat chitara şi a luat două fete în brațe. S-a făcut linişte, o atmosferă festivă, şi Iuri Vanâci a vorbit.

— Mâncați, mâncați... Gata, în sfârşit au venit nişte ziarişti din Bucureşti şi le-am dat un interviu despre întâlnirea noastră secretă. Celor din Chişinău încă le-a rămas frica-n oase să facă reportaje pe ascuns, chiar dacă i-am invitat...

Iuri Vanâci a dat peste cap un pahar de vin, baptistul i l-a reumplut, şi-a dres glasul şi a vorbit. Traian, Marian Ilici, Victor Ponțiu sau din Pont, Vovka Nikolaici - şi-au pus ochelarii. Markoman – ochelarii de soare. Slavikovici şi-a scos o mână din decolteul unei folcloriste şi a băgat-o la altul. Eu am ciocănit cu clonțul într-un pahar.

— Domnilor, tovarăşi... În tinerețe uram ruşii şi comuniştii. Dar l-am votat pe Nikolaici. Când am început să îmbătrânesc, uram deja Europa şi România. Totuşi, acum sunt prim-ministru al României. Credeți că acest lucru e un paradox?

— Nu! Hă, hă, hă! i-a răspuns Traian.

— Nu, nu, nu! i-a zis şi Nikolaici, eşti paţan, Iura, ah ce paţan!

— Nu, nu-i nici un paradox! Poţi să iubeşti România şi Rusia, poţi iubi comunismul şi Uniunea Europeană, eşti un român, un european adevărat dacă urăşti ungurii şi musulmanii! Şi pentru asta ne-am adunat azi aici. Noi, ortodocşii şi alte secte, să luptăm până la moarte cu ungurii şi musulmanii care ne-au înconjurat!

Iuri Vanâci îşi ridica vocea şi toţi se lipeau de scaune. Doar Putină stătea cu coatele pe masă, privind o căpşună din farfurie.

— Ştiu, poate par nebun, ca mai înainte, dar vedeţi că poţi iubi Europa şi Rusia în acelaşi timp? Vedeţi? Vezi, părinte?

Sfântuleţul şi-a ridicat încruntat ochii de pe fete spre Vanâci:

— Văd, Vanâci, văd...

— Şi am sau nu dreptate? a continuat Vanâci.

— Ai, a zis Marian Ilici.

— Ai, a zis şi Victor Ponţiu sau din Pont.

— Pentru a ne sfătui, l-am invitat azi cu noi pe cel care va rămâne în inimile noastre Preşedinte, Preşedinte până la moarte, chiar dacă o şleahtă de mongoli, de chinezi şi de tătari l-au dat jos din Kremlin...

— Mi-au amorţit picioarele... a zis Slavikovici şi a împins fetele, a căutat în haine după nişte iarbă şi a îndesat-o în pipă.

Vladimir Vladimirâci da din cap, lovea cu degetul arătător al mâinii drepte în masă, de parcă ar fi numărat ceva. Am numărat până la nouă cu el, apoi am încetat, că m-am plictisit, am înţeles că asta mai poate dura mult şi bine.

— L-am invitat pe marele preşedinte al fostei Rusii Unite, Vladimir Vladimirâci Putină!

Iuri Vanâci a arătat cu degetul spre Putină, acesta a dat din cap, toţi s-au întors spre el şi l-au privit, de parcă până acum n-ar fi băut şi mâncat împreună.

— Preşedintele care nu e nimeni altul decât strănepotul boierului Putină, care a şters putina în Rusia împreună cu domnul Moldovei Dimitrie Cantemir! La Petru cel Mare, căruia Putină i-a construit palate! Dimitrie Cantemir l-a lăsat moştenire Rusiei pe fiul său Antioh, primul poet cult al Rusiei, iar Putină pe marele Preşedinte, marele Constructor al Rusiei Unite – pe el, cel din faţa voastră, Vladimir Vladimirâci Putină!

Iuri Vanâci le-a făcut semn tuturor să aplaude, ceea ce au şi făcut. Slavikovici mi-a expirat fumul în clonţ şi s-a ridicat privindu-mă fix în ochi, a zis:

— Minune...

— Minune, au zis încet şi ceilalţi.

— Bleadi... a zis Marian Ilici.

— Domnule preşedinte, aveţi cuvântul, a zis Vanâci.

Putină s-a ridicat privind serios masa. Apoi şi-a îndreptat privirea spre tavan. Apoi spre oaspeţi. Îl urmăream din aer, dând din cap chiar deasupra steagului Rusiei, asigurându-mă că o cioară e pe stema Rusiei, nu un vultur, aşa cum se credea.

— Noroc, a zis Preşedintele, a dat peste cap o sută de vodcă şi s-a aşezat.

În acel moment mi-am deschis clonţul şi mi-am pierdut concentrarea. Cu coada ochiului îl observ pe Iuri Vanâci, prim-ministrul României, cum face un salt în sus şi într-o parte şi aruncă spre mine un sandvici ce mă proiectează direct în mijlocul drapelului Rusiei, umplându-mă de icre roşii şi unt, în timp ce număr loviturile degetului arătător al Preşedintelui în masă: opt, nouă...

Sonia Elvireanu

Pictorul

Ne apropiem. Stă într-o căsuță, chiar aici în cartier, de fapt, un atelier locuință. Alain nu spuse nimic, aştepta. Două bătăi scurte, ca un cod secret, şi uşa se deschise. În prag se ivi un bărbat cu barba albă, părul lung alb-cenuşiu, împletit într-o coadă la spate, cu ochii negri strălucind intens, cu trăsăturile îmbătrânite ale unui bărbat frumos. Avea vreo şaptezeci de ani, dar luciul din priviri îi dădeau un aer mai tânăr. Se ridicase probabil din fața şevaletului, fiindcă îi rămăsese în mână o pensulă înmuiată în albastru. Îi zâmbi, ca unui vechi prieten, şi-l pofti în atelier.

Am intrat într-o odaie cu tavanul jos, cu o fereastră imensă, cât un perete, prin care se revărsa lumina, în reflexele nedefinite ale amiezii. Bărbatul aşeză pensula într-un borcan alături de altele, mai vechi, şi ne pofti să ne aşezăm pe canapea, într-un colț mai retras.

— Mă bucur să te revăd, Jean. De data aceasta n-ai venit pentru mine. Nu eşti singur. Cine e tânărul ?

— Alain, răspunse acesta.

De sub pleoapele grele, ochii ageri ai bătrânului îl priveau pătrunzător. Îl cântări câteva clipe şi reluă.

— E străin. Îl pasionează pictura, altfel n-ar fi aici.

— Într-adevăr, pentru asta a venit la Paris.

— Sărmanul, va înțelege în curând că realitatea nu corespunde fantasmelor noastre.

— Hai să-ți arăt ultima mea lucrare.

Pe pânza abia începută, silueta sveltă a unei femei, văzută din spate,

într-o rochie albă, satinată, cu talia de o uluitoare suplețe, cu părul blond-castaniu prins la spate, îndepărtându-se pe o potecă. Deasupra cerul, de un albastru profund, cu formele albe, ciudate, ale norilor peste arborii de un verde strălucitor, în toate nuanțele limpezite de lumină, de la verdele întunecat al frunzelor din fundal, la verdele crud, poleit de galbenul florilor din marginea cărării.

— N-ai renunțat la obsesie, îi zâmbi înțelegător Jean.

— Nu pot altfel, până nu termin tabloul. Doar atunci mă voi elibera. Era desăvârşită.

— De ce ai pictat-o astfel?

— N-am putut niciodată să-i redau privirea. Mă copleşesc şi acum ochii ei, după atâta timp. Încerc cel puțin să-i surprind fragilitatea, trupul grațios, ireal, păşind pe alee, aşa cum am zărit-o prima oară, de departe.

O clipă păruse absorbit de visare, apoi se întoarse spre Alain, cu ochii limpeziți, ca după o ploaie uşoară.

— Da, tinere, iubirea ne posedă, e oarbă sau nemuritoare. Nu i te poți împotrivi. Voi muri cu regretul că am pierdut-o şi cu deşarta iluzie că voi reuşi să o transpun pe pânză. Ştiu de ce te afli acum aici, o cauți pe ea, prin mine. Cei care au cunoscut-o speră să o regăsească astfel.

— Pe cine?

— Pe Elana, sora geamănă a soției mele. Ne-a căutat după căsătorie. Ne-am întâlnit o singură dată, privirea ei spunea totul. M-a cutremurat şi mi-a decis soarta. Am părăsit-o pe Francesca pentru ea, dar m-a respins şi a fugit. O viață de căutări zadarnice, de chin. Mi-a răpit liniştea. O caut acum în sufletul meu, aşa cum sperase ea când fusese doar o copilă. I-am frânt inima. Mă îndrăgostisem de mamă, nu de fiică. Acum mă obsedează Elana, e aidoma mamei sale. Francesca mă obligase să o scot din castel. Intuise secretul meu şi mă şantaja. Mă iubea nebuneşte şi voia să mă scape de obsesie, dar s-a lovit ulterior de o alta. Am distrus atâtea destine, dar nu m-am lecuit.

Alain asculta uluit. Nu-şi imaginase nici măcar o clipă că va reuşi să dea de urma pictorului. Aflase ce voia să ştie. Ce rost mai avea să-l tulbure cu povestea lui? Dar pictorul intuise scopul vizitei sale.

— Nu-i aşa că pe ea o cauți ?

— Poate, răspunse tulburat Alain. Se gândea la cele două Elana. Era bunica ei, însă nu zise nimic.

— M-au tulburat vorbele voastre, maestre, continuă abia şoptit.

— Haideți să bem un pahar de vin roşu, pentru iubire, adăugă pictorul îndepărtându-se. Aduse paharele, le aşeză pe măsuță, le umplu, ridică paharul să închine. Chiar în clipa aceea un fulger neaşteptat brăzdă cerul, străbătu odaia, iar pe şevalet, femeia din tablou întoarse capul. Privirea ei scânteie o clipă peste capetele lor, îi înlemni pe toți trei. Amuțiră şi rămaseră încremeniți, cu paharele în mână. Când îşi reveniră, îşi încrucişară o clipă privirile arse, tresăriră la pocnetul paharelor, ce se făcuseră țăndări, şi se îndepărtară fără o vorbă, cu bărbiile tremurând.

Proza

Varga Gábor

Meditație mediteraneană

Auzind numele Maltei, în mintea unui cetățean contemporan central-est-european învie deodată două sintagme relativ îndepărtate, dar într-o oarecare măsură totuşi conexe. Prima ar fi aşa numita „Întâlnire de la Malta", acel „summit" din 2-3 decembrie 1989, cu doar câteva săptămâni de la dărâmarea Zidului Berlinului (şi exact cu două săptămâni înaintea izbucnirii revoltei populare de la Timişoara!), dintre conducătorii de atunci ai celor două puteri mondiale, George Bush sen. şi Mihail Gorbaciov, preşedintele SUA, respectiv al URSS. A doua ar fi aşa numitul „Ordin Suveran al Cavalerilor de la Malta" – dacă vreți „Ordinul Cavalerilor Sfântul Ioan de la Ierusalim", sau, mai cunoscut, „Ordinul Ioaniților" -, care prin activitatea umanitară însoțită de emblema lor cu crucea caracteristică, prin activitatea lor caritativă extinsă pe tot globul pământesc (inclusiv pe teritoriul țărişoarei voastre!) doreşte să înfăptuiască, cu mai mult sau mai puțin succes, sloganul său multisecular: *„Tuitio fidei et obsequium pauperum"* – adică „păstrarea Credinței şi ajutarea celor nevoiaşi"... Da, acum câteva zile exact aceste noțiuni erau legate şi în sufletul tău de acea insuliță îndepărtată, care se află undeva la sudul cizmei italiene, în imediata vecinătate a Siciliei, acolo undeva în partea sudică a Mării Mediterane, destul de aproape de țărmul Africii. Ştiai că este vorba de o fostă colonie britanică, cu un port militar de importanță strategică. Şi mai cunoşteai că astăzi este o țară independentă, care de 1 mai 2004 a devenit cel mai mic şi cel mai sudic stat membru al Uniunii Europene. Cam la atât se limitau acum câteva săptămâni cunoştințele tale despre Malta...

„Malta, oficial Republica Malteză, stat insular mic, dens locuit, din sudul Europei, la 93 kilometri sud de Sicilia, la vest de Tunisia şi la nord de Liban. Numeroasele golfuri de la țărmul insulelor asigură condiții bune pentru ancorare, iar suprafețele lor sunt caracterizate prin dealuri mici şi podişuri din table carstificate de calcar. Suprafața totală a arhipe-

lagului format din şapte insule este de 316 km2, din care însă doar trei sunt locuite: Malta, Gozo şi Comino. Numărul locuitorilor (după recensământul din noiembrie 2005): 404.039. Capitala: Valletta. Forma statală: republică parlamentară (din decembrie 1974). Limba oficială: malteza şi engleză. Venit național pe cap de locuitor: 19.302 USD (ceea ce reprezintă locul al 37-lea în ierarhia mondială)."

(Wikipedia, the free encyclopedia)

Ca acum să stai aici, cu abia câteva ore înainte de plecare, în partea sudică a „insulei albinelor", în fața templului megalitic de la Hagar Quim, la o aruncătură de piatră de țărmul mării; în depărtare, la stânga, se vede cupola baroc a catedralei Sfântul Paul din vechea capitală Mdina (nu seamănă cumva aceasta cu cuvântul arab „Medina", adică „oraş"?), iar la dreapta, cam la aceeaşi distanță, turul tău panoramic să fie finalizat de contururile îndepărtate ale Concatedralei Sfântului Ioan de la noua capitală (noua?, fondată în 1567!), denumită după marele maestru Jean Parisot de la Vallette, învingătorul otomanilor; stai în umbra unui cedru înclinat până la orizontală, savurezi căldura de douăzeci de grade din data de 2 ianuarie, şi între timp, cu mâinile-n buzunare, admirând-o pe ghida sufletistă care gesticula exact în fața voastră – chiar era o frumusețe arabă, cu față ovală regulată, nas drăguț, ochii negri minunați (păcat că odinioară părinții săi au botezat-o, cine ştie din ce rațiuni, cu numele de Svetlana!) -, încerci să faci în interiorul tău un inventar al acelui puhoi imens de informații pe care doar în ultimele cinci zile l-ai acumulat despre această insulă de abia 27 kilometri lungime şi maxim 15 kilometri lățime. Deşi înregistrezi, cu jumătate de ureche, că această construcție cultică din fața ta, formată din stânci uriaşe îmbinate cu meticulozitate, încheiate prin semicercuri (din care se mai găsesc vreo două duzine pe teritoriul insulei) este mai bătrână cu o mie de ani decât Marea Piramidă Cheops din Egipt şi îl devansează în vârstă şi pe templul de stâncă de la Stonehenge din Anglia (oare cine au fost făuritorii acestei civilizații surprinzător de dezvoltate?), reuşind să reții în plus că vârsta edificiului a fost stabilită prin cea mai modernă analiză de radiație carbon, totuşi în fața privirii tale sufleteşti învie din ce în ce mai mult acea panoramă a Mării Mediterane din partea nordică a insulei, cu care ați fost aşteptați în ziua sosirii voastre, acea senzație a imensității de apă de o culoare ireal de albastră, din infinitatea căreia în ultimele trei milenii au apărut pe rând invadatorii fenicieni şi greci, cartagenieni şi romani, bizantini şi vandali, arabi şi normanzi, spanioli şi ioaniți, francezi şi englezi, dornici toți de colonizarea insulei. Dând în mod fățarnic din cap la explicație Svetlanei, conform căreia montarea elemenților de susținere de mai multe tone era posibilă conform gândirii contemporane doar prin utilizarea unor pante provizorii

de pământ (ce efort infernal a fost chiar împingerea acestor piese uriaşe de stâncă la o înălțime de câțiva metri buni doar cu forța umană pe acele pante temporare de pământ!), faci un bilanț rapid asupra fărâmiturilor de amintiri intrate în memoria ta: despre portul pescăresc Marsaxlokk (se pronunță: Marsaşloc), pe bărcile sale având ornamentica vechii Cartagene (apropo, *Marsa*: câte localități mediteraneene încep cu acest cuvânt fenician, însemnând de fapt *port*?), despre obeliscul de pe stâncă din Golful Sfântul Paul, unde în anul 60 d.Ch., după legendă, a suferit naufragiul Apostolul Pavel (ca în urma acestuia, după o şedere de trei luni de zile, să creştineze întreaga populație a insulei, în frunte cu guvernatorul Publiu, Malta astfel devenind primul stat creştin al lumii!), despre Mdina aparent fără locuitori şi învecinatul Rabat (chiar, capitala Maroc-ului nu poartă şi ea acelaşi nume?), cu stăduțele lor şerpuitoare străvechi, cu obloanele de geamuri trase, cu palatele lor specific sud-mediteraneene (unde îşi petrec „zilele lor cotidiene nenorocite" descendenții de azi ai aristocrației malteze, de origine punică-arabă-normandă, printre ei baronii Djar il Bniet şi Buquana). Îți aduci aminte de chioşcul de campanelă, de atmosfera puritană de la reduta St. Elmo, ce controla intrarea maritină a Portului cel Mare de la Valetta (*„il-Port-il-Kbir"*), ridicată în memoria victimelor civile ale bombardamentelor ce au durat aproape trei ani în timpul celui de-al doilea război mondial (nu întâmplător se găseşte şi astăzi crucea Sf. Gheorghe în drapelul țării!), de cupola uriaşă a bisericii St.Maija Assunta de la Mosta, care depăşeşte ca mărime şi pe cea de la Haya Sofia de la Constantinopole), de lanțul de hoteluri de pe faleză de la Sliema şi Bugibba, de steaua lui David din biserica Sfânta Maria de la Mellieha...

Dar cele mai multe mozaicuri de amintiri sunt legate totuşi de prezența de aproape trei sute de ani a Ordinului Cavalerilor de la Malta...

„Ordinul Cavalerilor a fost fondat în jurul anului 1023, când – conform cronicilor din acea epocă – negustorii din Amalfi şi Salermo au primit permisiunea de la califul Ali-ar-Zakir din Egipt pentru înființarea la Ierusalim a unei biserici şi a unui ospiciu pentru cei nevoiaşi şi scutirea acestor instituții de influența oricărei puteri laice sau religioase. Deci la început ioaniții sau hospitalierii se preocupau doar cu îngrijirea bolnavilor din spitalele lor şi numai după Prima Cruciadă s-au implicat în protecția armată a pelegrinilor şi în lupta împotriva musulmanilor. Înființarea ordinului monahal al cavalerilor a fost confirmată de bula papală a lui Paskal al II-lea, în 15 februarie 1113, punând Casa Hospicială direct sub protecția Sfântului Scaun. Atunci s-a constituit caracterul dublu al Ordinului; cel de ocrotire şi cel militar, precum şi structura sa ierarhică.

După căderea Ierusalimului (1187,) Ordinul s-a mutat prima dată la Akko (Askhelon), iar după înfrângerea de aici a cavalerilor creştini (1291) prima dată s-au mutat în Cipru, la Limasol, după care – cu permisiunea Imperiului Bizantin – s-au stabilit pe Insula Rodos (1310). Aici au înfiinţat un stat suveran, independent, unde pe lângă construirea unui sistem grandios de fortificaţii au întemeiat numeroase spitale şi ospicii. Totodată aici au transformat armata lor tradiţională terestră într-una din flotele maritime cele mai temute, cele mai respectate ale vremii.

Insula Rodos a fost părăsită peste două sute de ani, după un asediu de circa şase luni al sultanului Suleiman cel Mare, la 1 ianuarie 1523. Astfel Ordinul a rămas fără un teritoriu propriu..."

(Wikipedia, the free encyclopedia)

Întretimp Svetlana, gesticulând perseverent cu mâinile, a încercat să cupleze cumva existenţa coloanelor de piatră de inspiraţie falică ale acestui vestigiu megalitic cu cultul fertilităţii de acum patru mii de ani, făcând referire la mai multe descoperiri arheologice, printre care şi la „Venusul cel Gras" fără cap, oferit pentru vânzare în toate dimensiunile posibile la butiqurile de suveniruri. Probabil avea dreptate, unde foametea e mare, acolo omul gras nu poate fi decât frumos, totuşi tu în sufletul tău ai încercat să reînvii acea înfăţişare cu siguranţă nu prea fericită a lui Philippe Villiers de L'Isle-Adam, cu care al patruzeci şi patrulea marele maestru al hospitalierilor, după opt ani de supravieţuire fără patrie în Sicilia şi tot atâta perioadă de instanţiere şi anticamere umilitoare, la data de 26 octombrie 1530 a putut lua în sfârşit în stăpânire noua reşedinţă a Ordinului Cavalerilor Sfântul Ioan din Ierusalim, donată din inimozitatea împăratului germano-roman Carol al V-lea: insulele Malta şi Gozo. Două insuliţe mici, părăginite, pustii, abia protejate - după flora abundentă şi bogăţiile naturale ale Rhodos-ului! După foşnetul pădurilor de cipru tăcerea stâncilor goale! În loc de forfota mediteraneană greacă urbană doar câteva sate prăpădite de pescari, ascunse bine de tot în fundăturile golfurilor. În loc de adierea călduţă a Asiei Mici, pârjolul ucigător al Africii!... Şi toate acestea doar pentru câte un falcon de vânătoare, trimis drept tribut anual de feudă, de Ziua Tuturor Sfinţilor, la curtea regală spaniolă şi la reşedinţa subregelui sicilian!..

Da, cu siguranţă, în sufletul marelui maestru Philippe Villiers nu a dansat extazul, când în sfârşit a reuşit, de pe vasul de comandă abia ancorat al Ordinului, să pună piciorul pe uscat în partea nord-estică a insulei, pe una din peninsulele îngustate al unui golf triplu, la prima vedere ferit de furtuni, în imediata vecinătate a unui mărunt sătuc pescăresc, denumit „*Birgu*" de către băştinaşii ce vorbeau o limbă nici italiană, nici arabă. Cu certitudine îşi aducea aminte de clădirile străvechi, de străzile îngrijite şi de

portul permanent plin al Halicarnas-ului de vizavi de Rhodos, de forfota vieții din Asia-Mică necunoscând nici noțiunea odihnei de ziua mare, nici a liniștii nocturne, de dute-vino-ul permanent care niciodată nu permitea delăsarea din starea de veghe a pazei... Şi bineînțeles acele biserici de pe uscat! De câte ori s-a simțit lovit şi el, cavalerul credincios al papei, de magia misteriului bisericii de rit oriental, de adorarea unică a luminii Pascale, când era invitat, ca şoaspete de onoare, pe uscat, la Serbarea Învierii! De câte ori a simțit atmosfera atemporalității printre pietrele antice ale Asiei-Mici! De câte ori s-a confruntat cu învățăturile eterne ale Istoriei, când a încercat să descifreze înscripțiile greceşti de pe aceste pietre!... Iar acum trebuie să stea aici, în imediata vecinătate a acestei localități de câteva cocioabe, bătută de Dumnezeu, la marginea unui golf de forma unei palme umane, înconjurat de dealuri stâncoase, şi pe aici trebuie să viseze cât de curând o nouă reşedință a Ordinului!... E de mirare că privirea sa, purtată jur împrejur, se încruntase din ce în ce mai mult!?...

De asemenea, după inspectarea stării deplorabile a redutei bizantine de odinioară, *San Angelo,* de la capătul peninsulei, cu certitudine şi-a adus aminte de zidurile crezute de necucerit ale Rhodos-ului, de cazematele binecunoscute ale bastioanelor rotunde, precum şi de deschizăturile repetate ale foişoarelor! De câte ori zărea de acolo, timp de luni de zile, oştile de eliberare promise! Cum aştepta de acolo în fiecare dimineață, timp de jumătate de an, sosirea ajutorului militar consistent cerut de la papa, de la împărat, sau de la Serenissima Venețiană! Degeaba!... Epuizându-şi proviziile, fără apă, fără mâncare, fără muniție, oricât de umilitor părea, în final era obligat totuşi să intre în negociere cu Suleiman. Măcar pentru salvarea vieții femeilor şi copiilor ce aveau încredere oarbă în el! Dar avea vreo altă alternativă? Mai bine aprindea toate galerele sale şi-i trimitea la abator pe toți oamenii săi?... Atunci cu certitudine nu ajungea aici!...

„*Fiat volunta tua!*" gândea probabil în sânul său şi acum, simțind în spate privirea pârjolitoare a camarazilor cavalieri debarcați la mal împreună cu el, printre ei şi a prietenilor săi cei mai apropiați, Pierre del Ponte, Didier de Saint-Joille şi Jean de Homedes. Întregul echipaj ale celor trei galere ale hospitalierilor aştepta dispoziția sa...

-Debarcăm! – zicea probabil oftând înspre spatele său, după o tăcere îndelungată, ca după aceea să pornească şchiopătând către poarta larg deschisă a redutei San Antonio – Deseară aş dori să dorm în cortul meu!...

Pe mal se făcuse deodată o linişte desăvârşită. S-a decis deci: începând de acum această insulă va fii noua reşedință a Ordinului! Pribegitul de opt ani a luat sfârşit...

Cavalerii s-au îmbrățişat pe rând.

Iar pe galere comandanții de bord dispuneau retragerea de pe catarg a velelor ornamentate cu crucea specifică a Ordinului...

„Crucea malteză – conform unor specialişti ai heraldicii – nu este altceva decât o metodă de prezentare mai rafinată a crucii geometrice. După părerea altora însă acest desen este o variantă ulterioară a emblemei de cruce a Regatului de la Ierusalim. Dar oricât ar fi pusă în discuție originea sa, un lucru este cert: acest frumos simbol geometric, ce reprezintă unul dintre cel mai vechi ordine cavalereşti ale creştinității conține motive arabe, ale căror rădăcini se găsesc în mistica islamică. Se poate observa uşor că vârfurile şi liniile de legătură ale figurii ar putea însemna şi o stea, cum poate să reprezinte şi o cruce. Această figură se regăseşte în arhitectura saracenă şi maură, prezentă în întreaga lume arabă, în clădiri, a căror vârstă devansează cu secole întregi momentul înființării Ordinului Hospitalierilor. Astfel această „cruce malteză" simetrică poate fi regăsită şi pe pereții celor mai vechi moschee din Ierusalim, Damasc şi Bagdad."

(Suvereign Military Order of Malta,
Grand Priory of England, Official Site)

Ca peste aproape treizeci şi cinci de ani, de pe acelaşi loc, un alt mare maestru, Jean Parisot, în vârstă de aproape şaptezeci de ani, să urmărească cu groază cum zboară de pe vârful Muntelui Scriberas de dincolo de golf (deci exact de acolo, unde astăzi se află Grădinile Superioare Barrakka, oferind cea mai frumoasă panoramă asupra Marelui Port de la Valletta!), din coşurile catapultelor turceşti instalate chiar acolo, în curtea Fortăreței San Antonio, transformată între timp într-o redută invincibilă, sângeroasele declarațiile de război ambalate în saci: capetele tăiate ale camarazilor cavaleri, căzuți prizonieri cu câteva zile în urmă, după capitularea redutei San Elmo – rulezi în tine mai departe secvențele filmului istoric imaginar, în timp ce Svetlana v-a condus pe toți în locaşurile interioare ale templului de la Hagar Quim, prezentând în fața altarelor de piatră, cu o perseverență demnă pentru o cauză mai bună, varietatea jertfelor de sânge făcute cu ocaziile solstituțiilor. Totuşi prezentarea amănunțită a sacrificiilor de oaie şi de taur nu-ți atrăgea suficient atenția: imaginarea detaliată a evenimentelor din cadrul asediului de acum patru sute şi patruzeci şi ceva de ani părea o provocare intelectuală mult mai interesantă. Mai ales că ştiai, de exemplu, că la catapultarea capetelor creştine foarte repede venea răspunsul: catapultarea înapoi a capetelor prizonierilor turci. Vae victis!...

Da, acest dute-vino barbar cu certitudine a fost una din momentele cele mai crunte ale celor patru luni de asediu. Comandantul trupelor turceşti, paşa Lala Mustafa, după ocuparea lui San Elmo, destinat protejării

intrării portuale, înainte de a porni atacul general împotriva celorlalte două fortărețe, San Antonio şi San Michael, rămase încă pe mâna cruciaților, dorea să ofere un spectacol de îngrozire suficientă pentru maltezii ce aşteptau în zadar până acum oştile salvatoare ale subregelui sicilian Don Garcia. Ştia foarte bine, nici el nu mai avea prea mult timp: ocuparea lui San Elmo i-a costat aproape o lună de zile, nemaivorbind de cele patru mii de oameni pierduți. Rezervele sale s-au epuizat, oştile şi-au pierdut elanul, din corturile răniților văicărerile din fiecare noapte se auzeau departe. Iar din Istanbul una după alta veneau scrisorile de urgentare: sultanul nu de aceea i-a pus la dispoziție la sfârşitul lunii martie una din cele mai mari, cea mai dotată flotă a secolului, cu treizeci de mii de militari la bord, ca acum să citească, în loc de rapoarte de victorie, scrisori de explicații. Suleiman cel Mare nu prea era obişnuit cu tărăgănarea poruncilor sale! Drumul de glorie al semilunii trebuie asigurat cu orice preț!... Iar acum au ajuns deja, indiscutabil, la mijlocul verii!...

Iar pe partea cealaltă, în cele două capuri de stâncă din golful cel mare, în peninsulele *Birgu* şi *Isla* cât-de-cât îngrădite cu câte un perete de piatră, oastea măruntă a apărătorilor – câteva sute de cavaleri hospitalieri, cam tot atâția militari italieni, spanioli şi greci, rămaşi cumva aici, şi vreo patru-cinci mii de băştinaşi refugiați din Malta – urmăreau cu o mută înspăimântare, cum pluteau către ei pe apele golfului trupurile crucificate şi decapitate ale camarazilor lor. Groaza spectacolului a paralizat şi fețele celor mai încercați luptători. Precum şi spaima retinelor deschise la maxim a reuşit să învingă toată amețeala stomacală provocată de mirosul infernal al putrefacției. Şi degeaba se auzea din când în când pocnetul vreunui tun instalat pe vârful Sciberras-ului, vuietul globului metalic zburător deja nu mai înspăimânta pe nimeni. Vestea s-a răspândit ca focul, şi cât de curând în cele două localități asediate toată lumea se îngrămădea pe zid, încercând să identifice, după rămăşițele vestimentare, identitatea de odinioară a cadavrelor...

Toți au rămas bulversați de mânia neputinței. Toată lumea dorea să facă ceva, dar nimeni nu ştia ce: să se urce îndată în bărci în vederea colectării şi a înmormântării creştineşti cât mai rapide a trupurilor intrate în putrefacție, sau să încerce un ultim, îndârjit atac împotriva tunurilor din vasele turceşti ancorate la gura golfului, răzbunându-se măcar pe un singur turc înainte de moartea sigură, să arunce cu rămăşițele de praf de puşcă spre orice barcă otomană care ar îndrăzni să se apropie eventual de una din cele două redute, sau să se încerce o contralovitură spre interiorul insulei şi să se retragă, înainte de sosirea iernii, printre zidurile străvechi ale Mdinei...

„Circumdederunt me genitis mortis dolores inferni!" rupea deodată sugrumul mut al tăcerii străvechea rugăciunea mortuală – o călugăriță hospitalieră a început să se roage în mijlocul mulțimii. Prima dată cânta singură, după care din ce în ce mai mulți se alăturau cuvintelor sale, ca în final toată lumea, atât curioşii îngroziți, cât şi oştenii mult încercați, cum şi femeile şi copiii mobilizați pentru repararea zidurilor, au îngenunchiat la auzul rugăciunii creştine, rostite din sute de voci.

„Circumdederunt me..." răsuna peste tot rugăciunea rostită cu glas tare, fiind auzită până-n depărtări, când deodată, din turnul Bisericii Sfântul Laurențiu, lovită de un obuz, s-a răsunat clopotnița morții, şi universalitatea rugăciunii cu glas tare a fost înlocuită cu babelul rugăciunilor silențioase: fiecare şoptea pe limba sa maternă rugăciunea de clemență la Mântuitorul, la Domnul Nostru Iesus Christus. Francezii în limba franceză, catalanii în limba catalană, italienii în limba italiană – dar cea mai mare parte, în limba malteză...

„Limba malteză (malti) – instrumentul de conversație cotidiană al Maltei – este o limbă de sine stătătoare a familiei lingvistice semito-hamite, de care apaține şi limba arabă şi cea ivrită. Deşi unii specialişti o consideră o descendentă directă a limbii folosite de fenicieni, după părerea celor mai mulți lingvişti limba malteză este în legătură directă cu dialectul arab vorbit în Nord-Vestul Africii, luând naştere în urma interacțiunii şi întrepătrunderii acestui dialect cu dialectul sicilian al limbii italiene.

Limba malteză (malti) este singura limbă semită care utilizează abecedarul latin.

Începând din 1934 malti a devenit – după limba engleză - a doua limbă oficială a Maltei."

(The New Enciclopaedia Brittannica, 15th edition, London, 2002)

Svetlana se apropie încetul cu încetul de sfârşitul prezentării sale. Chiar acum înşiră locațiile celorlalte ruine ale templelor megalitice din cele două insule: Xemxija, Tarxiem, Xaghra (rog a nu se uita, x-ul în limba malti se pronunță şş!), amintind în mod special catacombele subterane de la Hypogeum, pe care, spre regretul său, nu ni le poate prezenta acum. Ne povesteşte despre amestecarea culturilor mediteraneene din epoca de bronz, despre influența până aici sesizabilă a Mycenei şi a Cycladelor, precum şi despre faptul că asemenea vestminte pot fi găsite în număr mare şi pe teritoriul Siciliei şi în Sudul-Italiei. E sigur că-i aşa. Cât timp rosteşte aceste fraze bine învățate la cursul de ghizi, zâmbetul ei emană o aşa de puternică autosiguranță, încât nu există om pe lume care ar putea să se îndoiască de cuvintele sale... În afară de persoana ta... Întorcându-se la locul vostru de

pornire asculți doar cu jumătate de ureche frazele sale frumos construite, te uiți la ea cu zâmbetul pe buze, dar gândurile tale iarăşi zboară departe. Iarăşi te proiectezi cu patru sute şi patru zeci de ani înapoi în timp... Poate pentru că că iarăşi ți s-a oprit privirea pe cupola îndepărtată a Bisericii Cavalerilor de la Valletta (al acelei Con-catedrale Sfântul Ioan). Al acelei biserici, ale cărei construcții au fost începute cu doar câțiva ani după Marele Asediu, la inițiativa unui alt mare maestru deja, a lui Jean de la Cassiere, şi a cărui podea este formată în întregime – cum ai putut-o admira alaltăieri şi tu! – din pietrele de mormânt colorate ale celor 375 de mari-maeştri ai Ordinului (nu-i de mirare că doamnele cu tocuri înalte sunt declarate „persona non grata" acolo!). Printre ei bineînțeles şi mormântul apărătorului legendar al Maltei, fondatorul oraşului, al marelui maestru Jean Parisot de la Valette...

Da, imaginația ta iarăşi zboară înapoi la acele zile, când atât în Fortăreața San Antoniu, cât şi pe bordul galelei de comandă din Golful Marsanxett, în spatele Scriberras-ului, conducătorii celor două tabere se pregăteau de o hotărâre decisivă. Iarăşi eşti acolo, în acel golf în formă de palmă, pentru a cărui stăpânire mii şi mii de oameni şi-au sacrificat viața până atunci... Era sârşitul lunii august deja, cuptorul lumii de piatră de dincolo de mare a secat demult izvoarele şi pârâiaşele din jurul golfului au fost epuizate de ambele părți, şi ultimele rămăşițe ale proviziilor secrete. Deşertul de nisip al Libiei îşi trimitea zilnic salutul său fierbinte...

Iadul pământesc s-a mutat pe insula Maltei. Turcii au încercat, în decursul a două săptămâni, a treia oară zidurile de piatră şubrezite ale celor două localități lovite permanent de bătaia tunurilor, a treia oară a depins doar de ocrotirea divină – precum şi de apariția din timp a agilului septagenar Jean Parisot -, ca drapelul cu semilună să nu fie arborat nici în turnul bisericii Sfântul Laurențiu din Birgu, nici în cel al bisericii Sfântul Filip din Isla... A treia oară au reuşit femeile şi copiii maltezi să umple străpungerea apărută în urma exploziei de noapte în aşa fel încât la răsărit de soare să servească din nou ca zid de protecție împotriva trupelor de asediu ale dimineții, ce soseau cu bărcile.

Cu asemenea antecedente s-a reîntrunit Marele Consiliu al Ordinului printre zidurile bisericii cetate San Angelo. În asemenea condiții erau siliți cavalerii Ordinului Sfântul Ioan să redacteze o decizie univocă. Atmosfera era extraordinar de tensionată: ziua precedentă tunurile fortăreței trebuiau să tragă peste străzile din Birgu, ca atmosfera de panică generalizată printre ziduri să fie ținută totuşi sub control...

– Trebuie să ne retragem printre zidurile lui San Angelo până când soseşte ajutorul împăratului! – se auzea opinia generală şi de aici, şi de

acolo opinia sub bolta bisericii – Trebuie să ne dăm seama de situația noastră reală: dacă nu vrem să sacrificăm fără nici un sens forțele noastre rămase, trebuie să cedăm şi pe Birgu şi pe Isla... Nu are nici un rost să apărăm în continuare ceea ce nu poate fi apărat!...

Niciodată nu vom afla ce s-ar fi întâmplat dacă decizia Marelui Consiliu al Ordinului, conform prevederilor legale, nu ar fi fost respinsă imediat prin veto de către Marele Maestru al Ordinului. Niciodată nu vom mai putea să apreciem ce uriaşă satisfacție morală ar fi însemnat pentru conducerea militară otomană – chiar cu necucerirea fortăreței San Antono! – ocuparea lui Birgu şi a lui Senglea. Ce ar fi însemnat stăpânirea a două localități, e drept ruinate de focurile tunurilor, pe malul unui golf ferit de furtuni – la abia jumătate de zi cu vaporul de țărmurile Siciliei! Poate chiar unele capitole ale istoriei mondiale ar fi fost scrise altfel! Poate multe lucruri s-ar fi întâmplat altcumva în viitor – să ne gândim doar la deznodământul final al bătăliei de la Lepanto de peste cinci ani...

– Nici un pas nu ne putem permite să facem înapoi! – privea probabil cu o tărie geroasă moşneagul septagenar în ochii camarazilor săi – Luați domniile voastre aminte odată şi pentru totdeauna, cel care se retrage colaborează cu duşmanul! Aici nu e loc pentru nici o tactică şi pentru nici o retragere! Trebuie să rezistăm până la ultimul om, până la ultima picătură de sânge! Către noi se îndreaptă acum privirea întregii lumi creştine!...

Discursul a fost direct, privirea rece, iar decizia inamovibilă: cavalerii Sfântului Ioan din Ierusalim – şi împreună cu ei bineînțeles locuitorii încă mai rămaşi în viață din Birgu şi Isla puteau să se pregătească de moarte...

Ca în data de 19 august 1565 să înceapă, timp de trei zile, ultima încercare a armatei otomane. Asediul, în timpul căruia cele şaizeci şi cinci de tunuri instalate pe dealul Sciberras-ului fără încetare scuipau foc. Asediul, în cursul căruia doar în prima zi Lala Mustafa trimitea la asalt de peste zece ori trupele sale cele mai selecte împotriva redutei San Michael. Asediul, în urma căruia şi Birgu, şi Senglea au fost făcute într-adevăr egale cu pământul, dar totodată a ajuns la fundul mării şi circa o treime din flota condusă de paşa Piyale. Asediul, în cursul căruia nu o dată se părea pentru cruciați că totu-i pierdut, şi unde de exemplu în seara zilei de douăzeci panica ivită la detonarea zidului de la San Antonio putea fi stăpânită numai prin apariția personală, cu sabia în mână, a marelui maestru Jean Parisot. Asediul, în urma căruia chiar s-a pierdut o treime din populația malteză refugiată aici, cam jumătate din efectivul cavalerilor, ca în acelaşi timp din partea asediatorilor să fie nimicită în întregime, printre altele, ceata indisciplinată a corsarilor algerieni, detaşamentul spahiilor caramanieni, precum şi oastea de şase mii de capete a ienicierilor...

Cele două peninsule – şi cele două fortărețe de la capetele lor – au rămas în continuare pe mâna creştinilor...

Svetlana între timp a început să-şi ia la revedere. Îi pare bine că ne-am cunoscut şi că a putut să fie alături de noi în cursul şederii noastre. Iar faptul că în aceste cinci zile a fost ghidul nostru şi a putut să ne prezinte ceva din frumusețiile patriei sale, chiar a fost o onoare pentru ea. Speră că ne-am simțit bine şi ne vom reîntoarce aici cât de curând...

„Sahha!" îşi întindea mâna zâmbind. Adică: „La revedere!"...

„Sahha!" răspundeai la rândul tău şi tu, şi în sufletul tău chiar ți-ai luat rămas bun de la insula „portului sigur" (în limba feniciană *„malet"*). Îți iei rămas bun de la golfurile pitoreşti de pe Gozo şi de la turnurile de semnalizare de pe malul mării, găsibile peste tot, de la „oraşul tăcerii" din Mdina şi de la fast-food-urile atmosferice de la Mellieha. Dar inima ta se desparte totuşi cel mai greu de acel „Iancu de Hunedoara al Mediteranei", necunoscut până acum de tine, al patruzeci şi nouălea marele maestru al Ordinului Cavalerilor Sfântul Ioan din Ierusalim şi de capitala care te-a vrăjit, denumită după el.

Nu ştii dacă te vei mai întoarce vreodată aici, dar eşti sigur că îți vei aminti multă vreme de acum încolo imaginea impozantă a fortăreței San Antonio.

Othello

Eseul

Florin Ardelean

Evreii din Oradea şi parabola măslinelor zdrobite*

Cel ce afirma despre evrei că nu formează un popor, ci dau sens şi validează ceea ce se cheamă a avea destin, îl citează pe Franz Kafka, căruia îi plăcea cu deosebire o anume frază din Talmud: „Noi, evreii, asemenea măslinelor, nu dăm ce e mai bun în noi decât atunci când suntem zdrobiţi". Dacă Emil Cioran ar fi inventat el însuşi teribila caracterizare şi nu şi-ar fi luat măsuri de precauţie, citând din Talmud *via* jurnalul lui Kafka, ţinând cont de trecutul lui interbelic, de simpatiile nutrite şi de articolele publicate în presa vremii, acuzaţiile ce i-ar fi fost aduse ar fi legitimat şi mai mult diatribele lui Lucien Goldmann pe tema antisemitismului juvenil al fiului de preot ordodox, din Mărginimea Sibiului. Aşa, însă, asemănarea dintre evrei şi măslinele strivite nu mai şochează, balansând discuţia spre temeiurile creativităţii iudaice filtrată prin suferinţă şi tragedie. La mijloc se insinuează şi de data aceasta un târg, cu trimitere la un topos cultural european foarte cunoscut – Faust, de la Goethe la Thomas Mann! Pentru a izbândi într-o întreprindere spirituală temerară, asocierea cu un avatar al Răului pare inevitabilă. De data aceasta, textul din Talmud sugerează nu o cârdăşie cu Satan, ci asumarea abisului ca trambulină spre triumf. Suferinţa distilează clipa de extaz, după ce evreului pare să nu-i fi fost rezervată decât damnaţiunea. Rătăcitor, ascuns şi aparte, urmaşul lui Moise a făcut mereu în istorie un joc limitrof cu nenorocirea, câtă vreme a ţinut cu dinţii şi cu unghiile de o anume identitate. A fi altul sau a fi altfel nu invocă instantaneu sentimente pozitive, ci escaladează incontrolabil de la suspiciune spre ură, de la iritare spre violenţă. Nutrimentul obscur al pogromurilor a fost resentimentul. Ţapul ispăşitor nu este atât un subterfugiu, cât scenariul

* Varianta în limba engleză a acestui eseu a apărut sub titlul *The Jews of Oradea and the Parable of the Crushed Olives*, în Transylvanian Review (Vol. XXII, Supplement no. 4, 2013), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies.

ingenios sau prozaic de ieşire din ambarasamentele istoriei. De cele mai multe ori, maleficul e deghizat frugal în ranchiună, frustrare, reproş sau obida eşecului de fiecare zi. Poate tocmai de aceea măslinele au fost strivite, mai oriunde s-a zidit o sinagogă, în clamorile unor comunități infiltrate de prejudecăți, zvonistică anxioasă ori ideologii vaticinare.

Din fericire, comparația dintre evrei şi măslinele zdrobite nu are, cel puțin pe anumite secvențe ale parcursului istoriei, decât forță sugestivă, nicidecum substanță apodictică. Pe de altă parte, analiza evoluției comunității iudaice orădene, în contextul Europei Centrale din a doua jumătate a veacului al XIX-lea şi primele patru decenii ale secolului XX va detecta o anume componentă recesivă, un nivel subîntins în conformitate cu care metafora măslinei strivite va deschide abominabilul orizont al „soluției finale". Dar până la agonie, să privim acel timp al destinului evreității în care totul părea să scenografieze un paradis funcțional, credibil şi tonic, încropit - neaşteptat şi uluitor - dintr-un *puzzle* istoric când prognozabil, când contradictoriu sau chiar pernicios. Istoricii, sociologii, oamenii de spirit au numit acest „desen" al lumii modernitate. Poate nici un alt popor în afara evreilor nu-i revendică mai subtil spiritul şi nu-i întruchipează mai rafinat potențialul.

La Oradea, impactul modernității asupra comunității evreieşti locale a permis marginalilor de ieri, celor aflați mereu într-o aproximație periculoasă a vieții de fiecare zi, să ajungă în ipostaza de factori decizionali ai unei urbe ce-şi trăia zenitul de cultură şi de civilizație de până la primul război mondial. Oradea „epocii de aur", cum o numeşte Randolph L. Braham, în cartea *Politica genocidului. Holocaustul din Ungaria*, are drept motor 15 mii de oameni care trăiau cu ochii deschişi un vis pe care reformele iosefine din urmă cu 100 de ani îl făcea posibil, dar nicidecum probabil. Mitteleuropa experimenta un liberalism şi o doctrină a deschiderii față de evrei, e drept, într-un spirit şi cu o direcție asimilaționiste, dar în vreme ce pe malurile Senei, în timpul unui faimos proces, se striga din toți plămânii nu „Jos Dreyfus!", ci „Jos evreii!", ca urmare a unei atmosfere inflamate cu deosebită măiestrie de o bună parte a presei franceze. Cam în acelaşi timp, pentru a ilustra un tablou european mai vast, Nietzsche nota o observație care poate fi explicația (una în plus) pentru ce va urma: „Niciodată n-am întâlnit un singur german care să iubească evreii".

Traumatizate de un Ev Mediu puternic marcat de dogmele creştinătății vindicative şi obsedate de asaltul păcatului, comunitățile iudaice din Vest ori din Est aveau de înfăptuit un decont. Frenetici şi meticuloşi, cu disciplină, dar şi cu inventivitate, „proiectați în lumea modernă, au trebuit să parcurgă într-un singur secol – al XIX-lea – toate curentele

care au modelat Europa modernă printr-o înaintare lentă: umanismul, Renaşterea, Reforma, naţionalismul, socialismul", observă concis Josy Eisemberg. Cei mai mulţi numesc emancipare această deschidere din paradigma ghetoului în cea a cetăţii. Cauzele care au determinat-o precipită câteva puncte nodale şi procese intime ale modernităţii însăşi: revoluţia franceză, 1848, evenimentele care permit constituirea statală târzie a unor naţiuni europene, pe de o parte, iar pe de alta burghezia în marş spre puterea politică, transformarea sentimentului de apartenenţă etnică în iubire de patrie, salvgardarea libertăţilor cetăţeneşti în raport direct cu statul de drept electiv, instituţionalizarea extinsă a educaţiei, maturizarea presei, ca loc al disputelor de opinii şi al angajamentelor civice, progres tehnologic şi cercetare ştiinţifică sub imboldul celei de-a doua revoluţii industriale.

Modernitatea înseamnă, ca spirit, competiţie. Mai înverşunată dintre toate este cea cu timpul. Omul modern este cu mult mai puţin dispus la o adecvare cu Dumnezeu, în favoarea cât mai urgentă şi plauzibilă a unui racord la lume. În această realitate nouă şi dinamică, evreul avea cea mai laborioasă şi temeinică experienţă a adecvării/ adaptabilităţii, în condiţiile paradoxale şi stricte ale respectării tradiţiilor. Impactul dintre prescripţiile ritualice cenzurative şi spiritul noii Europe a coregrafiat raporturile evreităţii cu naţiunile în sânul cărora exista. La Oradea, anul 1867, în care se instituie soluţia dualismului austro-ungar, găseşte comunitatea evreilor pregătită pentru implicare. Condiţia esenţială a unui asemenea demers asumat era exersarea rolului de cetăţean, materie primă în orice variantă a democraţiilor participative. *Oradea de la mijlocul deceniului doi al secolului XX era, ca imagine spirit şi civilizaţie, sinteza ferventă a relaţiei iudaismului cu modernitatea central-europeană, pe durata unei jumătăţi de veac.*

Secolul al XIX-a a impus naţionalismul drept o doctrină ce se revendică din doi gânditori germani iluştri, Herder şi Fichte, cei care au pus la temelia culturii naţionale conceptul de *Volksgeist*. În *Idei privind filosofia istoriei umanităţii*, respectiv în *Scrisori către naţiunea germană*, aceştia au acreditat specificul cultural, amprenta etnică a spiritului care lucrează prin intermediul limbii, construind tradiţii şi conservând o patrie, în limitele unui teritoriu în care trăiesc oameni de acelaşi sânge. Acest *ethos* diferenţiază, fidelizează şi în acelaşi timp îndeamnă la o solidaritate a intereselor, la încolonarea celor de-un neam în perspectiva aceloraşi idealuri şi la luptă prin sacrificiu, în numele destinului comun. Ideologiile naţionaliste au însoţit epopeea modernităţii din ce în ce mai masiv, după zguduirile sociale şi de mentalitate propagate de revoluţiile de la 1848. În tot acest proces, evreii orădeni sunt prezenţi şi tot mai activi, într-un mediu social,

cultural şi politic în care maghiarii îşi revendicau întâietatea în raport cu austriecii, dar şi cu românii, identificaţi deja drept pericolul de mâine-poimâine. Comunitatea iudaică, destul de restrânsă şi afectată de restricţii de-a lungul secolelor XV, XVI sau XVII (printre altele, nu aveau dreptul de a înnopta în Cetate sau de-a practica meşteşugăritul sau agricultura), s-a constituit ca grup etnic organizat în anul 1722, iar puţin mai târziu, la 1731, „s-a creat Confreria Sacră izraelită din Oradea (*Hevra Kedoşa*), reuniunea cea mai nobilă şi mai umană a obştei evreilor", conform Térezei Mózes (*Evreii din Oradea*). În 1786 s-a înfiinţat spitalului evreiesc, care avea o singură încăpere, iar atribuţiile principale vizau adăpostirea evreilor străini şi îngrijirea celor bătrâni (*Hekdeş-ul* a fost conceput după modelul spitalelor călugăreşti, funcţionând fără medici). În contextul accesului evreilor la învăţământul superior (1790), apar primii medici cu diplomă, cel mai important dintre ei fiind Grosz Frigyes, doctor în filosofie, medic şi chirurg, cel care a pus bazele Institutului Nevăzătorilor Săraci din Oradea, în anul 1830. Cât priveşte învăţământul, prima şcoală publică evreiască din Oradea a fost deschisă în anul1796, având ca limbă de predare germana, până în anul1861, iar mai apoi maghiara (de menţionat este faptul că primul învăţător director a fost, timp de 29 de ani, Friedländer Samuil).

Revoluţia de la 1848 îi găseşte pe evreii orădeni în plin efort de afirmare publică, de conservare a libertăţilor obţinute şi de consolidare a unui statut social onorabil, de respectabilitate. În această mentalitate va fi pregătită şi adoptată emanciparea. În anul 1851 consemnăm un eveniment istoric pentru comunitatea izraelită, extrem de elocvent în sensul anticipării dorinţei de deschidere şi implicare - în consiliul orăşenesc reuşeşte să intre primul evreu, Mihelffy Albert, care semăna fizic izbitor cu liderul revoluţiei ungare, Kossuth Lajos, a cărui opinie în chestiunea evreiască era cât se poate de fermă - topirea comunităţilor de evrei în masa naţiunii maghiare şi stoparea penetrării evreilor tradiţionalişti cu obârşie galiţiană, după cum foarte exact menţionează Téreza Mózes. Soluţia dualistă sau constituirea Imperiului Bicefal va onora aşteptările evreilor, mulţi dintre ei pregătiţi pentru concesia asimilării (în anul 1847 avusese loc deja prima predică în limba maghiară într-o sinagogă, rostită de Rokkonstein Lipót). Emanciparea nu mai este un deziderat, ci o certitudine, dar în loc ca cei 6000 de membri ai comunităţii iudaice de pe Crişul Repede să aibă un proiect comun, o aceeaşi viziune, asistăm la o scindare, practic la o delimitare netă a evreilor ortodocşi de cei neologi (promaghiari, dar antigermani, gata pentru compromisuri, astfel încât să se poată afirma nestingheriţi în spaţiul regatului ungar). De altfel, autoarea volumului *Evreii din Oradea* confirmă faptul că ruptura este efectivă în anul 1870, rezultând trei comu-

nități distincte: neologii, ortodocşii, precum şi o grupare intitulată Status-quo-ante, oscilantă între primele două şi dorind restaurarea situației de dinainte de scindare, ceea ce s-a dovedit a fi imposibil

Ceea ce urmează să se întâmple la Oradea, după 1870, este straniu, dar cât se poate de spectaculos. Randolph L. Braham numeşte acest interstițiu temporal, de până la 1914, „epoca de aur", extinzând-o la spațiul integral al Ungariei. Rolul evreilor în tot ce s-a făcut, în ordine culturală, în privința edificiilor urbane sau a serviciilor, industriei şi comerțului a fost considerabil, iar la Oradea, în ce ne priveşte credem că a fost hotărâtor. Totul a fost posibil printr-o concesie a aristocrației maghiare pliată pe o disponibilitate a elitelor evreieşti: „Clasele conducătoare – nobilimea şi aristocrația conservatoare – au adoptat o atitudine tolerantă față de evrei. Ele erau motivate nu doar de factori de ordin economic, ci şi de dorința de a-şi perpetua rolul politic dominant, pe care îl deținеau într-un imperiu multinațional în care comunitatea maghiară constituia o minoritate"(Randolph L. Braham). Miza era una subtilă, subliniază profesorul american născut la Bucureşti şi crescut la Dej, câtă vreme evreii formau singura comunitate etnică din *K. und K.* ce nu avea de formulat revendicări teritoriale, fie pentru a proclama un stat, fie pentru a se ataşa unuia gata constituit. În plus, procesul de asimilare s-a dovedit a nu fi unul silnic, ci considerat o binefacere, după cum menționează Braham: evreii „au acceptat cu înflăcărare procesul de maghiarizare, optând nu doar pentru schimbarea numelor, ci şi pentru implicarea activă în procesul de modernizare economică şi maghiarizare culturală a zonelor poliglote din Regatul Maghiar care erau locuite de alte minorități".

Fenomenul a fost invers decât în cazul românilor. Percepuți ca un pericol pentru națiunea maghiară, din cauza majorității româneşti a Transilvaniei, precum şi din cauza unui proces accelerat de emancipare socială, culturală şi economică, aceştia erau priviți cu tot mai multă ostilitate. De altfel, românii s-au opus cu îndârjire politicii de asimilare etnică şi celei de maghiarizare a numelor, nedorind defel să practice acel tip de patriotism pe care îl invocă profesorul Braham, şi pe care evreii l-au adoptat în mod „fervent", trăind „un sentiment din ce în ce mai puternic de apartenență la statul maghiar".

Tot ceea ce consideră istoricul american că este specific pentru Ungaria, în chestiunea asimilării şi ascensiunii evreilor, se verifică în cazul comunității iudaice orădene. Are loc, practic, un fenomen de *des-centrare* urmat de unul de *re-centrare etnică* la o scară semnificativă. Aproape un sfert dintre evreii orădeni au fost neologi, în contextul în care se înregistrează o creştere semnificativă a populației urbei, ponderea procentuală a

acestora tinzând spre o treime din populația totală, în momentul deportării (1870 – 6.438 izraeliți; 1880 – 8.186; 1890 – 10.115; 1900 – 12.111; 1910 – 15.040; 1929 – 9 mii neologi, plus 25 mii evrei ortodocşi), date oferite de Téreza Mózes, în volumul menționat. Populația întreagă a orașului a crescut de la aproape 29 de mii în anul 1870, la peste 61 de mii în anul 1910, ceea ce poate fi un indiciu cu privire la transformările edilitare, spirituale şi economice. Cât priveşte re-centrarea etnică a izraeliților, într-un procent semnificativ, acest fapt presupune un fenomen mai rar întâlnit – migrarea unor grupuri dinspre o anumită identitate etnică spre o alta, cu tot ce presupune asta (o altă limbă, o altă mentalitate, un alt set de valori, comportamente şi bunuri simbolice asumate), astfel încât se poate afirma cu temei că evreii neologi erau, deopotrivă, maghiari. Dubla identitate nu era însă una echilibrată, în sensul precis în care componenta maghiară a noii identități eclipsa identitatea abandonată. Reacțiile evreilor ortodocşi nu s-au lăsat aşteptate, dar asimilarea a continuat în ciuda regulilor şi preceptelor invocate, ca tradiție şi dogmă. „Demonul" modernității, ca spirit conturbat, nu mai putea fi anihilat, nici măcar potolit. Psihologic şi atitudinal, putem consemna empatia evreilor față de maghiari într-o măsură atât de mare încât antrena uitarea de sine, contrazicând oarecum de rău augur Psalmul lui David (137): „Dacă te voi uita, Ierusalime, să-şi uite dreapta mea destoinicia ei".

Propriul destin se vedea obturat în favoarea unui proiect în care străinul era substituit ca model, ca matrice generativă. Şi din acest punct de vedere consemnăm opoziția dintre strategia comunității româneşti din Oradea, față de aceea adoptată de evrei, în special de neologi. Astfel, semnificativă este reacția la maghiarizare, coordonată prin filialele *Asociației Centrale de Maghiarizare a Numelor* (constituită la Budapesta, în anul 1893) şi urmărită operațional prin modul cum erau aplicate instrucțiunile prevăzute într-o broşură cu titlul *Cum să maghiarizăm numele de familie*. Evreii orădeni au îmbrățişat ideea maghiarizării numelor, mai ales că cerința se adresa mai acut funcționarilor publici, meseriaşilor, comercianților, preoților şi cadrelor didactice. Ziarele vremii consemnau „cu satisfacție patriotică" izbânda înregistrată în rândul muncitorilor de la căile ferate, unde încă din martie 1898 s-a raportat încheierea maghiarizării numelor de familie (a se vedea *Istoria oraşului Oradea*, ediția a II-a, editura Arca, Oradea, 2007, p. 261). Re-centrarea etnică putea fi, aşadar, pe drept cuvânt calificată drept „fervent sentiment patriotic", ba chiar o pornire spre fanatism, cu deplină acoperire în faptele şi comportamentele unei perioade de timp în care, la scara Europei, asistam la un ireversibil proces de masificare (urbanizare, industrializare, pierderea tradițiilor, acut sentiment de

înstrăinare a indivizilor „amețiți" de oferta noilor ideologii totalitare). După ce secole la rând au stat de-o parte, evreii își vor licita cartea, adoptând o cu totul altă perspectivă a raporturilor cu mediul social, instituții și forțe ce administrau puterea.

Asimilarea evreilor din a doua jumătate a secolului XIX și primele decenii din secolul al XX-lea a lăsat la Oradea urme de neșters. Orașul însuși are încă, asemenea unui veșmânt prețios, patina „epocii de aur". În primul rând arhitectura este un martor tăcut și fabulos al vremurilor de-atunci. Emanciparea evreilor orădeni a însemnat însă mult mai mult. Practic, întreaga viață urbană a fost supusă unor transformări complexe, generate de noul ritm al dezvoltării orașului, ca și când ecuația dezvoltării ar fi cuprins în mod brusc și benefic o forță propulsoare ce-și dovedea energia, perseverența și valoarea. Evreii au fost cei care au provocat, ca să folosesc o parafrază notorie, „schimbarea la față a Oradiei". Totul a fost posibil prin punerea în valoare a potențialului economic. O serie întreagă de întreprinderi industriale încep să producă, având în spate, ca finanțatori, ca antreprenori ori ca manageri vârfuri ale comunității evreiești. Mulți se îmbogățesc, bugetul urbei se mărește astfel încât sunt posibile proiecte edilitare îndrăznețe, modernizarea sau înființarea unor servicii publice, creșterea standardului vieții, înflorirea culturii și prosperarea comerțului, într-o așezare umană tolerantă, în care evreul este admis în cercurile selecte ale protipendadei politice, artistice sau mondene. Finalul secolului XIX găsește Oradea aliniată la marile orașe ale Imperiului, racordată la módele și rafinamentele Vienei ori Budapestei, dar, mai important decât atât, cu drept de a spera și de a plănui un viitor și mai îndrăzneț. Ura, violențele rasiale, psihoza omorurilor rituale, ori tâlcul sulfuros din Protocoalele înțelepților Sionului nu păreau să constituie primejdii ori obsesii reziduale menite să nască nevroze colective.

Există numeroase mărturii care consemnează avântul epocii, dar în același timp și meritul evreilor. Scriitorul și publicistul Nagy Márton consideră că evreii, „cu capacitatea lor de a vedea în viitor, au creat comerțul nostru și au fundamentat măreția Oradei de azi, înflorirea ei". La rândul său, Ady Endre, într-o discuție consemnată de interlocutorul său, Nagy Endre, spune despre Oradea, urbea în care a lucrat ca ziarist, a scris și a iubit fără prejudecăți: „Era multă dospeală în această urbe. Cu toate că ulicioarele sale erau prăpădit pietruite, iar casele, mici ca ale unui târg, toate acestea au făcut, totuși, din acest oraș un adevărat Paris pe malul Peței... Dospeala a ieșit din coș. Evreii din Oradea au înălțat orașul din starea sa provincială". Dar poate cea mai avizată părere este aceea a unuia dintre arhivarii Oradiei, prin meritul căruia multe lucruri petrecute și numeroase personaje din istoria locului nu s-au pierdut – Lakos Lajos: „Istoria

stabilirii evreilor în Oradea, dezvoltarea treptată (...) simțul şi sufletul lor față de cultură, comerț şi industrie îl văd şi îl ştiu din experiența mea de câteva decenii (...). [Evreii] au fost părtaşi în ridicarea oraşului Oradea la rang de emporiu între oraşele din provincie, la ridicarea lui în rândul localităților invidiate de toată lumea".

Destinul modern al oraşului înseamnă o pleiadă de investitori care a dus faima unei aşezări de la marginea Imperiului ce până la mijlocul secolului XIX era recunoscută, eventual, pentru calitatea vinurilor sale (din nefericire, faima vinurilor orădene va păli definitiv după 1890, când culturile au fost atacate de filoxeră) şi pentru târgurile ce adunau meşteşugari şi comercianți din întreaga Europă Centrală. Târgul devenise oraş în toată regula, atelierele se transformaseră în fabrici. Metamorfoza părea să fie lucrarea unui... Golem! Evrei pricepuți investesc în industrii profitabile: moara cu valțuri „Emilia", moara „Adria" ori cele din Diosig sau Valea lui Mihai, fabrica de spirt, drojdie, rom, lichior şi chimicale, tipografii, fabrici de încălțăminte, de var, materiale de construcții, cea de frânghii şi plase industriale, dar şi fabrica de săpunuri sunt doar câteva dintre mărcile care, inventate şi conduse de evrei, vor prospera, producând mărfuri pentru piața locală, dar şi pentru doritori din lumea largă. Nume precum Weinberger, Ausfricht, Moskovits, Weisz, Weiszenberger, Schwartz, Sonnenfeld, Weiszlovits, Lederer, Kallman s-au impus în primul rând datorită unei strategii care ține intim chiar de spiritul iudaic. Téreza Mózes dezvăluie secretul: „devenise aproape o obligație pentru fiecare meseriaş să-şi trimită fiii în străinătate pentru însuşirea tainelor celor mai ascunse ale meseriei. Acest lucru era posibil şi pentru că aceştia cunoşteau limba germană sau idiş". Doar aşa a fost posibilă, la Oradea, aducerea tehnologiilor de ultimă oră şi utilizarea lor pentru a realiza mărfuri vandabile, căutate şi prețuite. Hala Comercială, inaugurată în 1869, a fost tot opera unui evreu, Reismann Mór, cel care se va implica apoi în edificarea Camerei de Comerț şi Industrie şi în deschiderea filialei orădene a Băncii austro-ungare. Cât priveşte instituțiile bancare şi de credit, precum şi depozitele de bunuri ori magazinele ce practicau comerțul cu amănuntul, evreii nu aveau o concurență demnă de luat în seamă.

Ascensiunea comunității israelite spre protipendada politică şi spirituală a urbei a fost favorizată nu doar de capitalul financiar pe care reuşeau deja să-l utilizeze pentru dezvoltarea şi consolidarea afacerilor, ci şi prin noua anvergură a Oradiei. Din acest punct de vedere, sunt importante două chestiuni. Prima ține de introducerea unor utilități şi servicii publice care au avut darul să ridice standardul urban şi să-l sincronizeze cu oraşe din Centrul şi Apusul Europei: construirea liniilor ferate care au legat Oradea de Budapesta şi Cluj, introducerea curentului electric, telefonia (prima centrală telefonică, inaugurată la 28 februarie 1888 şi având 18 abonați, a fost rezultatul strădaniilor depuse de Roth

János), punerea la punct a serviciilor de siguranță publică, construirea şi darea în exploatare a primelor garnituri şi linii de tramvai (1906). În al doilea rând, este vorba de redesenarea imaginii urbei, prin amenajări urbanistisce (parcuri, malurile Crişului Repede, spații de agrement) şi de investiții imobiliare semnificative. Arhitecții sau constructorii evrei sunt şi de această dată implicați în proiectarea, ridicarea, iar marii investitori economici, comerciali şi bancari în finanțarea edificiilor. Zona centrală a oraşului cunoaşte o intensă febră a proiectelor dintre cele mai diverse. Este clădită Gara Mare, apoi Academia de Drept şi Gimnaziul Premonstratens, Palatul Poştelor, Primăria, Teatrul, mai multe hoteluri (Parc, Pannonia, Crişul Repede, Széchényi, restaurante, băi publice, cafenele, biserici, sinagogi, şcoli, sediul Episcopiei Greco-Catolice, precum şi palate numite după proprietarii care au comandat construcțiile şi care fac parte, aproape în totalitate, din mediul iudaic extrem de bogat (bancheri, industriaşi, comercianți): Ullmann, Stern, Adorján, Füchsl, Deutsch, Vágó. Nu trebuiesc uitate Casa Poynar (o familie nobilă, cu origini macedo-române, casa fiind proiectată de arhitectul Sztarill), Palatul Apollo, Palatul Emke sau Darvas la Roch, pentru a lăsa la urmă poate ansamblul de arhitectură care constituie vârful, prin amploare şi rafinament stilistic – Palatul Vulturul Negru, construit între anii 1907-1909, după concepția arhitecților Komor Marcell şi Jakab Deszö. Şi de această dată, o anumită particularitate a spiritului iudaic a constituit premisa sau antecedentul, acel prealabil din care s-a născut apoi proiectul şi, în final, construcția. Elias Canetti consideră, în *Masele şi puterea*, că ceea ce defineşte în esența sa ultimă evreitatea este celebra *ieşire din Egipt*, respectiv cei 40 de ani trăiți în pustie, pe drumul călăuzit de Moise spre Pământul Făgăduinței, drum care constituie de fapt transformarea unui trib în „poporul ales". Căutarea, a fi pe cale, a învăța, a te transforma din mers, a fi mereu tu însuți dar în ipostaza de etern pelegrin în vederea cercetării cu privire la cum şi ce este altceva-ul, iată ce a născut Palatul Vulturul Negru. Adorján Emil şi Kurländer Ede întreprind o călătorie de documentare, în vederea construirii la Oradea a unui ansamblu arhitectonic monumental. Vizitează Parisul, Berlinul, Londra, SUA şi Milano, iar când se întorc lansează un concurs pentru proiectul viitoarei construcții (modelul ales fiind Galeria Victor Emmanuel). A câştigat tandemul Komor-Jakab, iar în doi ani de zile splendoarea în stil secession, foarte la modă în epocă, a fost inaugurată.

„Epoca de aur" (1870-1914) a fost pentru Oradea ceea ce a constituit pentru lumea artistică pariziană *la belle époque*, având drept repere glorioase localul Maxim şi mişcarea impresionistă, în pictură. Ce contribuție au evreii la atingerea acestor culmi? Una imensă şi decisivă: au investit banii, au pus la bătaie geniul unor oameni care s-au remarcat în industrie, comerț, servicii, au „livrat" medici, dascăli, avocați, artişti, ziarişti, arhitecți, oameni cu viziune, dar

mai ales cu vocaţie pentru insaţiabila poftă de grandoare şi superlative a modernităţii. Conform Térezei Mózes, începutul veacului al XX-lea găsea în plină activitate, la Oradea: 29 cadre didactice, 48 de medici, 6 farmacişti, 58 de avocaţi, 23 funcţionari publici, 500 funcţionari particulari, 10 proprietari de tipografii şi 8 ziarişti - toţi izraeliţi.

Evreii au creat Oradea de care au avut nevoie, pe care au gândit-o şi la care visau în fiecare noapte. În acelaşi timp, au creat Oradea după chipul şi asemănarea locurilor pe care le-au vizitat pentru a le putea duce cu ei acasă. Oradea „epocii de aur" este un oraş imaginar, dar care a avut răgazul, mijloacele şi norocul să devină realitate prin voinţa unor oameni care şi-au negociat tradiţiile imemoriale în schimbul unei lumi tangibile. Ceea ce s-a petrecut la Oradea nu este, fireşte, singular, ci sincron cu efectele emancipării evreilor în Apus şi mai cu seamă în America: „evreimea americană împrumutase tonul iluminismului iudaic de factură germană: liberal, optimist, sobru, raţional, patriotic, neostentativ şi extrem de cuviincios. (...) Reforma era modul prin care iudaismul avea şansele cele mai mari să-i facă pe evrei să ajungă oamenii de afaceri prosperi, care începeau de-acum să se evidenţieze ca figuri importante pe scena americană" (Paul Johnson, *O istorie a evreilor*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2003, p. 293). Fenomenul asimilaţionist (sau chiar ultraasimilaţionist) a condus la apariţia unei „etnii" noi, cea a *evreilor neevrei*. Dar a fost, probabil, o pierdere antecalculată sau colaterală.

La Oradea, „topirea" unor evrei în masa naţiunii maghiare nu este deloc o surpriză. Cei mai mulţi repudiau sionismul şi considerau urbea o Arcadie la care strămoşii lor nici măcar nu putuseră spera. Elitele maghiare şi cele evreieşti fuzionaseră. Se simţeau bine împreună, fie că era vorba de frăţia în cadrul lojei masonice „Regele Ladislau", care şi-a aprins luminile în anul 1876, având drept maestru venerabil un evreu, fie grupul sau societatea culturală „Holnap". Cât priveşte reputata mişcare culturală, reprezentantul cel mai de seamă al ei a fost Ady Endre, poet şi gazetar care a trăit la Oradea între anii 1900-1904, membru al redacţiilor *Szabadság* şi *Nagyváradi Napló*. S-a îndrăgostit de Brüll Adél, o evreică frumoasă care-i va fi muză sub numele de Léda. „Holnap" a avut în rândurile sale selecte pe evreii Emőnd Tamás, Miklós Jutka, Balász Péter, Bauer Herbert, precum şi pe artistul plastic Tibor Ernő, mort în Holocaust. Sindrofiile de la Restaurantul „Arborele verde", aerul boem al cafenelelor *Royal* sau *Emke*, dar şi escapadele sub pecetea discreţiei la casa de raport „Pisica albastră", pentru a se bucura de „foloasele nemărginite ale ruşinii", cum ar spune Hans Castorp, eroul din *Muntele vrăjit*, promenadele vesperale pe *Corso*, au fost tot atâtea contexte în care evreii şi maghiarii au fraternizat în numele idealurilor naţionale propovăduite de Kossuth Lajos şi reiterate apoi de politicienii Monarhiei bicefale. După ce administraţia românească se instalează la Oradea,

ca urmare a dezintegrării Imperiului, la finele primului război mondial, evreitatea locală va continua să nutrească aceleaşi sentimente patriotice faţă de naţiunea care i-a înlesnit emanciparea, ascensiunea şi succesul, graţie unui enorm fenomen de seducţie. Nu e de mirare, căci naţionalismul ieşise din stază şi creştea furibund. Josy Eisenberg sesiza faptul că sentimentul patriotic în cauză este caracteristic, fiind „expresia unui remarcabil ataşament, continuatorul ataşamentului pe care l-au manifestat evreii faţă de idealul reîntoarcerii în Ţara Sfântă. Emanciparea devine astfel un mesianism împlinit". Pasul spre şovinism nu e mare. De altfel, perioada interbelică indică o anume fobie a comunităţilor de evrei din Transilvania faţă de români, precum şi o latenţă sau chiar o recurenţă a simpatiilor antebelice. Două exemple pot edifica pe de-a-ntregul.

Gazeta de Vest, cotidian orădean de limbă română, consemna, chiar în prima zi a anului 1931, potrivit lui Corneliu Crăciun (*Viaţa cotidiană din Oradea interbelică*) faptul că la recensământul efectuat în lunile anterioare, Emil Weiszlovits, proprietarul Hotelului Parc şi om de afaceri prosper „a completat formularul în limba maghiară şi s-a declarat de neam ungur şi de religie mozaică, iar la ocupaţie spune că e şomer (dar a uitat să scrie şomer milionar)". Reacţia acestuia nu este deloc greu de înţeles, după evenimentele petrecute în 5-6 decembrie 1927, cu ocazia desfăşurării la Oradea a congresului studenţilor români, mulţi dintre ei adepţi ai dreptei naţionaliste, Weiszlovits fiind victima unui atac ce i-a provocat răni grave.

Al doilea exemplu se constituie, de fapt, într-o întâmplare cu final fericit, istorisită de George Nichita Farcu într-un volum aniversar, *Douăzeci de ani dela Unire*, vol. I, Oradea, 1938, semnat de Tiron Albani, ziarist la *Tribuna*, iar mai apoi la cotidianul *Gazeta de Vest*. Totul a început în august 1916, la intrarea României în război, alături de Antanta. Într-un anumit context, mai mulţi preoţi uniaţi din zona Haţegului au fost arestaţi, urcaţi în tren şi deportaţi, urmând să fie internaţi într-un lagăr din inima Ungariei. În gara din Arad, în timp ce trenul staţiona, un deţinut, părintele Leon Manu, starețul mănăstirii Prislop, reuşeşte să evadeze, profitând de întunericul nopţii. În ziua ce a urmat, arestaţii s-au pomenit cu dese manifestaţii de ură împotriva lor din partea civililor, printre care şi un ins „cu barbă şi cu pălărie cu borduri largi, care la înfăţişare semăna cu un preot român", dar care, de fapt, era un tânăr evreu comerciant, Ignatz Klein. Pe loc, Farcu are ideea de a acoperi fuga tovarăşului său, alertând jandarmii însoţitori că unul din grup se află pe peron, cu intenţia să evadeze. Astfel, cu toate protestele sale, Ignatz Klein ajunge să fie umflat şi dus, împreună cu ceilalţi, la Budapesta, apoi lângă Lacul Fertő, pentru ca în cele din urmă să nimerească într-un lagăr din Sopron. Puşi în faţa unei situaţii limită, adică sub riscul ca aşa-zisul preot să fie executat, deţinuţii români recunosc adevărul, sub promisiunea prefectului de Sopron că nu vor fi pedepsiţi. Ignatz părăseşte

lagărul viu şi nevătămat, ba chiar pricopsindu-se, în lunile petrecute în grupul preoţesc, cu o cât de cât fluentă limbă românească. După Unire, George Nichita Farcu l-a întâlnit pe comerciantul evreu la Cluj. Nu doar că Ignatz nu-i purta sâmbetele pentru cele îndurate ca deportat, ci chiar s-a oferit să-l omenească. Totul s-a lămurit în momentul în care i-a arătat o hârtie pe care scria – „Deţinut şi internat pentru sentimente naţionale româneşti". Îi fusese înmânată de către autorităţile maghiare în momentul punerii în libertate. În baza respectivului document, Ignatz Klein fusese numit, de către Generalul Traian Moşoiu, furnizor al Armatei Române!

Evreii orădeni nu au avut nici pe departe soarta fericită a eroului din povestirea relatată. Încet-încet, o ameninţare cumplită i-a asediat şi le-a curmat orice şansă. Epoca de aur s-a terminat şi ceea ce părea a fi un coşmar s-a năpustit asupra unei comunităţi lipsită de apărare, ba chiar hipnotizată de iluzia că aşa ceva nu i se poate întâmpla. Dictatul de la Viena, legile rasiale, ghetoul şi apoi deportarea - totul s-a petrecut ca într-un film absurd, în care Răul s-a instalat şi şi-a construit metastaza. În ultimele zile ale lunii mai şi primele din iunie 1944, ghetoul orădean a fost golit. Peste 27 de mii de suflete porneau spre Auschwitz, încărcate în vagoane pentru vite. Un astfel de suflet are numele unei tinere – Simon Magda. Născută la Satu-Mare, în 1908, a lucrat în redacţia *Nagyváradi Napló* şi a scris articole despre Ady, a cărui poezie o preţuia aproape mistic (întâmplarea face ca în clipa în care Simon Magda intră în redacţia cotidianului *Nagyváradi Napló*, a cărui redactor-şef era un evreu, Fehér Dezső, să i se ofere ca loc de muncă biroul la care lucrase Ady Endre, înainte de a pleca la Paris, vrăjit de Léda). Abia ajunsă la Auschwitz, conform mărturiei terifiante din cartea *Pe marea bandă rulantă*, după ce scapă de trierea de pe rampele morţii, bântuită fericit de poemele lui Ady, Simon Magda închide ochii, sperând într-un miracol: „Oare nu-i totul numai un coşmar? Poate că peste puţin timp o să mă trezesc".

În cele din urmă, Talmudul nu amăgeşte - măslinele au fost zdrobite. E ca într-un joc sinistru, făcut necesar dintr-un capriciu, anume ca parabola să se poată închide. Destinul a găsit împlinirea, iată. Nu mai contează cât de viclean şi nici cât de absurd. Atâţia şi atâţia mai caută încă răspuns la întrebarea cum de-a fost posibil. Unele uşi sunt fără cheie. „O anumită *profunzime în nedesăvârşire* îmi pare a fi semnul esenţial al modernităţii", spunea *scepticul dezlănţuit*.

Poeme

Arcadie Suceveanu

In memoriam Mamei Catrina

Tableta de diazepam

E o răscruce. Plânge
sufletul meu la această răscruce

Noaptea de acum nu seamănă
cu nici o noapte de până acum

Mut, zăvorât, beau raze perpendiculare
din cer
luna hipnotică mi se dizolvă-n pahar
amară şi otrăvitoare
ca tableta de diazepam

Doamne, vino şi Tu aici lângă mine
pe prispa şlefuită de fulgere, să bem
din vinul singurătății universale
Nimic nu-Ți mai cer, cuvintele mele
nu mai ştiu să-Ți ceară, să-Ți reproşeze
şi-apoi Tu nimănui niciodată
nu ai avut bunătatea să întorci
lumea

Apropie-Ți flacăra mâinii Tale de mine
ridică-Ți capul din piept
şi spune-mi:

Nu te-a obosit jocul de-a viața și moartea?
De ce în ecuația Ființei
ai pus și contrariul ei, Neființa?

Și încă:
pentru că s-a născut din limitele Tale
lași moartea să aibă mereu
dreptate?

Moneda de aur

Într-o dimineață
cu ceață deasă de noiembrie, 1952
Mama venea de la starea civilă
cu certificatul meu
de naștere

Într-o dimineață cu ceață deasă
de noiembrie, 2012
vin eu, fiul ei, de la starea civilă
cu certificatul ei
de deces

Mama îmi aducea începutul
eu îi aduc rezumatul

Mama îmi purta flacăra
eu îi port cenușa

Mama îmi aducea Siretul cu zeitățile luncii
eu îi aduc Styxul de sulf și pucioasă

De la punctul acela eu începeam să fiu
de la limita aceasta
ea începe să nu mai fie

Între noi doi stă cerul ca o plombagină

Ce ușor

sare soarele dintr-un cer(c) în altul
descoperindu-şi ambele feţe deodată
ca o monedă de aur
la rişcă

Groparul Florea

Groparul Florea se arată mândru
de groapa pe care a săpat-o
adâncă şi dreaptă
„N-ai dat de tata?”,
întreabă sora hamletian

Umbra rămâne afară
umbra nu ţi-o poţi lua cu tine
Îngerul tău o va împături
în patru, în opt, şi o va depune
la depozitul de umbre

Satul tău de altădată s-a mutat
sub iarbă şi se numeşte acum
satul celălalt
– singura unitate teritorială
care în acelaşi timp există
şi nu există sau, mai exact,
există deodată în două lumi,
ca flacăra şi cenuşa aceluiaşi
foc

Ai terminat de murit, Mamă,
de-acum nu mai
mori

Între noi, cerul se face de sticlă

Între noi
cerul se face linie de demarcaţie
dincolo de care se află
Palatul administrativ al lui Dumnezeu
unde ai fost invitată să locuieşti

Îngerul de protocol

Te-am însoțit cu gândul până departe
te-am ținut strâns de mână până acolo unde
mi-a răsărit în față râul acela indefinit
dincolo de care te aşteptau ai tăi
plini de iubire

Dintr-odată stelele
au început să se regrupeze altfel
în ordine inversă
vântul s-a lichefiat comprimându-se
şi brusc mi-am simțit mâna smulsă din umăr
de gravitația unei alte lumi

Pe nesimțite, sângele meu s-a retras din tine
rămânând cu o margine în afară

De undeva a apărut Îngerul negru
cu un registru sub braț
Îngerul acela de protocol
şi ți-a înmânat cifrul vieții de dincolo

Mamă bună, ți-am zis, acum te las
aici e ultima treaptă
a materiei

Rămâi în seama Îngerului. Urmează-l
cu încredere

Şi ține pasul cu iarba şi roua

Text şi absenţă

Motto:
„Desprins de tine, de mâine voi fi numai eu,
Faţă în faţă cu moartea, cu Dumnezeu”

Dumnezeu, care a cuprins lumea
într-o singură propoziţie
scrie acum la viaţa mea,
aplecat asupra unui text viu, infinitezimal
ce miroase a piatră însorită şi ploaie
a foc, a lacrimă şi cenuşă

Sub mâna Sa absolută
fiinţa mea e o înşiruire de furnici
caligrafiate de soarele primăverii

Într-o perfectă desăvârşire
carnea şi gândurile se adună, se întreţes
nervii subţiri se leagă-n silabe cu oasele
parcă ieşiţi – *paca-paca, paca-paca* – din maşina
de cusut Singer, cea din podul
copilăriei

Zilele mele nu seamănă cu zilele nimănui
nopţile mele înghesuite una în alta
au stilul lor
inconfundabil

La capătul propoziţiei voi fi altcineva
decât cel de la naştere?

Sau Dumnezeu mă va abandona
plictisit, în neantul paginii
fără să mai explice dacă a pus în textul acesta
vreun sens
fără a mai lăsa măcar să se înţeleagă
dacă există, între text şi absenţă,
vreo legătură...

Palimpsest cu hieroglife sonore

Undeva în fundul grădinii stă ascuns
Palimpsestul cu hieroglife sonore

Suflete asprit, vino să descifrăm
cuiburi de rândunici, morişti de lemn
propoziții crescute cu iarbă

Vom răzui strat după strat
semnificație după semnificație
vom săpa pe sub vechi civilizații de furnici
printre vocabule de brusture şi romaniță
până când – ala-bala-portocala –
vom da de nişte zile vesele
cu crâmpeie de soare şi vânt
în care o vom descoperi pe Mama, tânără,
alegându-şi culorile pentru lăicere
Printre umbre calde şi glasuri semantice
îl vom zări şi pe Tata
ascuțind pe cureaua moştenită de la bunicul
briciul adus din război
ori bătând cuie-n gard ca ne nişte
diamante strălucitoare
În sfârşit, îl vom regăsi şi pe băiatul auriu
alergându-şi imaginea developată
în ochiul vacii
pe mirişte

Vino, suflete –
în una din litere doarme Dumnezeu
lipsit de memorie

Doar aici, între scoarțele lui verzi, eşti copil
şi frica de moarte e încă
departe

(poemele fac parte din volumul
aflat în curs de apariție *Ferestre stinse de îngeri*)

Ana Kalianko

vitrina

ea în vitrină
pictată cu picături
de rouă incandescente
pe tot corpul
cu sfârcurile întărite
fără păr pubian

cu brațele întinse orizontal
din fiecare deget
cu unghiile atent îngrijite
îi picura sângele încetişor
fiecare picătură având culoare diferită

neclintită între tablourile pictorilor celebri
îl privea prin sticla curată a vitrinei

el pe un trotuar pavat cu oasele eroilor
discuta cu cineva
cu o voce plăcută
soluționarea problemelor grave ale omenirii
problemele
care ucid visele copiilor
violența
nedreptatea
corupția...

ea privea
în loc să fie admirată
el vorbea ...

două lumi complet diferite

două lumi
care s-ar fi contopit
dacă n-ar fi existat sticlă aceea nenorocită

poate era nevoie de un glonț
care ar fi spart-o
ar fi perforat frumoasa pictată
ar fi trecut prin tablouri
şi apoi glonțul ar fi murit

poate era nevoie numai
de un porumbel alb
în agonie

liftul

pregătită să mă lupt cu gravitația
şi să mă conving
dacă între acele o sută de etaje
şi nouăsprezece camere
pe care nu le-am numărat
o să simt
erupția valorilor de neprețuit

valori care există
între secret şi iubire
între abstinență şi dorință...

am încuiat uşa
şi am topit cheia în palmă
care s-a prelins printre degete
ca o ciocolată

prin liftul
de o transparență perfectă
mi-am filtrat gândurile
mi-am reamintit
fiecare cuvânt spus
pe tot parcursul vieții mele

te-am zărit jos în întuneric
pentru că fulgi de nea în cădere
se aprindeau în scântei
şi apoi se opreau în aer
să te lumineze
până se stingeau încetişor

împărțeai liniştit pâinea
în vitralii
şi vrăbiuțele mâncau firimiturile
transformându-se în păuni
cu coada desfăcută

urcam deja clandestin
peste o sută de etaje
spaima era seducătoare
şi liftul a început să fie inundat cu vin

iar eu îl beam
ca să nu mă înec...

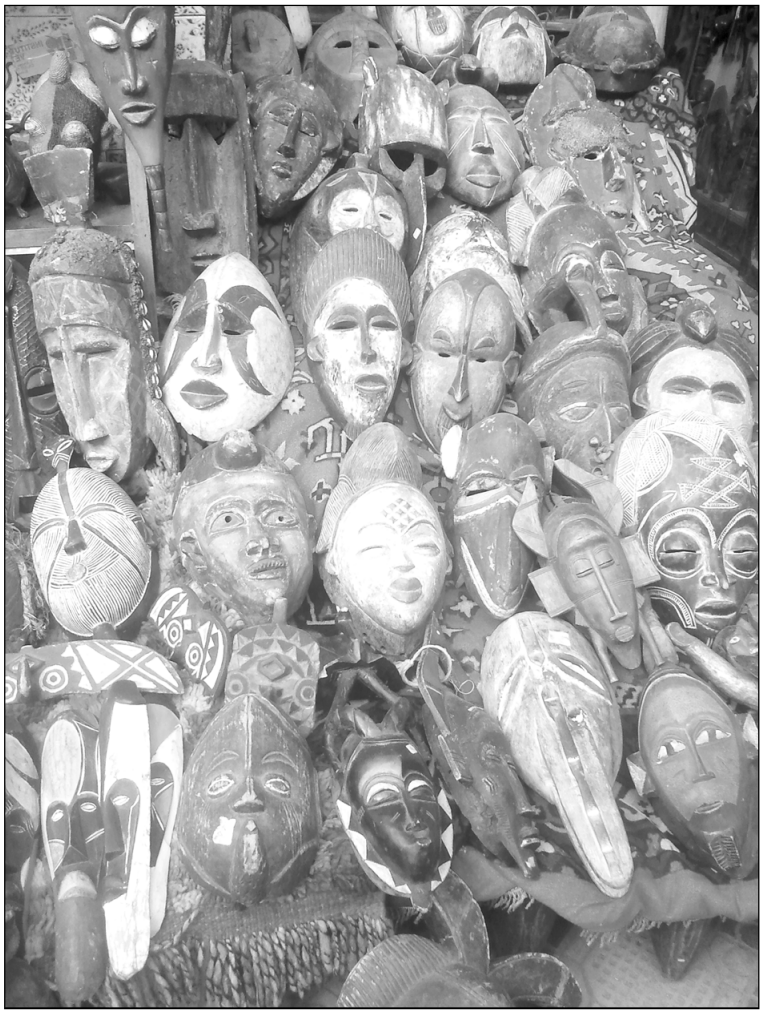

Transcendență

Poeme

Şerban Chelariu

să ne dragoste

să ne dragoste
şi vis
toate
să ne
ce-am promis

dor să ne
din drag
un rai
cu grădini
pieţi
şi tramvai

să ne plonjon
şi abis
cărnii
vieţii
circumscris
să ne-mbraţe
amândoi
unu
retopim
din doi

zare
să ne

fără gard
stele
galaxii ce ard

să ne caldă
coaptă pâine
plămădim
azi-ul din mâine

să mă unul
să te una
drum
la braț
întotdeauna

luceferi
cu sunt și ești
meleaguri împărătești
să ne fim
cu hoinărind
ceruri
cer
când reaprind
dincolo
prin mai departe
peste țărmul
viațămoarte

am ajuns mai bătrân

am ajuns mai bătrân
decât tata

și
am ajuns chiar
și bunic

bunic
în carne și oase

tata
nu a ajuns niciodată
în carne şi oase
bunic

cine a spus că săgeata secundei
ne trage prin arcul cu menghini
rotițe şi pârghii-ncordate
numai spre sensul unic

bunic am ajuns

în carne şi oase

ca tata

căci tata
vă spun
a ajuns înainte de mine
bunic

bunic
şi apoi străbunic

împreună cu mama

amândoi au ajuns

dar nu în carne şi oase

bunici
străbunici
precum au ajuns
sufletele tuturor părinților
înainte de vreme
spre moarte atrase
din viața prin carne cu sânge şi oase

bunici
străbunici

şi tot aşa mai departe

cine a spus că moartea
de viață
etern ne desparte

au ajuns
toți au ajuns
bunici
străbunici
odată ca niciodată
din totdeauna
până-n
cu mult mai departe

au ajuns
cu toți au ajuns
aşa cum şi noi
vom ajunge să fim

şalom
aleluia
amin
alehim

la câteva zile

la câteva zile
după furtună
a trecut peste noi
nepoftită
o săptămână cu iarna-n
rucsaci

pomii s-au dezgolit brusc

n-au mai rămas decât frunzele
crăcilor rupte
atârnând ici şi colo

prin câțiva
doar
loviți de furtună
copaci

moarte înainte de vreme
n-au mai putut să se desprindă
să cadă
să zboare
spre pământul pământ
curat
primitor

nu pământul călcat
de furtună
acum
zloată-n picioare

am fost
toți am fost
cândva
din stejarul etern
rupți de o altă
neaşteptată furtună
poreclită *big bang*

şi de atunci
ne atrage mereu
ceva
înapoi
odată cu crăcile rupte
pline de frunze uscate
spânzurate de brațele goale
ale copacilor goi

Toma Grigorie

Persona poetului Nicolae Coande

Nicolae Coande

Nicolae Coande, recunoscut ca unul dintre cei mai originali poeți contemporani, închizători de serie optzecistă, „cristalizează teme şi motive lirice de regăsit în toată poezia acestora, de la Mircea Cărtărescu, Marta Petreu şi Ion Mureşan până la Ioan Es. Pop", aşa cum glosează Ioan Holban, dar dincolo de aceste liante comune îl despart de aceştia, într-o anume măsură, vigurozitatea şi rugozitatea exprimării, tensiunea şi dramatismul insurgenței poetice, de neegalat.

Aproximat alegoric ca *fulb,* în definiția proprie: „Un fulb este un poet mort prin oasele lui cîntă vântul (cînți tu) / dar poeți si prostituate poți avea pe bani oricînd.../ Chiar dacă eu ştiu – *de s-ar cufunda dorințele si lumea toată / un poem ar pluti auriu...* (*Sînge de fulb*), mai mereu dezabuzat, însă nelipsit de o anume încredere în perenitatea poeziei, a artei literaturii, ajunge acum la vârsta maturității depline la instituirea *personei* sale inimitabile.

După ce şi-a însumat creația poetică în prima antologie, *VorbaIago* (2012), (cuprinzând volumele: *În margine* (1995), *fundătura homer* (2002), *Vînt, tutun şi alcool* (2008), *Femeia despre care scriu* (2010), Nicolae Coande încredințează tiparului în anul imediat următor o a doua antologie, (*Persona*, Editura Măiastra, Târgu Jiu, 2013), în care include cele două volume, *Fincler* (1997) şi *Folfa* (2003), lăsate pe dinafară pentru grija mărturisită față de cititor, care, posibil, nu ar fi suportat uşor elongația poemelor. Nu-i dăm dreptate, fiindcă aceste opuri *nu sunt cele mai nesemnificative* (Al. Cistelecan), fiind chiar volume importante, „dacă nu în schimbările de traiect, măcar în definirea acestui poet care îşi asumă fără vreo ezitare un anumit tip de radicalitate. Sigiliul său se află aici la temperatura cea mai înaltă." (Mircea A. Diaconu - postfațatorul Antologiei).

Nicolae Coande pune versurile din antologia *Persona*, sub egida unei axiome proprii, preluate din poemul *Certificat* (VorbaIago), pe care o transcrie drept *motto* : „ Poetul este mereu *persona* altcuiva şi nu are pretenţia că scrie în numele său. Numele iată totul. Nimic, de fapt.". În accepţiunea sa generică, poetul este deci conştient de alteritatea căreia i se subsumează, deşi eul propriu nu poate fi scos din ecuaţie. Oximoronul, *numele e totul, dar nimic, de fapt*, (reverberat în receptacolul cititorului), îl situează pe Nicolae Coande între conştiinţele superioare ale eticii modestiei, conştiente de valoarea proprie dar şi de relativitatea ei. Beneficiază de o bogată lectură asimilată lucid şi în profunzime, fără să facă mare caz de această aptitudine în creaţia sa de poet doct.

În versurile lui iconoclaste, de regulă, este direct,(undeva repugnă mărturisit metafora), tăios, frust, necruţător cu urâtul vieţii din toate cotloanele ei, pe care îl vituperează, pentru că iubeşte adevărul, în siajul celor ce se spun despre urât cum că ar fi haina adevărului. În acest demers, nu se teme de cuvintele şi expresiile dure, de imprecaţii, de limbajul colocvial şi chiar licenţios uneori. Scârba, stupoarea, furia explodează în diatribele din versurile sale extrem de sensibile, expresive şi parodice şi face ţăndări „*capetele mecanice*" , acele *tehné* goale de conţinut, *pişlirele* care *oficiază zice-se Arta,* pe *harnicii* care *mulg arta cu măiestrie şi hei-rup,* în această ţară unde *mintea e un blestem,* unde sunt şcoli, profesori pedanţi, *de gradul zero al sterilităţii* şi *scapeţi balcanici* etc, etc.

Mi-e scîrbă, m-am săturat, mi-e silă sunt expresiile constituite în laitmotive prin care poetul bun cetăţean îşi revarsă lehamitea şi dezamăgitrea faţă de o societate cavernoasă din interior în exterior, putridă până în măduva oaselor. Eul liric care poartă numele *personei* lui Nicolae Coande, asimilat unui „simplu cerşetor" în lumea lor în care refuză plata pentru intrare, „nu plătesc stau afară la porţi cu o sticlă de vin". Copleşit de mare tristeţe, refuză, de asemenea, râsetul, „nu pot să râd în secolul ăstora nici mort". Dezavuează cu toată forţa verbului său intransigent nimicnicia vremurilor trecute şi a celor prezente cu false promisiuni de democraţie şi de emulaţie civilizatoare, persistente şi în era acestor „nebuni simpatici simulanţi de profesie tema lor / e neantul", a poetului dezarmat este „moartea în viaţă este pierderea darului / este neputinţa de a surâde la vederea călăului / cu garoafă la piept" (*O meserie de dobitoc*). Când poezia, arta şi cultura sunt izgonite din societate, meseria de scriitor, de artist poate dobândi acest epitet profanator.

Arghezian şi bogzian, pentru expresivitatea şi incisivitatea pamfletului condamnator, precum şi idesârbian şi sorescian pentru exprimarea ironică şi frustă, de stirpe oltenească, Nicolae Coande se relevă ca un justiţiar

postmodern care-şi exhibă oroarea faţă de lepra ce se-ntinde ca o plagă pe trupul naţiei şi în era „post-Scîrbei cele mari", de care nu se poate elibera *never*: „eu nu m-am dezlipit de scîrbă / cu scîrba voi trăi şi de acum înainte / să creadă alţii că ţara-i mănoasă alţii să urle / ce bine-i la şes cu naiul / cu cavalul la deal / tulnicul sara pe munte / să bată alţii palma să facă gheşeftul / să spună alţii *patrie verde* / cu morţii la ferestre înflorind an de an" (*Minţile defuncte (continentele scîrbei).* Poetul îşi iubeşte ţara natală şi tocmai de aceea o admonestează cu luciditate condamnându-i pe *patrihoţii* care o jecmănesc fără scrupule, fariseic, (şi prin băi de mulţime în locurile sfinte). „Ura lui Coande e expresia exasperată a iubirii lui", conchide pe drept cuvânt Al. Cistelecan. Rechizitoriul critic este reactualizat permanent: „L-am făcut pe Dumnezeu impresarul agentul nostru electoral / bem cot la cot cu îngerii lui / scuipăm ce iubim cel mai mult" (*Generaţiei fraţilor mei chiliaşti*). Nicolae Coande îşi asumă şi această vină, iar *poemele-grenadă* devin „bombe *antipersonal"*, după aprecierea lui Ioan Holban.

Se autoflagelează de altfel perpetuu pentru vina omenirii de a se fi născut, pentru păcatul ei originar care reflectă condiţia decăderii naturii umane. În focul impenitenţei sale, al războirii sale furibunde cu strâmbătatea lumii, găseşte totuşi un dram de speranţă, cât şi puterea să invoce redempţiunea divină: „cîndva va fi ziua revelaţiei noastre, o, Doamne / lasă-ne să implorăm *Dies irae* / lasă-ne să şoptim *Kirie, eleison* / lasă-ne să ne săturăm de pelin / lasă-ne pentru ultima oară / tu care ne-ai lăsat cînd am vrut." (Idem.).

Disperarea generalizată din poemele sale atinge perpetuu note acute în aria sarcasmului, nici chiar *un amor mic cu literatura* nu constituie un paliativ al insanităţii lupului cu *gura plină de lună iarna*, una dintre măştile *personei* poetului care este pregătit ironic şi parodic chiar să scrie un roman al ratării cu condiţia să nu-l pufnească râsul ca pe un erou de roman ieftin, „ dacă limba n-ar fi o rîmă ieşită în ploaie să urle / dacă n-ar fi o ţaţă la pîndă o codoaşă cu bici / în patul unde am făcut amor mic cu literatura / dacă limba n-ar scoate limbuţa / la curea în căutarea adevărului – acel moment bleg / perfect împietrit din gura femeii." (*Amor mic cu literatura*). Resimte literatura ca pe o povară care îl apasă, pentru că u-i oferă nicio cale de a anihila perfidia vieţii. Se războieşte continuu cu sine reproşându-şi când gândul distrugerii fără voie a lumii, când gândul la renunţare pe care o consideră forţa sa: „Farmecul abia presimţit al gândului că voi distruge / şi voi fi distrus îmi dă în miezul anului fiori ironici de proză/ şi continuitate / vedenii de şaman uitat la intersecţia văzului cu limba / în concordatul de neconceput al unui zâmbet liric / cu spaima gurii împrăştiată azi pe jos" (*Prăpastia cu ochi albaştri*).

Asistăm electrizați de o artă poetică impresionantă la o persistentă autoportretizare parodică a artistului veşnic neliniştit şi neînțeles, visând la o lume ideală imposibil de aflat şi de cucerit, chiar şi în limitele ei implacabile.

Chiar dacă intertextualitatea pare a copleşi unele poeme, Nicolae Coande nu poate fi considerat un textualist *sui generis*. Se mişcă lejer şi cu măsură prin cultura asumată, simțul veridic al poeziei şi al ironiei îl sprijină să depăşească livrescul şi culturalul, de care ar putea fi acuzat: „stau în ironie ca şarpele în oul facerii / şi ironia invită la vorbă: / cu timpul voi da replici morților."(*Folfa*). Proferează pastelat un ludic amar din sfera hazului de necaz, cu „fervoare neconcesivă împinsă înspre imprecație" (Mircea A. Diaconu), în limitele unei afurisenii îndreptătoare. Verbiajul său clocotitor, mustind de sensuri profunde, uneori neologic, integrează lejer şi expresii din limbajul necenzurat al străzii, alături de noțiuni şi sintagme din sfera intelectuală înaltă cu extindere spațială şi temporală, din varii domenii ale gândirii şi simțirii universale.

În *Folfa*, parcă mai mult decât în *Fincler* se apleacă asupra sinelui de „artist incredibil, singur în viață" autopersiflându-se amar: „*Copil cu capul încă în naştere* – mă cred artist preocupat cumva / de culori care imită sângele închegat / sub limba mea umflată lumea şi-a oprit motoarele şi acum tace / sunt incredibil singur în viață." (*Prim planul m-a distrus (Portret târziu al bărbatului-paj).* Caută perpetuu esențialul din sine şi din afară, conform axiomei lui Hegel: „Die Waheit des Seins das Weswn" (Adevărul ființei este esența).

Din cele câteva poeme inedite din ciclul final, *Persona*, deducem o oarecare acalmie, alături de postfațatorul numit mai sus care conchide personal că „temperatura nu mai este aproape deloc încinsă, strigătul în pustiu şi-a pierdut din intensitate", la care putem adăuga motivația sastisirii de inutilitatea luptei, a saturației de propria scârbă într-o societate alienată, de răzvrătirile proferate în van, de *scrisul pe nisip*, în sensul acceptării destinului, a unei *metanoia* poate chiar şi în sens religios.

Lecturi după lecturi

Ioan F. Pop

Marea amiază a gîndirii filosofice

Vasile Muscă
Marea amiază, Studii şi eseuri despre Nietzsche,
Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2014

Istoric al filosofiei cu lungi stagii de serviciu, profesorul universitar Vasile Muscă ne propune un răgaz meditativ consacrat, de această dată, insolitei filosofii a lui F. Nietzsche (*Marea amiază, Studii şi eseuri despre Nietzsche,* Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2014). Într-un demers analitic, dar şi cu tentă expozitivă, profesorul Vasile Muscă priveşte empatic şi comprehensiv una dintre cele mai strălucite minți care s-au exersat în tărîmul filosofiei. Căci ce poate fi mai provocator decît să te apleci exegetic asupra celei mai fascinante gîndiri care a încercat să înțeleagă ultimativ rostul omului pe pămînt, proiectîndu-l în idealitățile cele mai înalte. După cum a formulat cea mai radicală sentință, pe urmele lui Hegel, împotriva divinității, şi anume că „Dumnezeu a murit". Gîndirea sa a marcat nu numai o ruptură cu tradiția filosofică, ci şi sfîrşitul metafizicii occidentale. Studiile şi eseurile cuprinse în acest volum vizează toate etapele gîndirii nietzscheene, după cum extrapolează şi pun în relație de contiguitate toate conceptele esențiale ale filosofului german. Autorul parcurge cu acribie cele mai importante momente care i-au marcat lui Nietzsche traiectul spiritual, punctele nodale în care acesta a dărîmat vechile concepții culturale şi filosofice. Formația sa de filolog clasic îi va deschide creatorului lui *Zarathustra* perspectiva regîndirii unor idei în legătură cu trecutul, dar, mai ales, cu adaptabilitatea lor la prezent. El îşi aliază cultura greacă, în special elenismul, pentru a redimensiona din temelii datele ontologice ale prezentului. Acesta devine un schopenhauerian frenetic, în ideile căruia se regăseşte din plin. De fapt, cartea lui A. Schopenhauer, *Lumea ca voință şi reprezentare,* este cea care îl *converteşte* la filozofie. Chiar conceptul de voință îl va prelua din filosofia schopenhaueriană, înbogățindu-l semantic cu alte orizonturi şi sentințe apodictice. „Gîndirea lui Nietzsche procedea-

ză trăgînd două mari linii paralele: necesitatea păstrării mitului – tragedia antică – filosofia presocratică, pe de o parte, necesitatea restaurării mitului – drama wagneriană – filosofia schopenhaueriană, pe de altă parte", după cum precizează autorul cărții. Interogația filosofică nietzscheană va schimba liniile gîndirii moderne prin interpretările radicale făcute pe seama antichității și creștinismului, printr-o viziune istorică opusă celei hegeliene.

Orientarea interesului cognitiv spre existențialitatea imediată este de preferat, în viziunea sa, încrederii în viața de apoi. Viața se poate transforma dintr-un *nunc fluens* în *nunc stans* numai prin forțele umane cele mai îndrăznețe și mai capabile, adică prin genii; idei care vor culmina cu supra-omul nietzschean. Autorul „voinței de putere" va dărîma mitul serenității și calmului lumii grecești, originînd-o pe acesta nu doar în apolinic, ci și în dionisiac. Tot el este cel care va pune capăt impersonalității filosofiei de sistem, de factură hegeliană, instaurînd dominația eului personal al filosofării, deturnînd raționalul în volitiv. Voința de putere devine coordonata axiologică a gîndirii și înțelegerii lumii. Adevărul trece din absolutul senin al impersonalității în relativismul subiectivizant al eului cogitabund. Fragmentul, incursiunea apoftegmatică va lua locul gîndirii sistematice, aducînd ideile mai aproape de personaliatea celui care le rostește, făcînd din filosofie o artă a vieții. Ruperea omului de orice contingență factuală va duce la o viziune antiistorială a lui Nietzsche, supra-omul său refuzînd orice tip de istorialitate.

Ca profet *à rebours*, el pune diagnosticul final al creștinismului, după cum încearcă să rupă filosofia de teologie. „Unul dintre motivele pentru care Nietzsche respinge creștinismul este și acela că acesta a înfipt ideea păcatului ca un ghimpe dureros în chiar miezul conștiinței omenești", este de părere autorul. Sentința radicală a morții divinității este formulată în contextul unei acute crize spirituale, și în care filosoful „științei voioase" credea că poate deveni diagnosticianul și tămăduitorul ei. În legătură cu șocanta sa alegație, „Dumnezeu este mort", profesorul Vasile Muscă face o afirmație netă: „A-ți imagina moartea lui Dumnezeu în corporalitatea sa – admițînd că Dumnezeu este și corp – întocmai ca în cazul oricărui alt om, a oricărui alt existent născut este, spus direct, radical, o stupizenie". Afirmația „Dumnezeu a murit" este afirmația unui creștin revoltat. Mai grav era dacă spunea că el nu există sau că nu s-a născut. Căci, dacă Dumnezeu a murit, înseamnă, în mod logic, că a existat. Contrar acestei incitante și controversate spuse nietzscheene, Dumnezeu nu a murit. El s-a născut înainte de a fi și a înviat după ce a murit. Mai mulți filosofi, printre care și M. Heidegger, cad de acord în legătură cu faptul că Dumnezeul care a murit, în concepția lui Nietzsche, nu este Dumnezeul creștin. El reprezin-

tă mai mult o entitate suprasensibilă care este lipsită de orice vitalitate, şi care decurge din lipsa de vitalitate spirituală a omului însuşi. „«Voința de putere», «nihilismul», «eterna reîntoarcere a aceluiaşi», «supraomul», «dreptatea» sunt – după cum susține M. Heidegger - cele cinci cuvinte fundamentale ale metafizicii lui Nietzsche". Apropierea filosofiei sale de rostirea poetică şi de sentința cu caracter profetic constituie o altă coordonată majoră a acestui gînditor insolit. Dincolo sau dincoace de adevărul ideilor nietzscheene rămîne spectacolul unic al unei gîndiri care a refuzat orice îngrădire dogmatică sau limite gnoseologice, una care şi-a aliat chiar şi boala în elanul ei speculativ.

Profesorul Vasile Muscă nu este doar atras în mod vădit de filosoful „eternei reîntoarceri", ci se lasă şi *contaminat* de stilul aforistic al acestuia, dacă luăm în calcul însemnările şi meditațiile nietzscheene de la sfîrşitul cărții. De altfel, cartea este o incursiune hermeneutică în captivanta filosofie a lui Nietzsche, un demers bazat nu doar pe interpretări personale, pe o privire sintetică a subiectului, ci şi unul ancorat într-o bibliografie redutabilă. Ca profesor de filozofie, autorul preferă gîndirea sistematizată, filosofia de tip rațional. Ca gînditor privat (în sensul lui Kierkegaard), el preferă sclipirea ideatică personalizată, curajul de a gîndi pe cont propriu. De fapt, aceasta este dilema oricărui profesor care vrea nu doar să interpreteze filosofia, ci şi să-şi creeze o concepție proprie despre filosofie. Căci, deşi filosofia este chiar istoria filosofiei, farmecul ei cognitiv stă chiar în reinventarea ei. Ca atare, „profesorul de filosofie trebuie să se arate sensibil în fața cerinței de a-şi transcende condiția de om al simplei prelegeri universale, citite sau rostite liber, care nu a primit încă invitație la întîlnirea cu Ideea, singura care abia îl poate face filosof cu adevărat", după cum precizează profesorul Vasile Muscă. Autorul se numără printre cazurile rarisime care pot povesti cu limpezime ceea ce au înțeles din filosofie. Pot duce povara unui gînd mai departe. Pot întîlni o clipă Ideea în marea amiază a gîndirii filosofice...

Lecturi după lecturi

Radu-Ilarion Munteanu

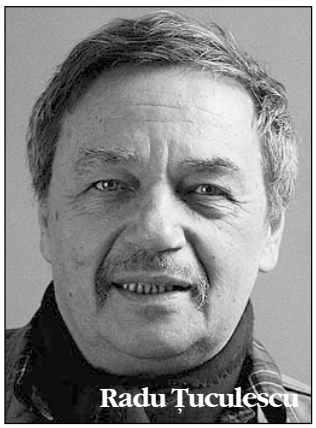
Radu Țuculescu

Reeditarea ca înnobilare

Radu Ţuculescu îşi reeditează o nouă carte. Dacă romanul *Ora păianjenului*, produs de Galaxia Gutenberg, în 2006, e prima astfel de întreprindere de gen (prima apariţie, la Editura Albatros, în orwellianul an 1984, la nivel calitativ mult inferior celei de-a doua), acum avem de-a face cu o quasiclonare doar textuală a uneia din cărţile scrise şi publicate după 90. Atunci, sub titlul *Cuptorul cu micorunde*, acum, sub titlul mai adecvat, *Piuniţa*. Subtitlul, emblematic şi exact, e acelaşi: *Romanul unui bloc, în 10 secvenţe horror*. Editura producătoare: eLiteratura. Ca ţinută şi această a doua apariţie e superioară primeia, dar în mai mica măsură. Nu ne vom referi aici la eventuale alte reeditări. Plusul adus se rezumă aproape la copertă, datorată lui Leo Orman, dar pe baza propunerii autorului, de a fi construită în jurul tabloului *Construirea turnului Babel* (1563, detaliu), de Pietere Breugel cel Bătrân. Ceea ce dă cheia lecturii. Ciudat, copertarul e singurul nume, afară de cel inerent, al autorului, în pagina tehnică a cărţii. Nu tu redactor de carte (deşi acesta există şi, din câte ştim, a cumulate şi funcţiile de tehnoredactor şi de corector), în fine. Poate Editura se va perfection în timp. Oricum această carte e o reuşită profesională, fară să fi rupt inima târgului. *Suum cuique*...

Dar să venim la cestiune. Nu neapărat condiţia grafică e responsabilă de accentuarea impresiei de întreg a ansamblului celor 10 nuvele. Nu e vorba numai de amănuntul formal că spaţiul şi timpul acţiunii tuturor e comun. Un bloc, la începutul anilor 90. Lume descrisa şi sugerată impecabil, realist, totuşi cumva multiform. Simultan pe mai multe planuri.

Subgenul horror e cea mai potrivită alegere a scriitorului, oricum un maestru al grotescului, concret sau/şi imaginar. Nici o altă formula literară n-ar fi mai potrivită pentru a reda atmosfera acelor ani. Substanţa socială şi umană avea elemente de horror grotesc *per se*. O abordare realistă ar fi funcţionat, un accent naturalist ar fi dus la ratare. Dar formula horror joacă cumva rolul unei

lupe. Care măreşte, dacă obiectul e în focar. Dar care şi deformează, uneori grotesc, imaginea obiectului privit. Acest efect optic e un semnificativ argument pentru intuiția artistică a consacratului autor, care, ca muzician la bază, habar n-are de optică.

Înainte de a trece în revistă cele 10 nuvele, ar mai fi două observații generale: *primo*, textul e perfect integrat stilistic, tematic, estetic şi chiar social operei destul de masive a lui Radu Țuculescu (peste 20 de cărți, dacă nu mă înşel); în toate dimensiunile acesteia, poate, cu o singură excepție, prea indirectă totuşi, celei muzicale; secundo, abordarea horror are, *malgré lui*, o conotație plină de humor: scriitorul Răzvan Țuculescu, aparținând *generației următoare*, e consacrat ca autor horror.

Prima pagină e juisantă, încă din titlu. Care trimite, transparent, subțire şi ironic, la *Ultima oră*, a lui Sebastian. Profesiunea jurnalistică a personajului narator e transparentă, personajul şefului nu-i mai mult decât un punct de reper, nici măcar punctual de sprijin cerut de Arhimede. Deşi prozaică, piesa are o structură subsidiar dramatică, relația dintre jurnalistul narator şi postulantul ofertant de material având o natură conflictuală ascunsă. Acestuia din urmă i se lipeşte pe frunte o etichetă caragialescă (Mitică), iar vocea sa pițigăiată îl înrudeşte cu alte personaje ale autorului, care vorbesc cu glas ascuțit. Deznodământul, preparat cu grijă, conferă o doză vag identitară naratorului, prin angoasa perenă a producătorului de manuscrise care... nu pot să ardă.

Corp şi suflet apelează la procedeul temeinic folosit în literatură, al transferului de identitate. Prilej de etalare a cunoaşterii lumii interlope, cu jargonul şi mizeria ei. Şi de întrebări. De unde izvorăşte mesajul meu artistic? Din sufletul presupus nemuritor, sau din realitatea trivială? Ajunşi aici, descoperim cu stupoare că existența socială a rafinatului avocat şi a micului şobolan şmenar, sunt, la urma urmei, interşanjabile esențial. Piesei i s-ar potrivi ca emblem titlul (ecranizat) al lui Kundera: *The unbearable lightness of being*.

Cuptorul cu microunde e, poate, cea mai impersonală piesă. Nu doar legată prin apartamentul din acelaşi bloc, ci, mai ales, ca instantaneu social postdecembrist, apare ca o formă canonică horror. Care sugerează, prin terifiantul final totuşi previzibil tocmai năuceala bietului roman în fața tehnologiei de import.

Avocatul din *Visul* e, deloc paradoxal, produsul metisajului miciurinian dintre cele două existențe simetrice care-şi transferau falsul suflet din a doua nuvelă. Goliciunea interioară i-a fost transmisă genetic, de la ambii părinți. Ceea ce iarăşi argumentează intuiția autorului: căci odată descoperită filiația, nu putem să nu observăm ca efectul ereditar e indifferent dacă această cumplită goliciune e generată de o genă dominant sau una recesivă. Intuiție artistică, deoarece nu-l putem suspecta pe autor că are habar nici de genetică. Piesa are şi ea un substrat dramatic, rezultând atât din micile dar logicele surprize ale acți-

unii şi din implacabila antinomie între personaje. Soția e nu numai diafană ca ființă civilă, e terifiantă ca fantomă. Cartezian. Ideea monstrului ascuns în noi, frecvent utilizată, mai ales în subgenul SciFi, a fost ridicată la rang de virtute într-un film vechi de peste jumătate de secol: *Planeta interzisă*.

Răzbunarea trimite nu la *Gargantua*, ci, deloc surprinzător, la *Spuma zilelor*. Mult, mult simplificată, față de capodopera lui Boris Vian, alege un singur lucru care conspiră agresiv asupra plăpândului om, marcat de un păcat congenital. Efectul e, firesc, mai brutal decât la moartea în urma nufărului din plămân. Dar perfect articulat.

Cum procedeul conspirației lucrurilor se repetă, mai amplu, în *Noli-me-tangere,* deliberarea autorului pare lipsită de echivoc. Acum conspiră însuşi organismul blocului tutelar. Aici e cheia de boltă a evantaiului de semnificații a întregului roman modular.

Trăim într-o fotografie valorifică, în textura textuală, experiența decembristă colectivă, cu gadget personal inclus. Prin povestire circulă fantomatic figuri arhetipale ale acelor aiuritoare zile. Am citit cel puțin două romane bazate pe momentul decembrie 89, scrise de doi talentați matematicieni, încât are sens întrebarea dacă această simbolică piesă ar putea fi dezvoltată la roman. Cred că răspunsul e negativ, pentri ce avea de spus dimensionarea e precis determinată.

Personajul din *Osul de peşte* nu-i decât o versiune rezumativă a celui din *Vă voi săpa pân' la sfârşitul vieții, sau Iubiți-mă, chiar dacă put*, din antologia de proză Repetiție fără orchestra, a lui Horia Gârbea, editată de Mircea Petean, la Limes, cu 10 ani în urmă. La rândul său, Acela, fiind o ramură colaterală, dezvoltată în acelaşi spirit grotesc, a lui Miş Dron, personaj romanesc generic al lui Radu Țuculescu, cu multe versiuni, inclusiv în teatru. Rostul lui aici e dublu: pe de o parte prismatic, oferind perspectiva complementară a destinului lui Apostol din nuvela precedentă (în manieră *Rashomon*, dacă nu chiar *Citizen Kane*, iarăsi simplificată la extrem).

Miniatura În lift joacă rolum contrapunctului ce redă, fie şi infinitezimal, dimensiunea muzicală a prozei lui Țuculescu.

Pivnița adună la olaltă firele prin care poveştile sunt legate. Având, fireşte, autonomie şi identitate literară, dar jucând, discret ironic, rolul ultimului spectacol al iluzionistului, cel mai savuros, mai picant, mai spectacular, cel în care-şi devoalează trucurile. Spectacol marcat, generic, de o evidentă autoironie. Care autoironie e şi aici prezentă. Surprinzător. Căci personajul vânătorului de sunete, nu-i decât dedublarea rafinată a naratorului, trimițând la condiția de muzician a autorului. Aici, cu conotația de dirijor chisnovatic al propriilor spectacole de iluzionism literar.

Una peste alta, o carte a cărei calitate creşte în timp. Precum vinul. Editura producătoare jucând, *malgré soi*, rolul de pritoc.

Silviu Guga

Adrian Iancu despre personajul literar

Nefiind o temă de-a gata pe care autorul Adrian Iancu este chemat să o ilustreze în eseurile din *Peisaj interior si arhitectură narativă* (Editura Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, 2013), problematica coagulării interioritații şi a constiinței de sine a personajului literar, alături de ceilalți actanți narativi, presupune o analiză a ieşirii personajului literar din realul social şi a exilarii într-un spațiu interior supradimensionat cu detalii exterioare individului, detalii asumate, interiorizate şi proiectate apoi ca imagine proprie asupra modelului(cf. Roland Jaccard). Constiința de sine ține de o intregă evoluție pasionantă şi complexă, oferind personajului legitimitate, iar peisajului interior substanță în enunțul narativ. Conceptul de personaj în imaginarul românesc şi cristalizarea acestuia este urmarită de autor odată cu apariția conştiinței de sine, conştiința jucată în actul reprezentării, dar şi dramatizată in actul lecturii. Omul are darul de a crea lumi în închipuire. Lumea din roman care împrumută o parte din elementele lumii din afara romanului îşi construieşte arhitectura după regulile imaginarului şi ale discursului narativ.

Schițată teoretic, aventura eului ca personaj-persoană în relație cu celălalt(sunt amintiți aici Socrate cu grija față de persoana morală, creatorii eposului cu eroii exemplari, apariția unor scriitori creatori de personaje-figură, personaje-caracter, personaje-teză, până la personajul romantic, expresie a hipertrofierii eului etc.) este problematizată pe texte ale unor mari scriitori, bine alese, pentru a veni in sprijinul corpus-ului teoretic. În prima parte a cărții, intitulată „Peisaj interior", este aplicată în secvențele narative analizate, ce aparțin începutului romanului românesc, teoria lui René Girard, despre triunghiul dorinței(erou-mediator-dorință) unde eroul şi mediatorul se găsesc la egală distanță față de dorință ca obiect al

acțiunilor lor. În eseurile „Personajul literar si omul modernitatii" şi „Despre eul interior al personajului literar" explorarea geometriei personajului înseamnă sondarea exteriorității/interiorității acestuia. Personajul este mai întâi exterioritate, prin faptul ca se supune existentei ca atare.Adevărul despre acestea este reperabil în fața personajului, cea care face legătura dintre exterioritate şi interioritate.

Relația dintre personajul literar şi discursul narativ, verigă importantă în procesul de coagulare a interioritații, este abordată în partea a doua, aflată sub semnul *Arhitecturii narative*, în eseurile „Discursul narativ-între fragmentar şi reuniune" sau „Model muzical si tehnică romanescă" în care autorul descifrează aspecte ale formulelor narative pe care imaginarul românesc le-a zidit de-a lungul vremii.

La Addenda găsim fragmente de eseuri sau studii, traduse din limba franceză, apărute, între 1999-2009, in revistele literare *Euphorion*: Jean-Jacques Wunenburger, Georges Bataille, Emmanuel Lévinas, Tzvetan Todorov şi *Rostirea românească* : Philippe Hamon.

Amplificate teoretic şi argumentativ, ideile din cartea recent aparută se regăsesc, în germene, într-un amplu eseu, scris cu un deceniu în urmă, de Adrian Iancu, lucrare care a rezistat excelent la proba trecerii timpului, e vorba de *Exilul interior al personajului literar* (Casa Carții de Ştiință, Cluj-Napoca, 2003). Pentru a-şi intemeia mai convingător punctul de vedere şi traseul demonstrației, autorul eseului abordează, în debutul lucrării sale, perspectiva istorică asupra evoluției interesului pentru universul interior al personajului literar, urmărind şi demonstrând cum , pe ambele registre avute în vedere, atât pe cel creator cât si pe cel interpretativ, în constructia textuală a personajului literar, exterior si interior, din simple convenții, devin elemente cu funcții specifice în constituirea personajului ca atare.

Naşterea romanului este posibilă atunci când harul de povestitor al scriitorului este pus în slujba înregistrării împrejurărilor exterioare şi interioare ale existenței sale, în scopul imaginării unei lumi, alta decât lumea din realitate.Despre narativitatea în stare de constituire şi afirmare în formulele ei europene, cum era cea româneasca a secolului al XIX-lea, autorul remarcă: "Exploratorii moderni ai arhipelagului, scriitori, critici literari, teoreticieni şi cititori, țin sub observație epiderma crudă, incă, la acea vreme, a personajului, zămislită din fermentul atitudinilor morale şi al viziunii particulare asupra lumii. Romanul şi narativitatea se află sub semnul elanului imaginativ.Este perioada începuturilor care dainuie , poate, întru-un anume fel,în fiecare din momentele de mai târziu, prin spontaneitatea, inocența sincerității, inventivitatea şi curiozitatea nedisimulată a derulării discursului narativ"(Adrian Iancu,Exilul interior al personajului literar).

Urmează, apoi, o încercare de a construi o tipologie a discursurilor în proza românească interbelică.Utilă, pentru înaintarea demonstrației, este ideea că stări succesive de conştiință construiesc peisaje interioare puternic conturate.Astfel întemeiat metodologic, discursul argumentativ relevă coagularea costiinței de sine a personajul ca manifestare şi identificare în lumea romanului, în prozele Hortensiei Papadat-Bengescu şi a lui liviu Rebreanu care conțin în aceast sens cele dintâi etape dintr-un proces laborios şi complicat; se începe cu perceptia mediului ambiant, se continuă cu transferul, se parvine la identificare, pentru a se încheia cu proiecția propriu-zisă. Personajele lui G. Călinescu şi Marin Preda substanțializează procesul şi dau sporite adâncimi şi contur traseului.Aici se află materia cea mai densă a discursului argumentativ, în capitole dedicate unor texte şi personaje din *Ape adânci, Ciuleandra, Bietul Ioanide* şi *Cel mai iubit dintre pamânteni*. Ipoteza de lucru este verificată cu succes; complicațiile firesti ale personajului literar, ca principal component al tabloului narativ, se concentrează în momentului exilului interior într-o zonă unde vectorii de forță se afirmă, mai întai, prin expansiune, pentru a se cauta pe sine prin transfer şi a se identifica prin proiectie.

Capitolul concluziv al carții, „De la portret la aventura interioară - un traseu al narativitații românesti", reprezintă o contribuție originală la descifrarea sensurilor pe care geniul narativ românesc le-a zidit în edificiul imaginarului narativ, într-o formulă critică interpretativă caracterizată prin luciditate sistematizatoare.Astfel, înțelegem să luăm în considerare aprecierile exprimate pe coperta IV a carții de Ion Vlad - „ Adrian Iancu conjugă perspectiva istorică si cea teoretică apelând la retorica personajului(caracterul, portretul) şi la semiotica textului narativ pentru a formula statutul, funcțiile şi mecanismele personajului, într-o gramatică viabilă a textului narativ, neuitând de evoluția doctrinelor literare şi, bineînțeles, de ipostazele personajului pânăă la etapa care face obiectul propriu-zis al lucrării." şi de Dan Grigorescu - „Exilul interior este discutat cu un remarcabil simț al raporturilor dintre atitudinea scriitorului pus în discuție şi capacitatea lui de a se exila în sondarea zonelor de profunzime. Rezultatul e cu totul vrednic de luare aminte în cazul lui Rebreanu şi al Hortensiei Papadat-Bengescu; analiza literară obține aici rezultate ce conduc la dezvăluirea laturilor mai puțin discutate pâna acum ale structurii psihologice a personajelor."

Croniquette

Mihai Vieru

NU EXISTĂ CUVINTE MAGICE
– BA BINE CĂ NU

Profesor de limbă franceză, Andrei Mocuța nu are cum să nu fie familiarizat *du mot au text* cu ceea ce numim pragmatică lingvistică. Startul și-l dă neașteptat de retoric. Adică ce vrea el să ne spună prin negație și cu o doză de viclenie auctorială, este că: da, băieți, scriu poezie. Vă fac să credeți asta negând orice implicare.
Cu o tautologie pe fond emoțional spuneam în noiembrie la prezentarea volumului că Andrei Mocuța scrie poezie pentru că este poezie ceea ce scrie. Nici el nu se aruncă pe ofensiva poeziei, pe valul care își dorește schimbarea, cum deh, toți vrem să devenim modele de schimbare a limbajului poetic. Andrei mocuța se spune pe sine, fără complicații, dintr-o tihnă magică.
Cu un moto din „Ben" Brautigan, pescarul de Tacoma, Mocuța își face din start cunoscute intențiile de a se prezenta într-un trend de beat ca moștenire literară dar adusă din condei spre un tărîm magic, vizat de un suprarealism „cuminte", dar demn de *Revenge of the Lawn* (Răzbunarea peluzei): „*În fiecare seară,/ omul de serviciu iese/ din primărie/ cu o roabă plină/ de degete// Mașina de tuns iarba/ i-a lăsat pe primii/ opt fără douăzeci și / patru de degete// Restul au fost mai atenți/ fiindcă știu că degetele/ tăiate trăiesc fantomatic/ și n-au nevoie de companie*," (În compania degetelor) cu un *touch* de C. Acosmei, fixat așijderea din taciturnitatea molcomă într-un autism seren în scris, Andrei Mocuța perplexează, dar nu la modul prețios cît foarte aproape de ceea ce este în valul ofensiv de poezie: „După ce Casanova a închis robinetul,/ câinele lui a început să urle atît de tare,/ încît baia s-a umplut de fantome." (Casanova). Poate că Octavian Soviany l-ar fi așezat pe Andrei Mocuța în zona umorului, dar așa cum nici denumirea nu acoperă acest tip de scriitură, ne ferim să vorbim despre umor să nu se înțeleagă cine știe ce bazaconie. Fenomenul în sine necesită o atenție elaborată. Dar ca să dăm un exemplu de ce ar putea fi etichetat ca atare, iată un alt poem: „Nu-ți dai seama/ dacă în depărtare/ auzi șoapte fierbinți/ sau răpăitul vioi/

al tocurilor,/ fiindcă cineva trântește/ capacul veceului/ și te trezești" (Dacă în depărtare). Inevitabil aceasta este o demitizare. Procedeul are la bază degonflarea pneumatică a patosului sau a importanței unui sentiment sau chiar și a unei structuri formale, mai ales în poezie. S-ar putea să se întrebe careva, știm cazuri, unde e aici poezia? E o întrebare falsă. De la Ibsen și Shaw avem de a face cu o demitizare în ficțiune. Așadar procedeul este literar exclusiv. Poezia aici ca și în alte cazuri de poezie bună, vezi v.leac sau Acosmei, vine din închiderea poemului, concluzia lui matematică fiind ruptura între ce așteaptă cititorul, de unde și atmosfera de glumă și implicita etichetare. În fap este vorba de o tristețe asumată. La fel și joaca epistolară ruptă de poștașul care fuge pe bicicletă de la un „loc al faptei" care îi subminează însăși esența jobului: comunicarea.

Nu mai lungim vorba, Andrei Mocuța este după un debut premiat și o carte deloc de neglijat, de citit absolut oriunde. Un volum de poeme, care, ca mai toate nu implică tabietarul în contra-indicații! Have fun!

Ținutul fratelui mai mare – Big brother unleashed

Exotică și neîncadrabilă la fenomenul expresiei actuale a poeziei se vădește a fi experimentul liric al Luminiței Dascălu, *Ținutul fratelui mai mare*, (Ed Charmides, 2013). Trimiterea amară livrescă asupra unei relații dintre vechil și angajat până la supravegherea orweliană a tot ce mișcă și pînă la mai mioritica expresie prezidențială „Licuriciul mai mare"sunt tot atîtea motive de a sublima în poetic un text de viață dacă nu prozastic, cu siguranță bîntuit de toate stafiile absurdului venit din toate registrele traiului imediat.

Dacă mai există stîngăcii în corpul textual pe care poezia de ofensivă actuală, de linia întîi le-ar putea concedia, la fel de bine pot fi definite ca abilități ale exotismului poetic nonșalant pe care Luminița Dacălu îl habitează ba în imagine chagalliană, ba în retorică naivă, deci delestată de canoane noi de mainstream. Această independență oferă regatului poetic al autoarei o individuație marginală și interesantă deopotrivă. Ea spune: *„Fratele meu mai mare construiește și-apoi vinde/ cu cărămizi cu tot, pomișorul din fața casei./ Eu stau la poartă cu ființele domestice,/ așteptăm cumpărătorii să ne pună lanțuri/ și să ne ducă animale supuse/ Pe fratele meu mai mare nu l-a văzut nimeni niciodată deschizînd ochii./ Despre acești ochi oamenii se străduiesc să spere că au o culoare prietenoasă./ Fratele meu mai mare ocupă nouzeci la sută din creierul lumii./(...)/ Am luat plăcuța cu de vînzare și-am pus alta:/ ‚Găzduim dezertori și partizani/ în dormitoarele curate din nori,/ le dăm voie să lipească gazon scurt/ și adorăm tăcerea lor'./ În timp ce ei lucrează, noi alergăm pe biciclete albe,/ iar prin cele nouzeci de procente de materie cenușie nefolosită a lumii/ aleargă copii pe biciclete roz pal"* (cenușiu și roz)

Există în poezia Luminiței Dacălu bijuterioare de livresc și abstracțiune, jocuri de șotron între lumile cunoscute și accesibile puse pe structuri neașteptate, de exemplu: *„cînd voi fi*

infirmă de tot,/ mama mea, țărancă de șaptezeci de ani,/ îmi va citi cu poticneli, desigur/ poezii din angela marinescu" (aici nu apelul la persuasiune convinge poeticul cît alăturarea de lumi și trecerea prin ele sau de la una la alta cu un firesc surprinzător) *„ea și poezia n-au stat niciodată de vorbă/pe-o piatră ca două prietene*" (un conflict al cărui miez este însăși ființa care rotește lumile) *„contează că avea talent la desen/ toamnă de toamnă aerul albește/ făptura altui portret// casa do răsună/ casa re răsună de lumină/ casa mi răsună/ își ascute creioane/ cum și-ar umple pipa// plecaseră baloturile de tutun/ cu un camion rece într-o dimineață cețoasă*" (tot ce contează, poem despre mama mea, țărancă de șaptezeci de ani și relația ei cu poezia) Temele poemelor sunt „relaționale" nu în conceptul lui Răzvan Țupa, ci în raporturile directe ale poetei cu fiecare dintre con-locutorii care îi populează viața scrisă cît și pe cea trăită. Poezia, iubirea, frumusețea iau forme din cele mai neașteptate ca imagini și comparații, ca tablouri cu portrete sau pesagiste. Inclusiv relația cu scrisul: „(...)mașina de scris – mașină de tăcut de-ntors de recuperat rochițe bluze fuste (...)" este o încercare de întoarcere la sursă prin exercițiul neofit al tăcerii impuse, tocmai pentru a da drept de existență lumii scrise. Aici diminutivele își au un rol exact: se recuperează și se trăiește, de data asta complet, o vîrstă a inocenței neepuizată în timp liniar. Escapismul pe care poeta îl încearcă dinaintea lumii nu este o tendință de evadare din ea cît o voință de recuperare a unei stări care nu a fost lăsată să se consume suficient. De unde necesarul și verosimilul scriiturii confesive. Surpriza este că nu e vorba de un confesiv pe șleau. Arta poetică are vigoare. Există o expresie neașteptat de bine condensată arătînd că exercițiul poetic este unul intențional, deliberat. Trecerile prin poeții contemporani, ca tertip expresionist, filmic vorbind în derularea poemelor dă, dincolo de recursul la livresc, sau potențează mai degrabă catapultarea versurilor Luminiței Dascălu cum ar aduce tipuri de discurs înăuntrul său pentru a schimba permanent perspectiva. Nu neapărat dintr-o teamă de manieră, cît dintr-o genetică curiozitate pe care genul poeziei l-a cultivat mereu ca sursă continuă.
Tărîmul fratlui mai mare încearcă o impunere de sentiment printr-o voce distinctă, chiar dacă nu de top, cu siguranță în paradigma poeziei exotice.

Heavy metal liric

Alexandru Sfârlea a fost mereu cunoscut ca un poet al imprevizibilului și spontanului. Fără simț editorial, fără un concept totalizator, care îl face să pară grăbit, însă cu atenție pentru cuvînt și efectele acestuia în publicul dinaintea căruia mereu a performat structura *one man show* Sandu Sfârlea a fost pe rînd ba „un poet de forță", ba un „jester", ba un imposibil de încadrat în vreun teritoriu aferent disponibilității criticii literare.
Cu siguranță, însă, Sandu Sfârlea este probabil exemplul de autodidact care a ajuns cel mai bine cotat în presa literară din țară. Poate cel mai heavy metal poet de generație veche. Cu un

biografism halucinant (pe care simte să îl traducă de data aceasta în versurile sale, nu mereu reuşit): de la sudură în presa scrisă, de la presa scrisă la condiția poetică cu vocație lumpen-proletară, dar nu şi proletcultist, poetul empatizează cu starea dionisiacă (a nu se înțelege alcool) cu cea melancolică de *spleen & ideal*, el intră în viața trăită cu întîrziere şi încrîncenat: „să nu te mănînce cîinii, fătu meu" îi spune mama la plecare din sat.

Paradigma după care funcționează poetul cu o reflexie inevitabilă în poezia sa este aceea a unui erou de basm aruncat în toate ismele prozastice ale vieții urbane, unde idilicul şi fabulosul nu se întîmplă, unde eroii adjuvanți nu au nici ei puterile de anvergura ştiută. Şi atunci intră şi empatizează cu bolile şi cloroticul urban, cu sensibilitățile care afectează locuitorul junglei de beton. Cu o sănătate şi o forță de invidiat, Sandu Sfîrlea atrage dup el scandalurile poeților blestemați devenind din autor simplu şi autorul propriei biografii.

Cochetează cu nebunia şi exploziile extreme ale stărilăr. Le caută înfrigurat şi îşi acordă circumstanțe atenuante la încăierările din cîrciumile de cartier sau de pe stradă. Participă la X Factor, se loveşte de furi pe trenuri regionale. În fapt Sandu Sfârlea are poveşti cel puțin la fel de fascinante, care ar intra lejer într-un top ten pînă şi în generația MM.

Anul acesta iese pe piață cu două volume, care prelungesc angoasa, sau jocul de-a angoasa prin căutarea, cum altfel dacă nu continuă, a identității, aşadar *a quest of test*, volumul *Nume şi chip* supunîndu-se sub acest semn prin două moto-uri dure: Numesc realitate nu ce se poate măsura ci ceea ce apasă asupra mea (Antoine de Saint-Ex) şi un citat din poezia proprie: Acum ştiu, Sing, [Singurătate] numele tău e chipul pe care îl ia sufletul în vremuri şubrede şi bolnave (Sandu Sfârlea).

Pozînd în *maudit* Sandu Sfârlea dă drumul unui *flow* al gîndurilor care în torentul lui prinde stări şi lirice şi pansive şi de-a dreptul brut prozastice, toate fixate în scris dar cu discursul de *stand up comedy*, un comedian trist, un Norman Wise mai mult decît un Charlot.

Aşadar spune poetul: „Într-una din zile, mi-am pus viața pe lama memoriei/ să stea acolo ca o rămăşiță de lacrimă/ ca să o văd la microscopul Adevărului pur/ mărită, şeherezadic, de o mie şi ceva de ori -/ vezi tu, în apele mele n-am prea fost de mult/ că acum sunt mici şi cam nămoloase/ bîntuie o aşa secetă sufletească încît poți să stai/ toată noaptea, cu fața crispată în sus,/ să pîndeşti roua/ cînd se năpusteşte spre firul de iarbă;/ şi cum îți spun, cînd m-am uitat ți mi-am văzut viața/ semănînd leit/ cu un munte de sare amară,/ a trebuit să închid ochii de cîteva ori, pe urmă/ iar să-i deschid/ şi să clipesc des/ ca un somnambul pocnit cu sete peste figură, în fine, Sing,/ a trebuit să recunosc că girafa realității mele/ există:/ izbitoare pentru unii vieţaşi ai aparenței/ de neatins pentru aşii meschinăriilor abisale/ şi mi-am amintit cum striveam/ pe pragul dintre copilărie şi expiere/ şuvițe de sălcii smulse sub călcîi/ de mi-aş fi înnodat atunci trei muguri de timp / stîlciți/ în batista nedusă la ochi decît pe întunericc,/ şi de-aş fi spus ca acum: „Voi muguri trei şi storşi de har/ sunteți

norocul meu cel mai murdar,/ pe voi să vă tămăduiesc aş vrea/ de muşcătura dată de o stea(aceeaşi ce-mi căzuse mie-n palmă/ în timp ce spînzuram cu linia vieții o sudalmă)/ voi muguri injectați cu har/ sunteți norocul meu cel mai amar" (VII).

De la oralitatea discursului la împănarea cu poezie spectaculoasă şi *hint*-uri *villon*-iste la auto persiflare sub semne specifice ale glumelor naționale: „girafa" existenței, trecerea este neaşteptată, nu apucă să plictisească chiar dacă nu ai fi în starea de ascultat basme. Poemul vine, te ia cu el, dar nu dă cu tine de pămînt, cît te joacă pe acțiune, pe curgerea lui ca într-un film.

Alexandru Sfârlea îşi colorează universul, sau ne prezintă cloroticul vieții în culori vii, ca atunci cînd urma de picior presată în mal face ca bacteriile să devină fosforescente. Durerea lui acută e prinsă de ochiul lector viu colorat, parcă nu ar fi durere, parcă ar fi un teatru al acesteia. De asta pot spune că Alexandru Sfârlea e un autenticist pentru că nici măcar de rateurile proprii, cele din poezie, ci inclus, nu se fereşte. Ele intră cam cum ar spune Tudor Crețu în *slam poetry*, în atelierul de construcție al poeziei, cum ar face parte din operă procesul vizibil, deliberat lăsat astfel, al întregului travaliu. El trebuie pus în întregime în carte. Astfel poezia este circumscrisă muncii poetice. Trebuie spus că ambele volume ale lui Alexandru Sfârlea şi *Nume şi chip* şi *Imprecizia de a fi intrus* (iată ce titlu contorsionist) sunt şi trebuie tratate ca manuale de atelier, cursuri de scriere creativă. Transparența lor îl face pe autor o prezență insolită ca scriitură în peisajul literar şi personaj al propriilor „ziceri" înscrise. Poetul Alexandru Sfârlea îşi este sieşi profetul trimis de Dumnezeu să se auto-îndrepte. Nu revizuindu-se, ci trăind ca atare.

„Ce caut eu de fapt dîra greu depistabilă/ pe care am lăsat-o după mine de cînd/ am fost expulzat într-o lume/ degrabă vărsătorie de sînge/ cei care au lumit lumea/ frastu-i ştie de-au înotat sau nu în piscine/ pline ochi cu suc de roşii/ pozînd în superman fioroşi/ fapt e că precum o vită m-a păscut anomalia/ înduioşător de crasă/ weltanschauungică/ şi pupeşă crăiasă ca în loc să văd totul/ netotul factotumii şi meltenotecii în roşu/ io îmi permit să-i vizualizez cu privirea-mi/ asinică şi asasinică într-un negru oarecum/ imprecis/ nu ca al nevermoricului corb sfârloace zice/ Tereflente/ amicul cătrănit/ ai fo şi de-aia-ți par/ toate cum îi catranul acuma nu recunoşti dar/ tu n-ai ezitat/ să-nfigi şişul în ugerul nopții şi p-ormă/ să-ți întinzi palma cu sufletul în ea în/ scursoarea aia (...) anamneza/ fil-fil pe cerul gurilor întinzînd un rictus/ tremuricios şi cu toate aceste pricini/ plus argumentul amicului/(...) dîra pe care-o las în urmă/ continuă să fie de-un negru oarecum imprecis/ eu îi zic dalmațian/ întrucît e pătat cu verde, îhî" (*Ce caut eu*)

Valentin Chifor

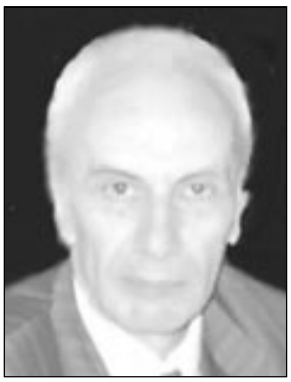

Foşti membri ai redacţiei revistei *Familia*

STELIAN VASILESCU
(1927-2003)

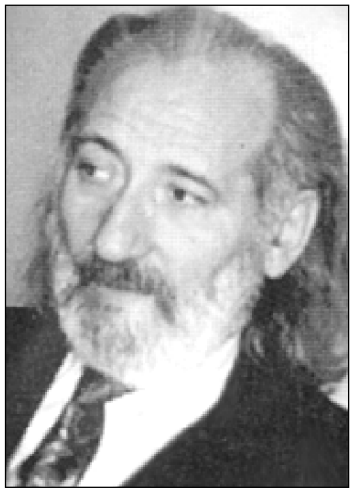

Publicistul Stelian Vasilescu era originar din Alexandria, judeţul Teleorman (n. 18 decembrie 1927). Anii şcolarităţii începuţi în oraşul natal îi încheie la Salonta, cu bacalaureatul la Oradea în 1947, după ce în raport cu mutarea succesivă a tatălui, funcţionar, făcuse un periplu prin Lunca Mureşului (jud. Alba), Turda (liceul), Caracal, Beiuş, Şimleul Silvaniei. Cu studii întrerupte la Facultatea de Drept din Cluj (1948/1949) devine redactor la ziarul orădean *Crişana* (1949-1953) şi urmează, la fără frecvenţă, Facultatea de Filologie (secţia română-istorie) a Universităţii din Bucureşti. Coleg de facultate la Drept cu A.E. Baconsky debutează în ziarul clujean *Lupta Ardealului* în 13 martie 1949. Sprijină şi publică tinere talente, veghează debutul literar al lui D.R. Popescu, Aurel Covaci, Radu Iftimovici, M .Bradu, D. Chirilă, Gh. Grigurcu, Doina Sălăgean, Ana Blandiana, Al. Porţeanu, Octavian Doclin etc. Inspector cu probleme de artă, metodist cultural (Comitetul de cultură al regiunii Crişana, Casa de creaţie Bihor) şi bibliotecar (1957-1965), S. Vasilescu a fost, de asemenea, secretar literar al Teatrului de Stat Oradea (1956-1965). Dedicat publicisticii, pe parcursul unei jumătăţi de veac el a trecut prin şase redacţii : *Crişana* (1949-1953), *Familia*, secretar general de redacţie (1965-1988), *Ţara Crişurilor* (1990, redactor-şef), *Bihorul* (1990-1994, redactor - şef), *Cetatea Bihariei* (1992-

1993, secretar general de redacție), *Vestul românesc* (seria a II-a, 1995, redactor - şef). La revista *Familia*, în afara responsabilității sale ca secretar de redacție publică reportaje, cronică dramatică, face anchete, scrie teatru (fragmente din *Iancu, domnul moților* - nr. 9, 1972, *Eminescu la Viena*, nr.1, 1975, prezentat în acelaşi an într-un spectacol - lectură la teatrul orădean). Cu un acut sentiment al utilității, S. Vasilescu colaborează în țară la reviste de cultură, suplimente, almanahuri, foi ocazionale, se implică ca activist cultural, animator (conduce cenaclul literar "Iosif Vulcan"), îngrijeşte ediții (din Iosif Vulcan, Teodor Neş, corespondență de la Plevna etc.), înființează Editura "Iosif Vulcan" (1995), scrie cronică dramatică, e prezent la festivaluri, colocvii teatrale, jurii, ca membru al Biroului Secției de critică teatrală a ATM, intervievează slujitori ai scenei (*Cred în teatru*, 1975). Redactează primul volum al dicționarului *Oameni din Bihor (1940-2000)*, 2002, acaparat de o curioasă superfetație publicistică până la sfârşitul vieții (2003).

*

Ca ziarist Stelian Vasilescu ne-a oferit o selecție din istoria presei ardelene, excerpte abundente din paginile celor care au pledat pentru realizarea României Mari (*Publicişti precursori ai Marii Uniri*, 1988). Decupajul său revuistic nu-i ignoră pe George Bariț, Vincențiu Babeş, Valeriu Branişte, Iulian Grozescu, O. Goga, Onisifor Ghibu, Sever Bocu sau Gh. Tulbure. Autorul lasă citatele să vorbească pentru a servi *ideea* cărții - conceptul de unitate națională la români. Ca om de teatru, inclusiv secretar literar al teatrului orădean, S. Vasilescu cunoştea mişcarea teatrală națională şi a convorbit cu multe personalități ale domeniului. Volumul *Cred în teatru* (1975), serial de interviuri cu slujitori ai Thaliei, de la dramaturgi (D.R.Popescu, Al.Mirodan), regizori (Marietta Sadova, Ion Olteanu, Horia Deleanu, Valeriu Moisescu, Mihai Dimiu), actori (Ion Lucian, Fory Etterle, Ion Marinescu, Dorel Urlățeanu), istorici şi critici de teatru (Valentin Silvestru, Horia Deleanu), se constituie într-o pledoarie pentru perenitatea artei teatrale. Stelian Vasilescu îşi refuza calitatea de dramaturg (se stima ca publicist), fapt care nu l-a împiedecat să comită teatru. Toate încercările sale teatrale (montate la Oradea, Bacău, Bârlad etc.) ilustrează formula "teatrului-document", piesa-vérité, tip de reconstituire dramatică, pentru a vizualiza scenic mari momente istorice (revoluția română şi cea maghiară de la 1848) sau profilul unor personalități (preocupat de existența istorică, nu tipologică a unor Bălcescu, Iancu, Kossuth, Eminescu etc.). Dramaturgul restrânge, amputează creația pentru a nu se îndepărta de adevăr.

Această speţă dramaturgică, un fel de corespondent al tipului de roman numit autoficţiune, recurge la documentul autentic căruia îi acordă credit înaintea Imaginarului. Dramaturgul citează efectiv documentul atestat (memorii, exegeze, corespondenţă, beletristică), procedeu însoţit de avantaje (simplitatea scriiturii, superstiţia benignă a fidelităţii factuale), dar şi dezavantaje (prolixitate, monotonie, gâtuirea zborului ficţiunii). Autorul dialoghează, prin umflare, noţiuni, concepte (ideea realizării unităţii naţionale a românilor prin cultură etc.) şi încearcă, pe alocuri, reabilitarea unor participanţi prinşi în caruselul tensionatelor conflicte (Ioan Dragoş), fără a părăsi litera documentelor (scrisorile lui Iancu, monografia lui Silviu Dragomir, *Enciclopedia* lui Diaconovici etc.), amalgamând realul cu legendarul, poezia cu citatul istoric. Demersul dramaturgului are o bună doză de temeritate, inedit - tentativa de a aduce în careul magic al scenei personalităţi – Iancu, Bălcescu, Kossuth (*Iancu, moţul din Apuseni*), inclusiv personalitatea de excepţie - geniul (tânărul Eminescu) – textele fiind traversate de unda unui patriotism vibrant. În preajma lui pândeşte însă mereu pericolul registrului patriotard, neşansa alunecării în emfază, grandilocvenţă; regizorii (avem indicaţiile de regie ale lui Mircea Cornişteanu la piesa *Bălcescu, sol de pace*) au avertizat asupra acestor capcane. Ele îşi arată repede chipul în varii „tablouri" (la o cafenea vieneză, la o şedinţă a Societăţii "România jună", acasă la Eminescu, la Döbling, lângă Viena, la patul lui Al. Ioan Cuza etc.), în miezul unor dialoguri (Bălcescu – Kossuth, Bălcescu - Iancu, Eminescu - Veronica Micle, Eminescu – Slavici, Eminescu – Iacob Negruzzi, Eminescu - Cuza etc.), asezonate abundent cu pasaje din publicistica poetului, din proza sa (*Sărmanul Dionis*), din lirică *of course*. Stelian Vasilescu, ziarist cu vechi state de servici în presă, Nestorul publicisticii bihorene cum se alinta (*50 de ani printre scriitori şi artişti* se numeşte un volum de inteviuri pe care le-a acordat) s-a înhămat spre sfîrşitul vieţii la elaborarea unui dicţionar al personalităţilor din Bihor. Întreprinderea sa se situează în prelungirea acelora a lui A. Tripon, *Monografia-Almanah „Crişana*"(1936), respectiv *Oameni din Bihor* a lui Teodor Neş (1937). Dicţionarul *Oameni din Bihor* (1940-2000), 2002 nu oferă un demers riguros (planul documentării, acribiei) fiind pe ample porţiuni resentimentar, nu "sentimental" cum l-a subîntitulat (autorul plăteşte poliţe unora dintre foştii colegi de la revista *Familia*, Radu Enescu şi Gh. Grigurcu, altor confraţi ziarişti – Dan Matea, Liviu Vălenaş etc.). Eşafodajul acestei lucrări lexicografice e descentrat, ca un mecanism delabrat (autorul compulsează în pagini sumedenie de informaţii, aliaj de compilaţie şi spirit cancanier). Volumul, singurul redactat dintr-un proiect mai amplu include *Academicieni, Literatură, Publicistică, Cultură populară*, o subdiviziune

dedicată istoriei Institutului pedagogic Oradea, *Biserica (Ortodoxă şi Greco-Catolică*, prima tentativa de reconsiderare a acestei confesiuni care a plătit un greu tribut gulagului comunist). Autorul adiționează texte (lucrează efectiv cu foarfeca, lipeşte, colaționează), însăilând citate din mai vechi articole proprii, informațiile bibliografice nu-s aduse la zi, sunt lacunare iar multe nume n-au nici o relevanță culturală, lipsind în schimb nume semnificative (Iosif Pervain, Al. Cistelecan, V. Podoabă etc.), analiza fiind precară (membrii Uniunii Scriitorilor nu-s tratați ca scriitori etc.). Dicționarul „sentimental" al lui St.Vasilescu, o întreprindere semiratată.

Opera: *Nunta în Bihor*, 1970; *Cred în teatru* (interviuri), 1975; *Bălcescu, sol de pace*, piesă-document, în două părți, 1978; *Publicişti, precursori ai Marii Uniri*, 1988; *Calvarul Bihorului,* carte-document *(1918-1919)*,1994; *Iancu, Moțul din Apuseni*, teatru, 1998; *Eminescu, student la Viena*, teatru, 2000; *50 de ani printre scriitori şi artişti*, vol.I, Convorbiri cu prof. Dumitru V.Bonta, 2000; *Oameni din Bihor* - dicționar sentimental - (1940-2000), vol. I, 2000.
Ediții îngrijite: *"Familia". Corespondențe de la Plevna.* Texte selectate, note şi comentarii de.... Cuvânt înainte de Viorel Faur, 1977; *Teodor Neş, A doua carte despre "Oameni din Bihor"*, Ediție îngrijită, prefață şi tabel cronologic de Stelian Vasilescu, Cuvînt înainte de prof. Ioan Chira, 1979; *Iosif Vulcan, Publicistică*, culegere selectivă, prefață, tabel cronologic şi bibliografie de Stelian Vasilescu, 1983; *Onisifor Ghibu, Un plan secret al guvernului unguresc din 1907, privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, 2000.
Referințe critice: Simion Bărbulescu, *Stelian Vasilescu, Nunta în Bihor*, Ateneu, mai 1970; Ionuț Nicolescu, *Eminescu la Viena*, Teatrul, nr.3, 1975 ; Bogdan Ulmu, *Stelian Vasilescu, Cred în teatru*, Familia, nr.3, 1975; Dumitru Chirilă, *Eminescu la Viena*, Familia, nr. 4, 1975; Mircea Bradu, *Spectacol lectură "Eminescu la Viena"*, România literară, nr.17, 1975; Antoaneta C.Iordahe, *Cred în teatru*, Orizont, 44, 31 oct. 1975; Ion Cocora, *Eminescu la Viena*, Tribuna, nr.34, 1975; Dimitrie Iancu, *O piesă despre Eminescu*, Tribuna, nr.13, 1975; Mihai Nadin, *Stelian Vasilescu, Cred în teatru*, România literară, 15-18 dec. 1975; Valentin Taşcu, *Stelian Vasielscu, Cred în teatru*, Steaua, nr. 6, 1976; Ion Calion, *Cred în teatru*, Vatra, nr. 2, 1976; Ion Cocora, *Privitor ca la teatru*, vol. II, 1977; George Genoiu, *Iancu, Domnul moților* de Stelian Vasilescu, Scînteia, 28 sept. 1978; Constantin Paiu, *Iancu, Domnul moților*, Familia, nr. 9, 1978; Ştefan Oprea, *Martor al Thaliei* [despre *Iancu, Domnul moților*], 1979; Iordan Datcu, *Dicționarul folcloriştilor,* vol. II, 1983; Traian Ştef, *Iosif Vulcan: Publicistica*, Ateneu, nr. 9, septembrie 1985; Nae Antonescu, *Publicişti, precursori ai Marii Uniri*, Familia, nr.1, ian. 1989; Stan V. Cristea, *Județul Teleorman. Dicționar bio-bibliografic*, 1996; *Stelian Vasilescu la 70 de ani. 77 de oameni de cultură despre Stelian Vasilescu*, în suplimentul ziarului Crişana Plus, 12 decembrie 1997.

(din volumul colectiv
„Istoria literaturii române din Bihor",
în pregătire)

Adrian Gagiu

Dittersdorf despre Oradea
(1)

Carl August Ditters von Dittersdorf (1739-1799) a fost unul dintre cei mai cântați compozitori clasici vienezi în vremea sa, aflat în relații amicale cu Gluck, J. Haydn şi Mozart, înnobilat în 1772, dar azi enorma sa operă în toate genurile muzicale culte ale epocii e aproape neglijată. Biografia lui include multe evenimente pline de culoare, peregrinări prin multe oraşe şi reşedințe nobiliare din Europa Centrală, precum şi răsturnări neaşteptate, pe lângă activitatea componistică el fiind şi violonist şi mai apoi silvicultor, purtat pe valurile vieții de capriciile diverşilor potentați ai vremii, ale căror gusturi se străduia să le *gâdile într-un mod plăcut*. Pentru orădeni, el e cel mai important personaj muzical activ în oraşul nostru în perioada clasicismului, fiind angajat aici între 1764 şi 1769 pe postul de capelmaestru şi compozitor al curții de către episcopul catolic croat Adam Patachich de Zajezda (1717-1784) pentru a-i urma lui Michael Haydn (1737-1806), care ocupase postul între 1760 şi 1762. Patachich, om cult şi pasionat de arte, a fost episcop catolic al Oradiei între 1759 şi 1776, după care a fost promovat arhiepiscop de Kalocsa, în sudul Ungariei.

Carl Ditters, cum se numea el încă pe atunci, avea deci 25 de ani când s-a instalat aici plin de vigoare şi de ambiții artistice, a compus foarte mult şi a organizat corul şi orchestra episcopului. Printre lucrările compuse la Oradea se numără unele ample, ca opera „Dragostea pe muzică" („*Amore in musica*", 1767) şi oratoriul „Isaac, simbol al Mântuitorului" („*Isacco figu-*

ra del Redentore", 1766). Concertmaestrul orchestrei, funcție mult mai importantă într-o vreme când dirijatul cu bagheta nu se inventase încă, era violonistul şi compozitorul ceh Václáv Pichl (1741-1805) (numit în germană Wenzel Pichl), pe care l-a angajat tot el şi care i-a devenit prieten. Influența lui Dittersdorf la Oradea, spre deosebire de trecerea meteorică a lui M. Haydn, a fost intensă, dar din păcate de scurtă durată şi fără urmări. După desființarea ansamblului de către împărăteasa Maria Theresia ca urmare a unei turnătorii locale nejustificate, n-a rămas nimic. Dar, dintr-un patriotism local exagerat (ce nu face însă mai nimic pentru a-i valoriza, interpreta corect stilistic şi promova lucrările), legenda locală confecționată în anii recenți şi prezentă şi pe site-ul oficial al Filarmonicii face din aceste personaje totuşi secundare în muzica europeană mare protagoniştii unei epopei care ar fi fost prea frumos să fi şi avut loc în realitate: astfel, Pichl e numit „un important muzician de rang european", iar orchestra orădeană de atunci e „una dintre cele mai însemnate din Europa" şi chiar „unică în acea vreme pe plan european" - dar marea orchestră de la Mannheim, dar Concertele Spirituale de la Paris, dar orchestra lui J. Haydn de la Eszterháza?

Am găsit recent ediția engleză din 1896 a Memoriilor lui Dittersdorf („*The Autobiography of Karl von Dittersdorf, dictated to his son, translated from the German by A. D. Coleridge", London, Richard Bentley & Son, publishers in ordinary to Her Majesty the Queen,* 344 pp.), pe care el le-a terminat de dictat fiului său cu trei zile înainte de a muri în 1799 şi care, cu mici modificări, au fost publicate peste doi ani în beneficiul văduvei sale („*Lebensbeschreibung*", Breitkopf und Härtel, Leipzig 1801). Cel mai bine şi mai cinstit e să căutăm adevărul în sursele primare, aşa că vom purcede la prima ei traducere românească, deocamdată măcar a pasajelor referitoare la Oradea, până ce vreo editură va fi interesată de această frescă inedită şi viu colorată a moravurilor muzicale ale clasicismului sau de ce i-au spus Gluck şi Mozart unui confrate. Stilul înflorit şi ceremonios al protagonistului va face aventurile sale muzicale la Oradea, ce vor apărea în serial aici, şi mai savuroase şi, în orice caz, mai autentice decât ceea ce ne-am imagina noi în locul lui că ar fi trăit el pe meleagurile bihorene.

CAPITOLUL XIV

PLĂȚI MICI PENTRU PARTICIPAREA MEA LA ÎNCORONAREA LUI IOSIF AL II-LEA. EU ŞI CONTELE SPORK LA CUȚITE. EPISCOPUL DE ORADEA. ANGAJAREA MEA

[...] Cam în acea vreme a sosit la Viena episcopul de Oradea. Era un membru al ilustrei familii croate Patachich şi fusese chemat la Dieta de la Bratislava, ca mai toți magnații din Ungaria. Mă auzise cântând (la vioară – n. trad.) la Curte şi mi-a vorbit de dragostea lui împătimită pentru muzică, adăugând că avea o orchestră şi un cor şi că Michael Haydn (fratele lui Joseph, care activase acolo în calitate de capelmaestru până atunci) pleca la Salzburg pe postul de concertmaestru. Accept oare acest post, cu un salariu anual de 1.200 de guldeni, inclusiv cazare şi întreținere, cu livrea şi întreținerea pentru servitorul meu? I-am spus că n-ar trebui să ezit să închei înțelegerea, doar că eram în curs de negociere cu directorii teatrului, şi în acelaşi timp l-am asigurat că dacă acel aranjament cade sunt la dispoziția lui. Am aflat de la el că voia să mai stea la Viena trei zile şi că la sfârşitul lor trebuia să ştie clar ce vreau să fac, aşa că i-am promis că îi voi da un răspuns ferm în acest termen. A treia zi m-am dus la contele Spork şi, după o lungă discuție, a acceptat să-mi mărească salariul la 900 de florini. Eu n-am fost mulțumit.

— Îmi pare rău că sunt forțat să-mi părăsesc locul natal pentru un asemenea fleac, i-am spus în fine.

— Haide, a răspuns el, voi fi rezonabil şi, ca să nu spui că te-am alungat, vei mai primi încă 50 de florini.

Atunci am izbucnit morocănos:

— Şi dacă Excelența voastră mi-ar da 999 de florini şi 59 de crăițari, iar al şaizecilea crăițar ar lipsi, tot va trebui să refuz.

El (foarte furios):

— Ce nebunie! Acest tânăr are multe din trucurile unui virtuoz şi în plus impertinența unui virtuoz!

Eu (cu răceală):

— Vrea Excelența Voastră să vorbească desluşit şi pe loc? Să nu fie vreo greşeală, căci trebuie să ştiu azi cum stau.

El:

— Chiar azi?

Eu:

— Da, Excelența Voastră.

El (mânios):

— Chiar azi nu-mi convine. Liber, şi să nu mai vii la mine până nu te chem!

M-am înclinat şi am plecat, ducându-mă drept la hanul la care stătea episcopul de Oradea. Am ajuns la înțelegere cu el şi i-am promis să vin la Bratislava cu bagaje cu tot la începutul lunii viitoare, la care el mi-a dat imediat un avans de o sută de ducați. Seara am cântat al doilea concert nou al meu (pentru vioară – n. trad.), cu acelaşi efect ca înainte, iar contele Spork mi-a făcut semn din loja lui să mă duc la el.

— Am fost foarte jignit de răspunsul sfidător al d-tale, mi-a spus el, dar voi trece peste asta şi sunt de acord să-ți dau mia de guldeni pe care ai cerut-o.

I-am spus de situația mea şi că, oricât de rău i-ar părea, cel puțin a văzut că n-am vrut să-l jignesc cu cererea mea înflăcărată, la care el a avut amabilitatea să mă invite la cină a doua zi. După cină m-a luat deoparte şi mi-a zis:

— Dacă nu-ți convine în Ungaria, poți conta întotdeauna să-ți reiei postul d-tale de aici, cu salariul de o mie de guldeni. În acelaşi timp, fiindcă ai arătat un oarecare talent pentru balet compunând *pas de deux* pentru Turchi şi Paganina, vei scrie câte patru astfel de balete în fiecare an, ceea ce-ți va spori plata cu încă o sută de ducați. Îmi pare foarte rău că sunt nevoit să te pierd, dar am mâinile legate la Curte şi trebuie să mă adaptez la împrejurări. Din acelaşi motiv, am fost nevoit să concediez toți membrii orchestrei din Hildburghausen care mi-au cerut o mărire de salariu.

Am fost uluit să-l aud pe conte adresându-mi-se aşa de amabil şi confidențial, după ce fusese atât de impulsiv cu mine.

— Dacă v-am ofensat cu răspunsurile mele îndrăznețe, Excelența Voastră mă va ierta, i-am spus eu. N-am cunoscut atunci adevărata bunătate a inimii voastre.

El mi-a atins mâna şi a răspuns zâmbind:

— Iar eu n-am cunoscut valoarea d-tale ca artist şi neclintirea caracterului d-tale, aşa că mai bine să uităm ce s-a petrecut. Vei avea mereu în mine un prieten.

Cine ar fi visat că aveam să ne despărțim atât de prieteneşte?

Mirajul tărâmurilor misterioase*

Sintagma barocă *acutezza del ingegno* traduce acea suplețe şi subtilitate a intelectului apt a discerne corelații armonice între fenomene, făpturi, idei şi realități antinomice. *Discursul figurat, metaforic,* implicând valențe conotative multiple, îmbie la receptarea unui fenomen cu toate luminile şi umbrele sale.
Expoziția reprezintă scena unui *joc artistic,* deschis tuturor celor atraşi de *mister* şi refuzat celor cu apetit pentru senzaționalul ieftin; un *mixtum compositum,* degajând un „strat de sensuri" care se cer a fi decriptate. Această uriaşă metaforă cu valențe fantastice şi simbolice trădează aventura unor spirite care mizează pe scrutarea ființei morale, a zonelor ascunse, inepuizabile ale spiritului, pe resorturile imaginației, apte să compenseze dorințele, insatisfacțiile şi contrarietățile de care e stăpânit omul prozaic, trăitor în opacitate metafizică.
Termenul *Gegenströmung* trădează tocmai frisonul *conştiinței încărcate,* covârşite de sentimentul secret de culpabilitate, izvorât din ignorarea fanteziei şi afectului.
Periplul inițiatic pe care-l realizează cei doi peregrini prin ținuturile maghrebiene răspunde unei autentice nevoi de cunoaştere, unei necesități imperioase a spiritului de insolit. E o interogație asupra condiției umane, o încercare de a surprinde pulsația unei lumi de un farmec straniu. Asumându-şi deopotrivă rolul de *raisonneur* şi de *Pazzo*, cei doi exploratori iscoditori tulbură conştiințele adormite.
Printr-o stilizare extremă, traversată, pe alocuri, de o discretă undă de ironie (trădată de titlul dat fiecărui exponat), ochiul perspicace al artistului-fotograf converteşte peisajul în emoție, surprinde fiorul de sensibilitate care absoarbe şi copleşeşte.
O viziune poliritmică halucinantă surprinde o lume în care lupta dintre om şi natura primitivă dobândeşte viziunea fantasticului,

Materialul face referire la expoziția de fotografie a artiştilor Ionuț Ovidiu şi Sergiu Savin, Castele de nisip – impresii de călătorie din Maroc *organizată de Societatea Culturală Zenit-Nadir la Galeria de Artă - Oradea Shopping City, Calea Aradului 87. Expoziția a fost deschisă în 18.01.2014.*

în care trecutul întunecat de cuceriri şi violenţe, de tragedii şi eşecuri, alternează cu un prezent ce păstrează capacitatea de a preamări Viaţa, de a regenera pro-fanul, în vârtejul excesului permis al Sărbătorii şi al Carnavalului. Asemenea Vallenato-ului, invocat pasionant de Garcia Márquez în ale sale mărturisiri, muzica băştinaşilor berberi farmecă prin alăturarea străvechilor instrumente cu coarde cu cele de percuţie, peste care se suprapune vocea gravă a interpretului, evocând, în ale sale balade, crâmpeie din trecutul imemorial al ţinutului de baştină. Senzaţia de conglomerat răzbate şi din arhitectura citadină: edificii somptuoase,ocrotite de umbra unor cedri, ale căror faţade trădează rafinamentul decorativ maur; zidiri sordide, copleşite de arşiţa potopitoare, pradă abandonului şi ruinei;pasaje transformate în bazaruri policrome,care-ţi iau ochii prin aerul lor exotic; case cocoţate pe costişele stâncoase, la care ajungi urcând zeci de scări anevoioase pentru un trup şubrezit de bătrâneţe;străzi neorânduite, înecate în praf, jinduind la răcoarea adusă, în răstimpuri, de ocean.

Din această perspectivă trebuie receptate salturile şi rupturile pe care le implică discursul narativ al acestei compoziţii purtătoare de semne revelatoare.

Doina BELEANU

INTERNATIONAL PAINTING TRIENNIAL OF CARPATHIAN REGION SILVER QUADRANGLE, 2015

Dear Artists,

We have a great pleasure to announce the beginning of preparations to the new edition of the International Painting Triennial of Carathian Region Silver Quadrangle 2015.

We do hope that the newest edition will receive positive response of the international arts circles in our region.

Please find below Rules & Regulations of Triennial 2015 as well as all the necessary application documents. Applications should be submitted since **30th December 2014**.

We do believe that thanks to submitted works forthcoming edition of the International Painting Triennial of Carpathian Region Silver Quadrangle 2015 will be an excellent artistic event.

Sincerely,
Janusz J. Cywicki
Gallery Director / Coordinator of the Triennial

Galeria Sztuki Wspolczesnej
T.Kosciuszki 3, 37-700 Przemysl / Poland
Tel. +48 16 678 3881
e-mail:silver.triennial2015@bwaprzemysl.pl
www.bwaprzemysl.pl

REGULATION AND ENTRY FORM OF TRIENNIAL SILVER QUADRANGLE 2015
download Polish version (pdf)
download English version (pdf)
www.bwaprzemysl.pl

Me and the other one in the 3rd millenium

Honorary Patronage - President of Republic of Poland Bronisław Komorowski; **Organizer** - Galeria Sztuki Współczesnej w Przemyślu - The Gallery of Contemporary Art in Przemysl; **Adres** - T. Kościuszki 3, 37-700 Przemyśl / Polska - tel. +48 16 678 3881 - e-mail:silver.triennial2015@bwaprzemysl.pl

Silver Quadrangle

The International Painting Triennial of the Carpathian Region "Silver Quadrangle" was organised by the Modern Art Gallery in Przemyśl for the first

time in 1994. The year 2012 will witness the eight edition of the event, for the fourth time as a Triennial, presenting the works of artists living in the border regions of Poland, Romania, Slovakia, the Ukraine and Hungary that form the Carpathian Euroregion.

The common history of the Carpathian Region is based on the co-existence of various national and cultural groups. The neighbourhood, which has been shaped throughout ages, was full of tension and dramatic events, but having said that, it was more often characterised by friendship and good coexistence. We can't change the past, but the present that is being shaped by us, is a real challenge for artists. The new formula of the Triennial is based on openness. We cordially invite all artists who would like to discover themselves on just one square metre of paper.

CONCEPTION

I/MYSELF AND THE OTHER ONE IN THE THIRD MILLENNIUM

The relation *I /myself - the other one* was made over human history, as a subject of reflection not only sustainable but we can say unavoidable, any construction of ideas - from the philosophical sphere up to the steps of artistic events - must, if not start, at least take this report into consideration. After all, culture is a radical dialogue with the other one, depending on the spiritual, moral, even technical resources of the right historical moment in which the release occurs with respect. I'm talking about a formal relation because we are dealing with different levels and in different ways: it can be a dialogue, but as well a denial, a deep understanding and an accusatory shallowness.

The relation I /myself - the other one is not restricted only to individual relations tools. It's obviously the most subjective and authentic reporting" opened " with the advent/coming out of self - consciousness and the idea of difference, of being individualized and unique. But this fraction I/myself - the other one contains within itself a range of infinite diversity. History of ideas is after all, a long discussion, punctuated sometimes with radical different positions on this issue. Relationships individual - individual, the individual - society, man – humanity, man - divinity are perhaps the closest to artistic thought. But the relation I/myself - the other one folds either on the relationships between ideas, mentalities, cultures , religions. This relation has such a spectacular conceptual " biography ", such a grand internal conceptual architecture that any attempt of rethinking , especially with plastic elements , keep not only the refinement of style but the very condition of the artist in the world. The changes that we all live- the millenniums have changed the societies around us, are in a constant attempt to structure in new patterns, we speak of a clash of civilizations but also globalization yearning for a sort of ecumenism of European society but we struggle with the idea of ??national identity, civilization mix , on one hand , but also separate, brutally and painfully on the other hand - make the subject proposed to be a reference .

Therefore, now, at the beginning of the millennium, European painter - the visual artist in general - is not only able to lean on the relation, but also has the obligation to discuss the concept, placing it in a theoretical framework in order to be able to put himself in a certain order - both the world he lives in and his inner world . Only thus a dialogue of knowledge can be generated that distinguishes the essential from the ephemeral, different characteristics that oddly bring us closer, but also common traits –that strangely , even paradoxically - divide us. The answer to the question: Do we know and understand each other? Obviously it has a pair questions: Does the other one know and understand me? (I say it again) no matter which were the terms in balance I /myself - the other one.

The Carpathian Euroregion is perceived as an example to consider in the light of the concept proposed by us, knowing that here West and East civilizations coexisted , with a foundation role in imposing a cultural and artistic model in which each ethnic group manifested and manifests promoting both its own values and the common ones . Triennial is under the sign dialogue -knowledge at a pictorial level, the relationship between human values formed in different cultures. Beyond this is at stake, let's say pride to devote an exhibition event to be distinguished by specific features in the landscape of the achievements of this type , especially in Europe. Solidarity of painters, visual artists of the Carpathian Euroregion should be an example of what it means to be at present inspired by a cultural-artistic model as viable as dynamic. Therefore the proposed theme is not only extremely generous but also an almost inevitable one for the plastic artists of this spiritual Eurocarpathian geography.

Unfortunately, due to the generosity of the proposed topic, I/myself and the other one in the third millennium, the participants in this edition of the Triennial will be forced to submit to some technical "constrains":

- Support used - paper and its dimensions 1 x 1 m;
- Materials - those used so far for this type: pastel, gouache, watercolor, Lavi/washed painting, acrylic, oil, collage etc;
- Plastic language remains open to stylistic highly individualized formula that do not exclude figurative or non-figurative or experimental area;
- Topic to reveal visual artist experiences before messages arising from the reflection of the local color of human problems, even existential issues arising from the human role in the Euro Carpathian society (but not only) of stressing the material and spiritual values of circumscribed region.

Thus, the theme of the Ninth "Silver Square " Triennial of Painting will succeed in a variety of unit, which aims to: coagulation by community artists, the consciousness that compel self-esteem, as a prerequisite to understanding the other one.

Prof. **Aurel Chiriac**
The Art Curator of the Triennial

EU ŞI CELĂLALT ÎN MILENIUL TREI

Raportul *eu – celălalt* s-a constituit, de-a lungul istoriei umanității, într-o temă de reflecție nu doar durabilă ci, putem spune, de neocolit, orice construcție ideatică – de la cea filozofică pînă la demersurile din sfera manifestărilor artistice – trebuind, dacă nu să pornească, măcar să țină cont de acest raport. În definitiv, cultura reprezintă un dialog radicalizat cu celălalt, în funcție de resursele spirituale, morale, chiar tehnice ale momentului istoric în care are loc această *punere în raport cu*. Vorbesc de o punere în raport pentru că avem de-a face cu paliere diferite şi cu modalități diferite: poate fi vorba de un dialog, dar la fel de bine de o negare; de o înțelegere adîncă dar şi de o superficialitate acuzatoare.

Raportul *eu – celălalt* nu se restrînge doar la instrumentarul raporturilor individuale. E, evident cea mai subiectivă şi mai autentică raportare, „inaugurată" odată cu apariția conştiinței de sine şi a ideii de diferență, de existență individualizată şi unică. Dar această fracție *eu – celălalt* conține în sine o plajă de o infinită diversitate. Istoria ideilor e, pînă la urmă, o lungă discuție, presărată de poziții uneori radical diferite, pe această temă. Relațiile individ – individ, individ – societate, om – umanitate, om – divinitate sunt, poate, cele mai apropiate gîndirii artistice. Însă raportul *eu – celălalt* se pliază şi pe relațiile dintre idei, mentalități, culturi, religii. Raportul acesta are o „biografie" conceptuală atît de spectaculoasă, o arhitectură ideatică internă atît de grandioasă încît orice încercare de regîndire a lui, mai cu seamă cu elemente plastice, ține nu doar de rafinamentul stilistic ci de însăşi condiția artistului în lume. Schimbările pe care le trăim cu toții – mileniile s-au schimbat, în jurul nostru societățile sunt într-o permanentă încercare de structurare în tipare noi, vorbim de o ciocnire a civilizațiilor dar şi de globalizare, tînjim după un soi de ecumenism al societății europene dar ne zbatem şi cu ideea de identitate națională, civilizațiile se amestecă, pe de o parte, dar se şi despart, brutal şi dureros pe de altă parte – fac ca tema propusă să fie una de referință.

Tocmai de aceea, acum, la început de mileniu, pictorul european – artistul plastic în general – are nu doar posibilitatea de a se apleca asupra acestui raport, ci chiar obligația de a discuta conceptul, de a-l aşeza într-un cadru teoretic tocmai pentru a se putea el însuşi aşeza într-o anumită ordine – atît a lumii în care trăieşte dar şi a lumii lui interioare. Doar aşa poate fi generat un dialog al cunoşterii prin care să distingem esențialul de efemer, caracteristicile diferite care în mod ciudat *ne apropie*, dar şi trăsăturile comune care – şi mai straniu, chiar paradoxal – *ne despart*. Răspunsul la întrebarea: *oare îl cunoaştem şi înțelegem pe celălalt?* are, evident, o întrebare pereche: *oare celălalt mă cunoaşte şi mă înțelege pe mine?* Oricare (încă o dată precizez) ar fi termenii aflați în balanța *eu – celălalt*.

Euroregiunea Carpatică o percepem ca un exemplu de luat în seamă din perspectiva conceptului propus de noi, ştiut fiind că aici civilizațiile Apusului şi Răsăritului au convieţuit, având un rol de temelie în a impune un model cultural-artistic în cadrul căruia fiecare etnie s-a manifestat şi se manifestă promovând atât valorile proprii cât şi pe cele comune. *Trienala*, şi ea, stă sub semnul dialogului-cunoaştere, la nivel pictural, al raporturilor dintre valori umane formate în culturi

diferite. Dincolo de asta e în joc şi, să-i zicem, orgoliul de a consacra un eveniment expozițional care să se distingă prin trăsături specific în peisajul unor realizări de acest fel, cu precădere europene. Solidaritatea pictorilor, respectiv artiştilor plastici din Euroregiunea Carpatică trebuie să reprezinte un exemplu de ceea ce înseamnă *să fii în prezent* inspirându-te dintr-un model cultural-artistic pe cît de viabil pe atît de dinamic. Tocmai de aceea tema propusă nu e doar extrem de generoasă ci şi una aproape inevitabilă pentru plasticienii acestei geografii spirituale eurocarpatice.

Din păcate, tocmai datorită generozității temei propuse, *Eu şi celălalt în mileniul trei,* participanții la această ediție a Trienalei vor fi obligați să se supună unor „constrîngeri" de ordin tehnic:

● Suportul utilizat – *hârtia*, iar dimensiunile acesteia de 1 x 1 m;

● Materialele – cele utilizate până acum pentru acest tip de suport: *pastelul, guaşa, acuarela, laviul, acrilul, uleiul, colajul* etc.;

● Limbajul plastic rămîne însă deschis spre formule stilistice profund individualizate, care nu exclud nici figurativul, nici nonfigurativul, nici zona experimentală;

● Tematica să releve trăirile plasticianului în fața unor mesaje izvorâte din reflectarea culorii locale, din problematica umană, cu toate aspectele existențiale generate de rostul omului în societatea Euroregiunii Carpatice (dar nu numai), din aducerea în prim plan a valorilor materiale şi spirituale circumscrise regiunii.

Astfel, tema ediției a IX-a a Trienalei de Pictură „Pătratul de Argint" va reuşi, printr-o diversitate a unității, ceea ce îşi propune: o coagulare, prin comunitatea pictorilor, a conştiințelor care să oblige la respectul de sine, ca o condiție *sine qua non* a înțelegerii *celuilalt*.

Prof.univ. dr. **Aurel Chiriac**
Curatorul Trienalei

Vid provincial

ORIZONT

În numărul 4 al revistei *Orizont*, Ciprian Vălcan publică două interviuri avându-l drept temă pe Cioran. Nu chiar întâmplător, luna aprilie fiind cea în care s-a născut scriitorul din Rășinari. Iar Ciprian Vălcan are publicate deja zeci de astfel de interviuri, realizate cu reputați cunoscători ai operei acestuia, de regulă din străinătate. De această dată, ambii intervievați sunt români, Dan C. Mihăilescu și Constantin Zaharia, cu precizarea că acesta din urmă s-a stabilit de aproape un deceniu în Franța. Cele două interviuri (cu întrebări identice) sunt de altfel singurele materiale care justifică tema numărului, „Din nou despre Cioran", anunțată pe copertă. Însă, trebuie s-o spunem, o justifică pe deplin – cel puțin prin răspunsurile lui Constantin Zaharia, care, întinse pe două pagini ale revistei, echivalează cu un adevărat eseu, demonstrând o cunoaștere în profunzime a operei filosofului. Convins că „Cioran rămâne un melancolic" (idee enunțată întâi în teza sa de doctorat, susținută la Școala de Înalte Studii în Științe Sociale din Paris), Zaharia pune în relație această trăsătură, considerată definitorie, cu expresia fragmentară și aforistică a scrisului cioranian. De remarcat că, la întrebarea „Vi se pare îndreptățită părerea că Cioran e principalul continuator al lui Nietzsche în secolul XX?", Dan C. Mihăilescu răspunde fără ezitare afirmativ, în timp ce Constantin Zaharia neagă cu fermitate. Dar argumentele acestuia din urmă, expuse cu stăruință, sunt cele care conving. Citite în oglindă, cele două interviuri au totuși darul de a surprinde, din unghiuri diferite – unul impresionist, celălalt aplicat – extraordinara complexitate a acestui gânditor mereu actual.

STEAUA

Foarte incitant numărul 3-4 al revistei *Steaua*, care îndrăznește să pună o întrebare ce atârna demult în aer, asemenea unei ghilotine: „Dispariția cronicii literare?". Ancheta revistei se datorează lui Alex Goldiș, care în scurta sa introducere enunță succint datele problemei: reprezintă retragerea criticilor de actualitate un simptom mai general al dispariției cronicii literare? este acest fenomen un semn de normalitate, în ton cu tendințele occidentale? mai e posibilă azi dubla specializare a criticului, în calitate de cronicar și de cercetător? Răspunsurile date sunt dintre cele mai felurite, dar în bună măsură convergente. Diminuarea autorității de odinioară a cronicarului literar e însoțită de sentimentul lipsei de motivație, în condițiile în care interesul pentru lectură e în continuă scădere, spune Irina Petraș. Paul Cernat nu se sfiește să denunțe „inutilitatea cronicii literare, caracterul ei de joc autist de societate, de ritual inutil și minor"; ba chiar

declară că nu e deloc sigur dacă mai există o literatură română, alta decât cea din trecut. Opinie tranşantă, menită să şocheze, dar nu întru totul lipsită de îndreptățire. Mai puțin radical, Ion Pop enumeră la rândul său cauzele care au condus la scăderea interesului pentru comentariul critic ancorat în actualitatea imediată (expansiunea televiziunii şi a internetului, cultura de consum, miza comercială etc.), rămânând însă încrezător că tradiția criticii foiletonistice mai are încă un cuvânt de spus. Radu Vancu remarcă şi el, în rând cu Paul Cernat, fenomenul „retragerii masive a cronicarilor literari" spre cercetarea academică, însă nu se arată deloc îngrijorat, fiind de părere că un număr redus de cronicari literari e suficient pentru a acoperi cele câteva zeci de apariții notabile ale unui an literar. Nu sunt aşadar motive de panică, cronica literară nu dispare, doar se transformă (Alexandru Matei), adaptându-se contextului şi exigențelor. Aceasta nu înseamnă că nu trebuie să fim îngrijorați. Mai ales că pericolul dispariției cronicii literare oneste, autentice, semnalat şi de Iulian Boldea, e cât se poate de real. Şi poate că dreptate are şi Adriana Stan, pentru care impresia unei posibile dispariții a cronicii literare se datorează atât „decompresiei post-comuniste a câmpului literar", cât şi „atitudinii cronicofile", datorită căreia am ajuns să avem chiar şi istorii literare cârpite din cronici.

(Al. S.)

Confirmare de primire

Mulțumim scriitorilor – prieteni, cunoscuți, necunoscuți, afirmați ori abia debutați – care ne-au dăruit *manu propria* sau ne-au trimis cărțile lor cu dedicații (unele mult prea măgulitoare) sau fără; de asemenea, editurilor care trimit redacției cărți din producția proprie.

În ultima vreme am primit:
(în ordinea sosirii la redacție)

- Adrian Munteanu, *Odihna zborului*, *soneforisme*
- Diana Caragiu, *Respiră cu mine*, poezii
- Florin Caragiu, *Omul cu două inimi*, poezii
- Vali Nițu, *61 de ecouri din tăcerea scorpionului*, poezii
- Mircea Ivănescu, *Rodica Braga, Commentarius perpetuus,* poezii
- Emilia Faur, *21*, poezii
- Ioan Buduca, *Misterii. Eseuri de antroposofie*
- Ion Tudor Iovian, *Vedere de pe pod în infranegru – poezii gris-piper sau şi va veni apocalipsa textului*
- Nicolae Sârbu, *piscina cu pioneze stradivarius*, poezii
- Valeriu Marius Ciungan, *Sisif pe casa scărilor*, poezii
- Ileana Urcan, *Romanul cu ferestre albastre de pe colină (Summer Dreams)*
- Maria Postu, *Cutia poştală a cerului, poeme*
- Domnica Pop, *Podul de hîrtie*, poezii
- Simona Dumitrache, *Viziuni mute*, poezii
- Daniel Dăian, *jumătatea dumnezeului femeie*, poezii
- Agata Chifor, *Fascinația culorii – Pictura artistului Niculae Adel*
- Daniel Lăcătuş, *Cel care a transportat pustiul, poeme*
- Stelian Gomboş, *Smerite încercări şi începuturi*, recenzii, cronici
- Ara Alexandru Şişmanian, *neştiute 2*, poezii
- Vasile Moldovan, *Descăunarea*, roman
- Dumitru Velea, *Ladislau Schmidt – „cel cu mâna şi inima a de aur”*, monografie

Confirmare de primire

- Mircea Dinutz, *Arcade critice*
- Rodica Lăzărescu, *Semne de carte*
- Marius Manta, *Literaturbahn*, critică şi eseistică literară

- De la Fundația Academia Civică:
    - *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian*
- De la eLiteratura:
    - Violeta Ion, *Cea mai frumoasă zi*, versuri
- De la Editura Limes (director Mircea Petean):
    - Ilie Constantin, *Atunci fugi în alt popor*, proză
    - idem, *Nava ancorată pe colină*, poezii
    - Flavia Teoc, *Fiord*, poezii
    - Cătălin Pavel, *Tulburarea la ființele vii*, poezii
    - Giuseppe Masavo, *Muzică pentru pisici*, poezii
- De la Editura Tracus Arte:
    - Mihail Gălățanu, *Elixirul (Corpus Hermeticum)*, roman
- De la Editura Premier:
    - Gherasim Rusu Togan, *Troița mărturisitorului*, roman